

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ВАРХОВ ГАЛИНА ВАСИЛІВНА

УДК 328:005.72+328.183](4-6 ЄС)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНЕ СТРУКТУРУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПАРЛАМЕНТУ: ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ОФОРМЛЕННЯ ТА ЧИННИКИ
ВПЛИВУ**

23.00.02 – політичні інститути та процеси

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Вархов Г. В.

Науковий керівник: Монолатій Іван Сергійович, доктор політичних наук,
професор.

Івано-Франківськ – 2019

АНОТАЦІЯ

Вархов Г. В. Парти́йно-політичне структурування Європейського Парламенту: організаційне оформлення та чинники впливу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2019.

У дисертації розкрито основні теоретико-методологічні підходи до дослідження політичних партій. Визначено, що основа еволюції політичних партій – це домінуючий партійний тип, який сформувався на основі головних тенденції суспільно-політичного розвитку певного періоду, до яких відносять: виникнення сучасних партій (кадрові партії); масова мобілізація та класове протистояння (масові партії); перехід до постіндустріального суспільства (всеохопні, картельні партії).

Проаналізовано особливості партійно-політичного структурування Європейського Парламенту. Сформульовано методологічний інструментарій для вивчення загальноєвропейських політичних партій та партійних груп Європарламенту. Встановлено, що партійно-політичне структурування Європейського Парламенту – це процес формування партійного складу та спосіб організації ЄП, які реалізовані на підставі таких елементів: політичні групи (основні суб'єкти політичного процесу, поле їхньої діяльності – ЄП), загальноєвропейські політичні партії (входять в політичні групи ЄП, можуть функціонувати і на позапарламентському рівні), національні партії (базові елементи партійної системи ЄС).

Шляхом вивчення наукових теорій простежено етапи становлення й розвитку загальноєвропейських політичних партій та виокремлено чинники, які зумовили цей процес. Визначено, що перші прояви міжпартійної співпраці простежувались ще на початку XIX ст. Цілеспрямованості вона набула внаслідок впливу на політичне життя повоєнних інтеграційних

тенденцій. В середині ХХ ст. були створені перші три міжнародні партійні групи, які ефективно функціонують і сьогодні – християнські демократи, соціалісти, ліберали. Поглиблення міжпартійної співпраці відбулось напередодні прямих виборів до ЄП. Їх проголошення стало причиною створення партійних федерацій соціалістів, лібералів та християнських демократів, які, на відміну від партійних груп, відрізнялись міцнішою внутрішньою структурою та більшою організованістю. Наступними чинниками, які вплинули на розвиток загальноєвропейських партії були: правове закріплення, фінансове унезалежнення та набуття юридичного статусу. Не менш важливим фактором стало розширення Євросоюзу, яке мало важливі наслідки для партійно-політичної системи ЄС, оскільки відбулось приєднання партій з нових держав-членів до загальноєвропейських політичних партій.

На основі аналізу положень нормативно-правових актів, які стосуються порядку створення, принципів організації, механізму функціонування, визнання статусу та принципів фінансування загальноєвропейських політичних партій, визначено політико-правові основи їх діяльності. Розглянуто: Маастрихтський, Амстердамський, Ніщський та Лісабонський договори, проект Конституції для Європи, Регламент Європейського Парламенту, Рішення ЄС № 2004/2003 «Про статус і порядок фінансування політичних партій на європейському рівні», Рішення ЄП та Ради ЄС № 1141/2014 «Про статус і фінансування європейських політичних партій та політичних фондаций», статuti європартій і партійних груп ЄП та ін. Визначено, що сучасні європартії почали формуватись з набуттям чинності Маастрихтського договору.

На основі виділення спільних та відмінних ознак, окреслено розмежування між поняттям національної партії та загальноєвропейської політичної партії. Визначено, що останні, як і національні політичні партії, виконують низку функцій: представлення інтересів громадян, вплив на органи управління ЄС, вироблення політичних рішень, участь у

законодавчому процесі шляхом формування фракцій в Європейському Парламенті та ін. Загальноєвропейські партії також мають свій статут, політичну платформу, механізм прийняття рішень, структуру управління, секретаріат, бюджет, а з 2004 року фінансуються з бюджету ЄС. Поряд із зазначеними спільними ознаками європартій та політичних партій, простежено їхні відмінності. Вони проявляються, в основному, в меншій можливості впливати на прийняття політичних рішень, з точки зору внутрішнього устрою, європартії характеризуються слабшою структурою, партійною дисципліною та координацією дій. Таким чином, обґрунтовано, що загальноєвропейські політичні партії можна класифікувати як політичні партії, оскільки вони виконують важливі функції, які притаманні останнім та мають розвинену структуру.

Визначено, що організаційно-правовою формою представництва загальноєвропейських політичних партій у Європейському Парламенті є політичні групи, які вважаються основними суб'єктами політичного процесу. Політичні групи також є важливим компонентом інтеграції всередині Європейського Союзу. Їх формування відбувається не за національними, а за політико-ідеологічними інтересами. Підкреслено, що політичні групи є наднаціональними за своєю сутністю та внутрішньою структурою. Завдяки їхньому функціонуванню забезпечується політична та ідеологічна стабільність, а відповідно і стабільність парламентської більшості. Основна мета діяльності політичних груп – участь у законотворчому процесі, яка має гарантувати їм вплив на зміст пропонованих проектів законів та рішень.

Основне поле діяльності політичних груп – Європейський Парламент, який розглядається як унікальний наднаціональний орган Європейського Союзу. Обґрунтовано, що історія створення ЄП пов'язана з євроінтеграційними процесами, поглиблення яких веде за собою збільшення повноважень ЄП. На сьогодні, Парламент несе рівну з Радою ЄС відповідальність за якість законодавства, він має право здійснювати демократичний контроль над будь-якими інститутами Спільноти, а також

Європейською Комісією. ЄП – єдиний орган Європейського Союзу, який обирається безпосередньо громадянами держав-членів ЄС шляхом прямих виборів. І основне – саме Парламенту доручено обрання голови Європейської Комісії.

Європейський Парламент обирається прямим голосуванням громадянами ЄС. Перші вибори до ЄП відбулись в 1979 році. З того часу кожні п'ять років обирається його новий склад. Аналізуючи особливості електоральної активності на виборах 2004, 2009, 2014 рр., простежується рекордно низька явка виборців, основними причинами якої є: песимізм громадян держав-членів ЄС щодо ролі ЄП у вирішенні національних питань, міграційна криза, а також збільшення прихильників виходу тих чи інших держав зі складу Спільноти. Незважаючи на ці причини, провідні політичні групи ЄП – Європейська народна партія та Прогресивний альянс соціалістів і демократів, зберегли більшість.

Проаналізовано дійсний восьмий склад Європейського Парламенту (2014-2019 рр.) у порівнянні з двома попередніми скликаннями. Поряд з цим, показано зміни, які відбулись у фракційній розстановці сил в законодавчому органі ЄС. Визначено, що після останніх виборів до Європейського Парламенту сформувалась вісім політичних груп: Європейська народна партія, Прогресивний альянс соціалістів і демократів, Європейські консерватори і реформатори, Альянс лібералів і демократів за Європу, Європейські об'єднані ліві / Ліво-зелені Півночі, Зелені / Вільний європейський альянс, Європа свободи та прямої демократії, Європа націй і свобод.

Розглянуто діяльність політичних груп Європейського Парламенту та висвітлено їхній вплив на політичний процес. За допомогою індексу Банцафа досліджено, які фракції мають найбільший вплив. Якщо раніше найвпливовішими були три фракції, то після 2014 року домінуючими стали дві найбільші політичні групи – Європейська народна партія та Прогресивний альянс соціалістів і демократів.

Прослідковано, що в останні роки на міжнародній арені стало помітним поширення негативного ставлення до європейської інтеграції — євроскептицизму, який породжує дезінтеграційні процеси в Європейському Союзі. Цей процес зумовлений певними причинами. Одна із основних — песимізм громадян держав-членів ЄС щодо ролі європейських інституцій у вирішенні національних питань та їхньому житті загалом. До інших важливих причин можна віднести фінансово-економічну кризу в деяких країнах, а також збільшення прихильників виходу тих чи інших держав зі складу Спільноти. Визначено, що до партійних груп, які протистоять політиці проєвропейських сил, відстоюють позиції євроскептицизму та антифедералізму належать: Європейські консерватори і реформатори, Європа свободи і прямої демократії, Європа націй і свобод. Наслідком посилення євроскептичних настроїв серед громадян держав-членів ЄС можна вважати результати референдуму на користь виходу з ЄС, який пройшов у Великій Британії. Відзначимо, що вихід останньої з Союзу тягне за собою і зміну у партійній розстановці сил в Європейському Парламенті. Окрім того, вихід Великобританії з ЄС та, як наслідок, подальша консолідація інших членів Спільноти може призвести до припинення прийому нових небагатих членів, що може стати поганою звісткою для України. Також варто врахувати те, що посилення внутрішніх протиріч всередині ЄС відволікатиме увагу європейців від українських проблем.

Окрему увагу приділено аналізу особливостей політичного діалогу Європейського Парламенту та Верховної Ради України. Визначено, що з часу Революції Гідності законодавчі органи поглибили свою співпрацю. Це проявляється в підписанні Меморандуму про взаєморозуміння між Верховною Радою та Європейським Парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституціональної спроможності; проведення «Українського тижня» в ЄП, результатом якого стали рекомендації, прописані в Дорожній карті реформ законодавчого органу

України; впровадження проекту ЄС/ПРООН «Рада за Європу»; підписання численних резолюцій на підтримку України.

Набули подальшого розвитку дослідження: комплексного аналізу загальноєвропейських політичних партій на основі їх відносин з національними партіями та партійними групами Європейського Парламенту; механізмів міжпарламентської взаємодії ЄП та ВРУ на основі співпраці між українськими політичними партіями та політичними групами.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що положення та висновки дисертації можуть застосовуватися для подальшого комплексного дослідження функціонування загальноєвропейських політичних партій, формування та діяльності політичних груп ЄП та партійно-політичного структурування останнього загалом.

Результати дослідження можуть бути використані: у навчальному процесі в закладах вищої освіти; у практичній діяльності органів державної влади України та політичних партій з метою посилення співпраці українських політичних партій і загальноєвропейських партій.

Ключові слова: загальноєвропейські політичні партії, європартії, європеїзація, Європейський Парламент (ЄП), політичні групи ЄП, політичні партії, партійна система, євроскептицизм, партійне структурування.

SUMMARY

H. V. Varhov. Party and political structure of the European Parliament: institutionalization and influence factors. – Qualifying scientific paper, manuscript copyright.

The thesis for obtaining Scientific Degree of the Candidate of Political Sciences, in the specialty 23.00.02, «Political Institutions and Processes». – State Institution «South Ukrainian K. D. Ushynsky National Pedagogical University», Odesa, 2019.

The thesis presents main theoretical and methodological approaches to the study of political parties. It has been determined that the basis of the evolution of

political parties is the dominant party types, which were formed by the main tendencies of the socio-political development of a certain period, and include: emergence of modern parties (personnel parties); mass mobilization and class confrontation (mass parties); transition to a post-industrial society (comprehensive, concerted parties).

The peculiarities of party and political structure of the European Parliament have been analysed. The methodological tools for the study of all-European political parties and party groups of the European Parliament have been formulated. It has been stated that the party political structure of the European Parliament represents the process of formation of the parties and the way of organization of the EP, which are realized on the basis of the following elements: political groups (the main subjects of the political process, the field of their activity – the EP), all-European political parties (included in political groups of the EP may also function at the extra-parliamentary level), national parties (the basic elements of the party system of the EU).

Studying the scientific theories, the stages of the formation and development of all-European political parties have been traced, and the factors that influence this process have been identified. It has been determined that the first manifestations of inter-party cooperation were traced back to the beginning of the nineteenth century. It has become purposeful as a result of the influence of post-war integration trends on the political life. In the middle of the twentieth century the first three international party groups were set up, that today function effectively such as Christian Democrats, Socialists, and Liberals. Deepening of inter-party cooperation took place before the direct elections to the EP. Their proclamation led to the creation of party federations of Socialists, Liberals and Christian democrats, which, unlike party groups, were characterized by a stronger internal structure and greater organization. The following factors that influenced the development of all-European parties were: legal consolidation, financial independence and legal status. The enlargement of the European Union was an important factor, which had

implications for the EU political party system, since the parties from the new member states joined the all-European political parties.

On the basis of the analysis of the provisions of normative-legal acts that relate to the order of creation, principles of organization, functioning mechanism, recognition of the status and principles of financing of all-European political parties, the political and legal foundations of their activities have been defined.

There have been examined the Maastricht, the Amsterdam, the Nice and the Lisbon treaties, draft constitution for Europe, Regulation of the European Parliament, EU Decision No. 2004/2003 «On the Status and Procedure for Financing Political Parties at the European Level», Decision of the European Parliament and Council of the EU No. 1141/2014 «On the status and financing of the European political parties and political foundations», the Statutes of the European parties and EP party groups, etc. It has been determined that the modern European parties began to form with the entry into force of the Maastricht Treaty.

The distinction between the notions of a national party and an all-European political party has been outlined on the basis of the allocation of common and distinctive features. It has been determined that the latter, like the national political parties, fulfil the following functions: representation of citizens' interests, influence on the EU administration, policymaking, participation in the legislative process by forming fractions in the European Parliament, etc. All-European parties also have their own statute, political platform, decision-making mechanism, governance structure, the Office of the Secretary of State, finance, and since 2004, they have been funded by the EU budget. Along with the indicated common features of the European political parties, their differences have been traced. They manifest themselves, basically, with less opportunity to influence the policy making, from the point of view of the internal system; the European party is characterized by a weaker structure, party discipline and coordination of actions. It has been proved that all-European political parties can be classified as political parties, since they carry out important functions that are inherent in the latter and have a developed structure.

It has been determined that the organizational and legal form of representation of all-European political parties in the European Parliament is political groups that are considered to be the main subjects of the political process. Political groups are an important component of integration within the European Union. Their formation is based not on national, but on political and ideological interests. It has been emphasized that political groups are supranational in their essence and internal structure. Due to their functioning, political and ideological stability and, consequently, stability of the parliamentary majority are ensured. The main purpose of the activity of political groups is participation in the law-making process, which should guarantee them the impact on the content of the proposed draft laws and decisions. The main field of activity of political groups is the European Parliament, which is thought to be a unique body of the European Union.

It has been stated that the history of creation of the EP is connected with the European integration processes, the deepening of which leads to an increase in powers of the EP. Nowadays, the Parliament shares the equal responsibility with the EU Council for the quality of legislation; it has the right to exercise the democratic control over any Community institution as well as the European Commission. The EP is the only body of the European Union elected directly by the citizens of the EU member states in elections. And the main thing is that the Parliament is entrusted with the election of the head of the European Commission.

The European Parliament is elected by the citizens of the EU. The first elections to the EP took place in 1979. Since then, its new membership has been elected every five years. Analysing the peculiarities of electoral activity in the 2004, 2009, and 2014 elections, there is a record low voter turnout. The main reasons for the low voter turnout are the pessimism of the citizens of the state members of the EU concerning the role of the European Parliament in resolving national issues, the migration crisis, and the increase in number of the supporters of the exit of certain states from the Union. Despite these reasons, the leading political groups of the EP are the European People's Party and the Progressive Alliance of Socialists and Democrats.

The actual eighth composition of the European Parliament (2014-2019) has been analysed in comparison with two previous convocations. Along with this, the changes that have taken place in the fractional division of forces in the EU legislative body have been shown. It has been defined that eight political groups have been formed since the last elections to the European Parliament: the European People's Party, the Progressive Alliance of Socialists and Democrats, the European Conservatives and Reformists, the Alliance of Liberals and Democrats for Europe, the European United Left/Nordic Green Left, the Greens/European Free Alliance, Europe of Freedom and Direct Democracy, Europe of Nations and Freedoms.

The activity of political groups of the European Parliament has been considered and their influence on the political process has been highlighted. Using the Banzhaf power index, it has been investigated which fractions have the greatest influence. Three fractions were the most influential, but since 2014, the two largest political groups – the European People's Party and the Progressive Alliance of Socialists and Democrats – have become the dominant ones.

It has been observed that in recent years on the international scene there has been a noticeable spread of a negative attitude towards the European integration – euro-scepticism, which gives rise to disintegration processes in the European Union that are due to certain causes. One of the main concerns is the pessimism of the citizens of the EU member states regarding the role of the European institutions in resolving national issues and in their lives in general. Other important reasons include the financial and economic crisis in some countries, as well as an increased number of supporters of the exit of certain states from the Union. It has been determined that the party groups that are against the politics of the pro-European forces, having the euro-scepticism and anti-federalism point, are the following ones: the European Conservatives and Reformists, Europe of Freedom and Direct Democracy, Europe of Nations and Freedom.

The referendum in favour of the withdrawal from the EU, which took place in the UK, is the result of the growing euro-sceptic sentiment among citizens of the EU member states. We have noted that the output of the UK from the Union entails

a change in the party alignment of forces in the European Parliament. In addition, the exit of the UK from the EU and, consequently, the further consolidation of other members of the Community could lead to the cessation of entering of new poor members, which could be the bad news for Ukraine.

It is also worth noting that the increase of internal contradictions within the EU will distract the attention of Europeans from the Ukrainian problems. Particular attention has been paid to the analysis of the peculiarities of the political dialogue between the European Parliament and the Verkhovna Rada of Ukraine. It has been determined that since the Revolution of Dignity, legislative bodies have deepened their cooperation. This is manifested in the signing of the Memorandum of Understanding between the Verkhovna Rada and the European Parliament on the parliamentary support and the institutional capacity-building; holding «the Ukrainian Week» in the EP, as a result, the recommendations were set forth in the Road Map of the reforms of the legislative body of Ukraine; signing of numerous resolutions in support of Ukraine.

The further study has been developed that is a comprehensive analysis of all-European political parties based on their relations with national parties and party groups of the European Parliament; mechanisms of inter-parliamentary interaction between the European Parliament and the Verkhovna Rada on the basis of cooperation between the Ukrainian political parties and political groups.

The practical significance of the results obtained is that the provisions and conclusions of the thesis may be used for further comprehensive study of the functioning of all-European political parties, the formation and activity of the political groups of the European Union and its party-political structuring.

The results of the study can be used: in the educational process in institutions of higher education; in the practice of the state authorities of Ukraine and political parties in order to strengthen the cooperation of Ukrainian political parties and all-European parties.

Keywords: All-European political parties, European parties, Europeanisation, the European Parliament (EP), EP political groups, political parties, party system, Euro-scepticisms, party structuring.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в наукових фахових виданнях України:

1. Вархов Г. В. (2015) Особливості партійної структури Європейського Парламенту. Панорама політологічних студій: Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету, 13, 164-169.
2. Вархов Г. В. (2015) Структура, повноваження та особливості діяльності Європейського Парламенту. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3 (27), Івано-Франківськ, 82-93.
3. Вархов Г. В. (2015) Новий партійний склад Європейського Парламенту: майбутнє Європейського Союзу. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3 (31), Івано-Франківськ, 99-107.
4. Вархов Г. В. (2015) Вибори до Європейського Парламенту 2009-2014 років: загальне та особливе. Перспективи: політологія: соц.-політ. журн., 4 (66), Одеса, 30-36.
5. Вахняк Г. В. (2016) Політичні групи євроскептиків у партійній структурі Європейського Парламенту. Політикус: науковий журнал, 3, Одеса, 44-48.
6. Вахняк Г. В. (2016) Інституційний вимір британського євроскептицизму: сучасний стан та особливості розвитку. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3 (35), Івано-Франківськ, 106-115.
7. Вахняк Г. В. (2017) Міграційна криза як основна причина дезінтеграційних процесів у Європейському Союзі. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3-5 (41-42), Івано-Франківськ, 118-126.

Наукові праці в наукових періодичних виданнях інших держав:

8. Вархов Г. В. (2016) Політичні групи Європейського Парламенту: поняття та основні принципи функціонування. *Spheres of culture*, XII, Lublin, 620-627.

9. Вархов Г. В. (2017) Political dialogue the European Parliament – the Verkhovna Rada of Ukraine (institutional strengthening, inter-parliamentary communication, a new format of intercommunication). *Historia i Polityka*, 2(27), Torun, 79-88.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Вархов Г. В. (2015) Становлення та розвиток Європейського Парламенту в інституційному механізмі Європейського Союзу. V Міжнародна науково-практична конференція молодих політологів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи», Чернівці, 30-33.

2. Вархов Г. В. (2015) Еволюція поняття «політична група Європейського Парламенту». Міжнародна науково-практичній конференції «Суспільні науки: проблеми та досягнення сучасних наукових досліджень», Одеса, 2015, 116-118.

3. Вархов Г. В. (2016) Принципи функціонування політичних груп Європейського Парламенту. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку соціальних наук», Кельце, 118-121.

4. Вархов Г. В. (2016) Правові засади становлення виборчої системи до Європейського Парламенту. III Міжнародна науково-практична конференція «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності», Одеса, 35-39.

Публікації в інших наукових виданнях:

1. Вахняк Г. В. Розвиток співпраці та політичного діалогу Європейського Парламенту та Верховної Ради України. Над Віслою і Дніпром. Польща і Україна в європейській перспективі – минуле і сучасність, 1, Торунь-Київ, 214-218.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	18
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	25
1.1. Стан наукової розробки проблеми.....	25
1.2. Теоретико-методологічні основи дослідження основних елементів партійної структури Європейського Парламенту.....	38
Висновки до Розділу 1.....	61
Список використаних джерел.....	62
РОЗДІЛ 2	
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ	
ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ.....	76
2.1. Особливості еволюції загальноєвропейських партій.....	76
2.2. Політико-правові аспекти діяльності та функціонування загальноєвропейських партій.....	95
Висновки до Розділу 2.....	109
Список використаних джерел.....	110
РОЗДІЛ 3	
ОСОБЛИВОСТІ ПАРТІЙНОЇ СТРУКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО	
ПАРЛАМЕНТУ.....	117
3.1. Порядок формування та місце Європейського Парламенту в системі політичних інститутів Європейського Союзу.....	117
3.2. Політичні групи Європейського Парламенту: становлення та особливості функціонування.....	131

3.3. Вибори до Європейського Парламенту 2004, 2009, 2014 рр.: зміна пріоритетів.....	145
Висновки до Розділу 3.....	156
Список використаних джерел.....	157

РОЗДІЛ 4

НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЛІДАРНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОГО ДІАЛОГУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І ВЕРХОВНОЇ РАДИ

УКРАЇНИ.....	164
4.1. Євроскептики та Brexit: причини виникнення та наслідки.....	164
4.2. Дезінтеграційні процеси в Європейському Союзі: міграційна криза.....	178
4.3. Поглиблення політичного діалогу Європейського Парламенту та Верховної Ради України.....	183
Висновки до розділу 4.....	193
Список використаних джерел.....	195
ВИСНОВКИ.....	201
ДОДАТОК 1.....	207

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЛДЄ	Альянс лібералів і демократів за Європу
ВРУ	Верховна Рада України
ДЄС	Договір про Європейський Союз
ДФЄС	Договір про функціонування Європейського Союзу
ЄВА	Європейський вільний альянс
Євратом	Європейське співтовариство з атомної енергії
Єврокомісія	Європейська Комісія
Європарламент	Європейський Парламент
Євросоюз	Європейський Союз
ЄЕС	Європейське Економічне Співтовариство
ЄЄА	Єдиний Європейський Акт
ЄК	Європейська Комісія
ЄКР	Європейські консерватори і реформатори
ЄНП	Європейська народна партія
ЄП	Європейський Парламент
ЄПЗ	Європейська партія зелених
ЄС	Європейський Союз
ЄСВС	Європейська Спільнота вугілля та сталі
ПАСД	Прогресивний альянс соціалістів і демократів
ПЄЛ	Партія європейських лівих
ПЄС	Партія європейських соціалістів
ЦСЕ	Центрально-Східна Європа

ВСТУП

Актуальність теми. Політичні партії є невід’ємним ключовим елементом політичної системи демократичного суспільства, оскільки вони виконують важливу роль зв’язку громадян з інститутами державної влади. У країнах Західної Європи партії, як основні актори політичного процесу, відіграють чи не найважливішу роль, впливаючи на політику Європейського Союзу.

Актуальність теми обумовлена інституціоналізацією загальноєвропейських політичних партій, які, поряд з національними партіями та політичними групами, є основними структурними елементами Європейського Парламенту. Дослідження є важливим і з огляду на складність й неоднозначність позицій науковців щодо визначення та ролі європартій на політичній арені ЄС.

Поглиблене вивчення партійної структури Європейського Парламенту, основних принципів функціонування загальноєвропейських політичних партій та політичних груп ЄП, правових засад проведення парламентських виборів, а також аналіз їх результатів дозволить простежити можливості співпраці українських партій з політичними групами, сформувати сприятливий для європейської інтеграції та наближений до європейських стандартів імідж нашої держави, оскільки стратегічним курсом державної політики України є вступ до ЄС.

Принциповим є вивчення поляризації політичних сил в ЄП, яка склалася після останніх виборів до ЄП, оскільки саме від теперішньої розстановки сил буде залежати зовнішня політика Європейського Союзу, зокрема, його розширення. Тому цей процес потребує не тільки відповідної політичної діяльності керівництва держави, а й проведення ґрунтовних наукових досліджень, які б сприяли ухваленню виважених політичних рішень.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі політології ДВНЗ «Прикарпатський

національний університет імені Василя Стефаника» в рамках держбюджетної теми «Євроінтеграційний вибір України: історія, політика, перспективи» (державний реєстраційний номер 0109U001413).

Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні особливостей партійної структури Європейського Парламенту та впливу партійних груп на політику Європейського Союзу.

Для реалізації мети потрібно вирішити наступні **завдання**:

- дослідити особливості загальноєвропейських політичних партій у порівнянні з національними партіями та політичними групами ЄП, визначити чи відповідають європартії загальному поняттю, сутності та ознакам партій;
- розкрити поняття партійно-політичного структурування ЄП;
- простежити основні етапи становлення та розвитку загальноєвропейських політичних партій та політико-правові основи їхньої діяльності;
- розглянути принципи функціонування ЄП як унікального наднаціонального органу ЄС;
- простежити особливості проведення виборів до ЄП 2004, 2009, 2014 рр.;
- визначити вплив політичних груп ЄП на політичний процес;
- окреслити чинники, які сприяють розвитку євроскептицизму в ЄС;
- проаналізувати особливості політичного діалогу ЄП та ВРУ.

Об'єктом дослідження є наднаціональна партійна система Європейського Союзу. **Предметом дослідження** – особливості партійно-політичного структурування Європейського Парламенту.

Методи дослідження обрані відповідно до мети та завдань наукового дослідження.

Теоретико-методологічною основою дослідження є концепція нового інституціоналізму, яка, на відміну від старого інституціоналізму, зосереджує увагу не лише на аналізі головних політичних інститутів – держави, уряду, парламенту, партій, а й інститутів «другого порядку» та неформальних інститутів. Сутність її полягає в тому, що інститути здійснюють визначальний вплив на індивідуальну поведінку людей. Тим самим, через

формування певних пріоритетів, вони встановлюють рамки індивідуального вибору. Саме інститути є основною детермінантою, яка допомагає політичним акторам усвідомлювати свої цілі. Мета інститутів за новим інституціоналізмом – забезпечення ефективних трансакцій з найменшими затратами у взаємодії політичних суб'єктів.

Науковий інструментарій нового інституціоналізму дає можливість проаналізувати партійну структуру ЄП, процес інституціоналізації загальноєвропейських політичних партій та формування партійних груп.

Використання в роботі підходів і методів теорії міжнародних відносин й політології, зокрема: раціонального вибору, постмодернізму, неофункціоналізму, наднаціональності, федералізації, глобалізації (антиглобалізації), інтеграції (дезінтеграції), ізоляціонізму, уможливило аналіз процесів, які відбуваються в політичному просторі ЄС і, тим самим, впливають на партійне структурування ЄП.

Методологічно-наукове дослідження побудоване на використанні спеціальних методів, серед яких можна виокремити: *системний*, який є одним із базових для дослідження, адже пропонує розглядати ЄС як цілісну багаторівневу систему зі складною організаційною структурою та динамічними зв'язками; *порівняльний метод*, як основний метод порівняльної політології, дає змогу визначити особливості національних політичних партій та загальноєвропейських партій, шляхом порівняння з'ясувати політичну природу останніх; *історико-правовий метод*, в основі якого лежить вивчення основних історичних етапів становлення і розвитку європартій та Європейського Парламенту, розглядаючи правові явища в динаміці з моменту їх виникнення й до сучасного часу; *структурно-функціональний метод*, який, шляхом поділу системи на окремі частини, дозволяє досліджувати структурні елементи партійної системи ЄС: загальноєвропейські політичні партії, національні партії та політичні групи ЄП, аналізуючи закономірності їхнього розвитку та функціональні

особливості; *інформаційний метод*, який передбачає вибір інформаційних джерел, які відповідають тематиці наукового дослідження.

При написанні дисертаційного дослідження широкого застосування набули загальнонаукові методи: дедукція, індукція, аналіз, синтез, абстрагування та узагальнення.

Наукова новизна отриманих результатів роботи зумовлена актуальністю запропонованої проблеми, виокремленими завданнями, а також способами їх розв’язання. Найвагоміші здобутки, які відображають внесок у розробку досліджуваної теми та визначають наукову новизну, полягають в наступному:

- запропоновано визначення поняття «партійно-політичне структурування Європейського Парламенту», під яким розуміється партійний склад та спосіб організації Парламенту, які реалізовані на підставі наступних елементів: політичних груп, як основних суб’єктів політичного процесу, загальноєвропейських політичних партій, які входять в політичні групи ЄП, але також можуть функціонувати і на позапарламентському рівні, та національних політичних партій;
- здійснено комплексний аналіз нормативно-правових актів з метою визначення політико-правових аспектів діяльності та функціонування загальноєвропейських партій. Зокрема, проаналізовано основні положення Маастрихтського (1992 р.), Амстердамського (1999 р.), Ніщцького (2001 р.), Лісабонського (2009 р.) договорів, Рішення ЄП та Ради ЄС «Про статус і порядок фінансування політичних партій на європейському рівні» (2004 р.), Регламент ЄП і Ради ЄС «Про заснування і фінансування європейських політичних партій та європейських політичних фондів» (2014), які найбільше вплинули на інституціоналізацію загальноєвропейських політичних партій;
- проаналізовано дійсний восьмий склад ЄП (2014-2019 рр.). Визначено зміни, які відбулись у фракційній розстановці сил в ЄП й окреслено основні чинники, які впливають на розвиток євроскептицизму;

- удосконалено визначення ролі загальноєвропейських політичних партій та політичних груп ЄП; розмежовано поняття національної партії та загальноєвропейської політичної партії на основі виділення спільних та відмінних ознак;
- набули подальшого розвитку дослідження: комплексного аналізу загальноєвропейських політичних партій на основі їх відносин з національними партіями та партійними групами Європейського Парламенту; механізмів міжпарламентської взаємодії ЄП та ВРУ на основі співпраці між українськими політичними партіями та політичними групами.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що положення та висновки дисертації можуть застосовуватися для подальшого комплексного дослідження функціонування загальноєвропейських політичних партій, формування та діяльності політичних груп ЄП та партійно-політичного структурування останнього загалом. Результати дослідження можуть бути впроваджені в процесі розробки лекцій, семінарів та спецкурсів, з вивчення теорії політичних партій, європейської інтеграції, інституційної системи ЄС, зокрема: «Теорія політичних партій та партійних систем», «Соціологія політичних партій», «Вибори і виборчі системи», «Порівняльна політологія», «Теорії європейської інтеграції», тощо. Результати дослідження можуть бути також використані при написанні монографій і навчальних видань з проблем європейської інтеграції.

З метою посилення співпраці українських політичних партій та загальноєвропейських партій окремі положення та рекомендації дослідження можуть бути використані також в практичній діяльності органів державної влади України й політичних партій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації викладені у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Становлення та розвиток Європейського Парламенту в інституційному механізмі Європейського Союзу» (V Міжнародна науково-практична конференція молодих політологів «Розвиток політичної науки:

європейські практики та національні перспективи», 26 березня, м. Чернівці, 2015), «Політичний діалог Європейського Парламенту та Верховної Ради України: сучасний стан та перспективи розвитку» (Всеукраїнська науково-практична конференція «Європейська інтеграція: механізми асоціації України», 26 травня, Івано-Франківськ, 2016), «Принципи функціонування політичних груп Європейського Парламенту» (Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку соціальних наук», м. Кельце, Республіка Польща, 2016), «Еволюція поняття «політична група Європейського Парламенту» (Міжнародна науково-практична конференція «Суспільні науки: проблеми та досягнення сучасних наукових досліджень», Одеса, 2015), «Правові засади становлення виборчої системи до Європейського Парламенту» (III Міжнародна науково-практична конференція «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності», Одеса, 2016), «Політичний діалог Європейського Парламенту та Верховної Ради України: сучасний стан та перспективи розвитку» (Всеукраїнська науково-практична конференція «Європейська інтеграція: механізми асоціації України», Івано-Франківськ, 2016).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені у 14 наукових публікаціях, у т. ч. 7 – у наукових фахових виданнях з політичних наук України та 3 – у міжнародних наукових виданнях, 4 – у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації обумовлені характером проблематики, постановкою мети і завдань дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 209 сторінок. Список використаних джерел містить 310 найменувань, з яких 153 – іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Стан наукової розробки проблеми

Посилення євроінтеграційних процесів, інституційний розвиток Європейського Союзу сприяють зміцненню позицій та підвищенню ролі загальноєвропейських політичних партій, які стають все більш дієвим актором у політичному просторі ЄС. Зростаюче значення європартій робить важливим теоретичне осмислення та аналіз чинників, які впливають на цей процес. Одним із таких є процес європейської інтеграції, оскільки саме від нього залежить роль певних інститутів та значення політичних партій у той чи інший період розвитку.

Теоретичні й концептуальні підходи до вивчення процесу європейської інтеграції ґрунтуються на розробках А. Етціоні «Політична уніфікація: порівняльне дослідження лідерів та сил» [97], Дж. Піндера та С. Ушервуда «Європейський Союз: короткий вступ» [143], Д. Мітрані «Робоча система миру. Аргумент функціонального розвитку міжнародної організації» [136], Е. Хааса «Об'єднання Європи: політичні, соціальні та економічні сили, 1950-1957 рр.» [101], Л. Ліндберга «Політична динаміка європейської інтеграції» [127], Е. Моравчика «Вибір для Європи» [139], П. Пірсона «Шлях до європейської інтеграції: історичний інституціональний аналіз» [144], С. Хоффмана «Європейський сизиф: нариси по Європі, 1964-1994» [110], Б. Росамонда «Теорія європейської інтеграції» [148] та ін.

Дослідники європейської інтеграції у рамках федералістського, функціонального, неофункціонального, інституційного, неоінституційного підходів зосереджують увагу на певних аспектах інтеграції, намагаються визначити чинники, що її зумовлюють, сутність та структуру інтеграційних процесів, їхні різновиди та вплив на формування наднаціональних інститутів.

Дослідження місця і ролі політичних партій в інтеграційних процесах сягає ще середини ХХ ст., коли процес європейської інтеграції набув інституційного оформлення [42, с. 247- 250]. Протягом цього періоду наукова зацікавленість у дослідження партійної системи ЄС поступово зростала, що є наслідком посилення інтеграційних процесів і, в результаті формування наднаціональної партійної системи.

Відомий американський політолог, професор Каліфорнійського університету Е. Хаас у своїй відомій праці «Об'єднання Європи: політичні, соціальні та економічні сили 1950 – 1957 рр.» розглядав питання про те, яким чином партійна конкуренція на національному та наднаціональному рівні може сприяти процесу європейської інтеграції. [101, с. 552]. Цей американський учений дійшов висновку, що окрім співпраці, яка автоматично виникає із функціональних зв'язків, інтеграцію потрібно було б спеціально заохочувати за допомогою політичних та економічних еліт, які намагаються досягти задоволення власних інтересів. Ці актори головним чином працювали на субнаціональному рівні (включно з групами інтересів та політичними партіями) і на наднаціональному рівні (нові регіональні інститути) [135, с. 50-67]. Е. Хаас у своїй праці зазначає, що якщо дві чи більше держави домовилися про співпрацю в певній сфері та створили нову регіональну організацію для управління нею, інтеграція в повній мірі не буде відчуватися поки співпраця не пошириться на інші взаємопов'язані сфери діяльності [101, с. 552], [40, с. 114-117].

Д. Маркуанд розробив концепцію «Європи партій» [133, с. 431-445]. Вона вперше була озвучена дослідником ще напередодні перших виборів до Європарламенту, а більш глибокого наповнення набула в кінці 1990-х років завдяки теоретичним напрацюванням британських вчених С. Хікса та К. Лорда. На той час вважалося, що вибори до Європейського Парламенту матимуть визначальний вплив на формування загальноєвропейських партій. У концепції Д. Маркуанда партії виступають центральними елементами політичної системи ЄС та політичного процесу. Відомий дослідник

Г. Вределінг, на той час, передбачав формування загальноєвропейських партій внаслідок процесу переходу влади з національного на європейський рівень [153, с. 448-461]. Г. Воллес вважав, що внаслідок політизації інтеграції виникнуть передумови для партійної конкуренції на загальноєвропейському рівні і, таким чином, партії стануть головними акторами політичного процесу [154, с. 281-296]. На той час, першим, найбільш цілісним дослідженням системи відносин між основними структурними одиницями партійної системи ЄС: партійними групами ЄП, загальноєвропейськими партійними федераціями та національними партіями, можна вважати працю Г. Прідхем та П. Прідхем «Транснаціональні партії в Європейському Співтоваристві» [145].

Ще більшого поширення та актуальності дослідження європартій набуло на початку 1990-х років. Причиною цьому послужило розширення згідно з положеннями Єдиного Європейського Акту та Маастрихтського договору повноважень Європарламенту, введення в Маастрихтський договір статті про партії (138-А), де вперше було визнано роль політичних партій на європейському рівні [38, с. 103-114]. Центральними працями цього періоду можна вважати монографію відомих британських політологів і фахівців з європейської інтеграції С. Хікса та К. Лорда, а також численні праці інших європейських дослідників: Ф. Аттіни «Поведінка членів Європарламенту під час голосування та проблема європартій» [85, с. 561-579], Д. Белла «Транснаціональні партії у Європейському Союзі» [88], К.-М. Йохансона «Транснаціоналізація партійної політики» [113], Р. Ладреха «Політичні партії у Європейському Парламенті» [124] та ін.

Британський політолог, професор Лондонської школи економіки та політичної науки С. Хікс вважається одним із основоположників порівняльних досліджень загальноєвропейських партій. Науковець здійснював класифікацію загальноєвропейських партійних федерацій, а також досліджував й аналізував ступінь організаційної єдності в їхній поведінці у Європейському Парламенті. Вчений, зокрема, також акцентував

увагу у своїх дослідженнях на виміри міжпартійної конкуренції в ЄП і на рівні внутрішньої згуртованості та єдності партійних груп. С. Хікс є одним з найбільших концепції «Європи партій». Важливе значення мають його статті: «Поява партійної системи Європейської Спільноти? Загальноєвропейські партійні федерації в роботі міжурядових конференцій» [105, с. 39-45], «Партії на європейському рівні та легітимація соціально-економічної політики ЄС» [106, с. 527-554], «Наднаціональна партійна система та легітимність Європейського Союзу» [104, с. 49-59], «Виміри політики в Європейському Парламенті» [107, с. 494-511]. Важливе місце серед численних праць дослідника посідає одна з останніх, написана у співавторстві з Р. Вайтакером та Г. Запряною — «Розуміння членів Європейського Парламенту» [155, с. 491-506]. У статті представлені результати досліджень поглядів та переконань членів Європарламенту щодо актуальних питань міграції, відносин Великобританії та ЄС тощо. Це дослідження дає можливість порівняти погляди депутатів ЄП з представниками громадськості ЄС, кандидатів у депутати Європарламенту та представників національних та регіональних парламентів Європи. Окрім того, С. Хікс займався темою загальноєвропейських виборів, зокрема, описав останні вибори у статті «Вибори до Європарламенту в 2014 році — це більше, ніж голоси протесту» [109].

Даною тематикою займаються також такі дослідники, як Ж. Блондель «Громадяни та парламент у Європейському Союзі: участь, демократія та легітимність» [90], Ж. Лодж «Вибори до Європейського Парламенту 2004 року» [129], Г. Шмітт «Політичне представництво та легітимність в Європейському Союзі» [150], М. Габель «Визначення політичного простору ЄС: емпіричне вивчення європейських виборчих маніфестів 1979-1999 рр.» [99, с. 93-119] та інші.

С. Хікс та разом з іншим британським політологом К. Лордом у праці «Політичні партії в Європейському Союзі» сформулювали основні проблеми, які постають перед дослідниками у вивченні наднаціональних партій,

проаналізували їхню діяльність на парламентській та позапарламентській арені ЄС, зробили спробу аналізу політичного простору ЄС та його впливу на формування та функціонування партійної системи ЄС [108].

Важливе значення мають дослідження британських вчених С. Дей і Д. Шоу. Вони реалізували проект Британської дослідницької ради з економіки та суспільних наук «Конституціоналізація транснаціональних партій в Європейському Союзі» [93, с. 99-117]. У своїй доповіді «Розвиток концептуального розуміння європейських транснаціональних політичних партій» дослідники запропонували модель внутрішньої структури єропартій з точки зору розташування сил між різними течіями, які об'єднуються за однаковим баченням подальшої інституціоналізації єропартій [92, с. 1-33].

Вагомий внесок у дослідження загальноєвропейських партій здійснив італійський політолог Л. Барді, який у одній зі своїх праць «Транснаціональні партійні федерації, партійні групи в Європейському Парламенті та будівництво єропартій» охарактеризував феномен загальноєвропейських партій як нових акторів європейської політики та глибоко дослідив структуру партійної кооперації на європейському рівні. Дослідник також аналізував вплив ідеології на процеси партійної інтеграції та на розбудову транснаціональної партійної системи ЄС [86, с. 13-20].

Вагоме місце в теоретичному осмисленні загальноєвропейських партій займає також німецька школа політології та теорії європейської інтеграції. Зокрема, професор Вільного університету Берліна О. Нідермаєр запропонував цікавий підхід щодо дослідження рівня інтегрованості партійних федерацій, виділивши на основі численних критеріїв, три послідовні етапи їхньої інституціоналізації: контакт, кооперація та інтеграція [141]. Дослідженню діяльності партій в більш ширшому контексті європейської інтеграції присвячені праці іншого відомого німецького дослідника Ю. Міттага «Політичні партії та європейська інтеграція» та «Політичні партії в ЄС» [137], [138].

Достатньо уваги приділено дослідженню становлення та розвитку загальноєвропейських партій: В. Кайзер «Християнська демократія та витоки Європейського Союзу» [116], Т. Дітц «Чи відіграють роль «Європейські зелені»: проблеми впливу на процес прийняття рішень у Європейському Союзі» [95, с. 273-274], К. Лорд «Яка роль партій у політиці Європейського Союзу» [131, с. 39-52], С. ван Хеке «На шляху до транснаціональних партій у Європі: чому і як була заснована Європейська Народна партія» [102, с. 154-155], Т. Янсен «Європейська народна партія: витоки та розвиток» [112] та інші.

Процес європеїзації політичних партій розглядав професор Католицького університету Л. де Вінтера. Вчений у своїй роботі він розглядає активне зростання європеїзації політичних партій. Це явище Л. де Вінтер визначає як поступовий, інтерактивний і диференційований процес становлення й розвитку на європейському рівні різних політичних партій [156, с. 3].

Заслуговує уваги праця відомого американського дослідника А. Креппела «Європейський Парламент та наднаціональна партійна система», в якій детально описується процес законотворчості в Європейському Парламенті, історія розвитку партійних груп, можливі моделі формування коаліцій, принципи функціонування та внутрішній розвиток партійної системи ЄП. Розглянуті тенденції внутрішнього розвитку показують, що зміцнення позицій Європейського Парламенту після введення в дію Єдиного європейського акту, спричинило принципову зміну характеру ЄП як законодавчої інституції. Із консультативного органу він став повноправним учасником законодавчого процесу [122].

Ідеологічні переконання, програмні засади національних партій, які формують європартії і, зокрема, функціонування останніх ґрунтовно висвітлені в праці польського дослідника К. Кіка «Ідейні барви об'єднання Європи» [119].

Великий інтерес для вивчення вибраної теми дисертації становить праця польської дослідниці Б. Косовської-Гастол «Європейські політичні партії як багаторівневі організації: розвиток, структура, функції» [120]. У книзі авторка з'ясовує чи можна вважати європейські політичні партії партіями, якими розуміються політичні групи, чи є вони зонтичними організаціями, які об'єднують національні партії. Розглядається еволюція європартій, визначаються фактори, що сприяли їх створенню та розвитку, значна увага приділена інституціоналізації. Досліджується також вплив правових норм на становлення та розвиток європартій. Загалом, Б. Косовської-Гастол визначає, що європейські політичні партії є політичними партіями, а також, що генеза та розвиток європартій є результатом діяльності, пов'язаної з «зверху вниз» з прийняттям відповідних правових положень на рівні ЄС. Заслуговує на увагу також її книга «Партійні системи країн Європейського Союзу» [121]. Ця праця містить досить комплексний аналіз партійних систем 27 країн ЄС, а також включає максимально широку інформацію щодо становлення та функціонування останніх не тільки на сучасному етапі, а крізь призму історії. Основна мета монографії Б. Косовської-Гастол — представити партійні системи у більш широкому розумінні.

Цікавою є праця іншого відомого польського дослідника А. Антошевського «Партії та партійні системи країн Європейського Союзу на рубежі століть» [84]. У монографії автор порівнює партійні системи країн-членів ЄС, аналізує елементи, що їх об'єднують та відмінності, виходячи з того, що механізми функціонування партійних систем як в Західній так в Східній Європі подібні. Книга також відображає стан демократії в Європі, її перспективи, загрози та виклики.

У нашому дослідженні мають місце праці, які стосуються вивчення та аналізу політичної структуризації парламентів на рівні партій та фракцій. Деякі ідеї знайшли своє відображення у таких роботах: Дж. Сарторі «Партії та партійні системи: межі аналізу» [149], В. Кротті «Підходи до вивчення

партійної організації» [91], К. Джанди «Політичні партії: крос-національне опитування» [111], Ж. Блонделя «Партійні системи та патерни урядів у західних демократіях» [89], В. Райкера «Теорія політичних коаліцій» [147], Л. Епстейна «Політичні партії у західних демократіях» [96], Г. Лоевенберга та С. Патерсона «Порівняння легіслатур» [130], А. де Свайна «Коаліційні теорії й урядові формування» [152], П. Мейра «Зміна партійної системи: підходи та інтерпретації» [132] тощо.

Важливу роль в порівняльних дослідженнях європартій відіграють також наукові інститути Європи. Зокрема, «Центр вивчення політичного життя» Вільного університету Брюсселя під керівництвом П. Дельвіта, який тривалий час займався дослідженням специфіки європартій та їхньої ролі в політичному житті ЄС. Результатом роботи центру стала праця «Європартії: організація та вплив» [94], де висвітлюються теоретичні та прикладні проблеми загальноєвропейських партій. П. Дельвіт та його колеги одними з перших запропонували розглядати дослідження європартій як автономну сферу. Також проблемами європартій в контексті європейської інтеграції займаються такі наукові інституції як Європейський консорціум політичних досліджень, Наукова група дослідження Європейського Парламенту та інші. Значний інтерес для вивчення даної теми дисертації становлять дослідження Центру європейських студій при Університеті Осло. Дослідження цього Центру торкаються широкого кола теоретичних і практичних питань процесів європейської інтеграції.

Теоретико-методологічним підґрунтям даного дослідження є праці з теорії політичних партій М. Дюверже «Політичні партії та партійні системи» [30], Р. Міхельса «Політичні партії» [49], М. Острогорського «Демократія і політичні партії» [53], А. Панеб'янка «Політичні партії: організація та влада» [142], Р. Катца та П. Майєра «Змінені моделі партійної організації та партійної демократії: виникнення картельних партій» [117], а також з теорії партійних систем Дж. Сарторі «Партії та партійні системи: рамки аналізу»

[149], С. Ліпсета та С. Роккана «Партійні системи та виборчі блоки» [128], А. Лійпхарта «Виборчі та партійні системи» [126].

У зв'язку з активізацією теоретичних досліджень європартій за останній період, можна говорити виникнення нової автономної галузі науки — «європартології», специфіка якої полягає у дослідженні загальноєвропейських партій. Теоретико-методологічна база європартології знаходиться на стику теорії політичних партій, теорії партійних систем та теорії європейської інтеграції [37, с. 12]. Однак, незважаючи на наявність значних теоретичних доробок з даної проблематики, не вироблено єдиної уніфікованої моделі дослідження партійної системи Європейського Союзу та європартій.

Дослідження європартій та партійної системи ЄС знайшло відображення і в російській політологічній думці. Зокрема, важливе значення має дисертація О. Карінцева «Вплив партійної системи ЄС на процес європейської інтеграції». Вчений вперше розробив і застосував багатофакторну модель впливу партійної системи Європейського Союзу на європейську інтеграцію. Вказана модель впливу партійної системи ЄС на процес європейської інтеграції включає двадцять чотири фактори, які належать до чотирьох груп. Від них залежать певні сценарії розвитку європейської інтеграції, яких може бути три: продовження, згортання та збереження статус-кво. Кожна з груп факторів становить окремий рівень моделі, а самі фактори виступають його підрівнями. Модель можна розширювати за допомогою нових чинників. Це означає, що вплив партій на політичний процес можна відслідковувати в реальному часі та постійно оновлювати модель за допомогою надходження нової інформації. О. Карінцев запропонував нову модель розгляду партій на основі якої сформована теоретична гіпотеза про «партії-корпорації» як про новий тип партій [37]. Дослідженням політичних партій та партійних систем, а також загальноєвропейських партій займається інша дослідниця Н. Заславська «Європейські наднаціональні партії на сучасному етапі: аналіз основних

тенденцій» [33]. Авторка визначає низку факторів, які впливають на активізацію загальноєвропейських партій та на роль в політичній системі ЄС. Дослідженням наднаціональної партійної системи Європейського Союзу також займаються такі російські вчені як А. Пешеньков та А. Жуковський «Про деякі особливості наднаціональної партійної системи Європейського Союзу» [57]. Вони розглядають особливості європартій і створюваних ними партійних груп як ключових суб'єктів політичного та законодавчого процесу в Європейському Парламенті. Схожими є праці на тему політичних партій та партійних систем, європейської інтеграції, функціонування Європарламенту ЄС: Е. Гречишникової «Правовий статус депутата Європейського парламенту: порівняльно-правовий аналіз» [21], І. Бусигіної «Євросоюз: від окремого до загального» [12], Е. Громогласової «Теорія і практика політичного управління у Європейському Союзі» [24], Б. Макаренко «Партії і партійні системи: сучасні тенденції розвитку» [56], Г. Михалева «Порівняльна характеристика сучасних російських і європейських політичних партій» [48], Ю. Ключкової «Європейський Парламент в системі політичних інститутів Європейського Союзу» [39], Н. Кавешникова «Трансформація інституційної системи Європейського Союзу» [36], С. Погорельської «Лісабонська угода: проблеми політичної консолідації ЄС» [59], М. Стрижневої «Транснаціональний політичний простір: нові реалії міжнародного розвитку» [77], Г. Голосов «Форми партійних систем в нових демократіях: інституційні фактори нестабільності та фрагментації» [19], Ю. Митяєва «Європарламент сьогодні. Деякі аспекти формування, шляху подальшого розвитку і діяльності» [47], Т. Шмачкова «Світ політичних партій» [80].

Центральне місце в російській історіографії проблем партійно-політичного простору Європи європейської інтеграції займають комплексні дослідження Інституту Європи РАН. У дослідженнях розглядаються проблеми європейської інтеграції, еволюції партійно-політичного простору у країнах ЄС, виявляються ключові тенденції і протиріччя в розвитку, даються прогнози динаміки європейського інтеграційного процесу. Вказаними

проблемами займаються багато російських аналітичних центрів, найбільш відомим з яких є Асоціація європейських досліджень.

Дослідження наднаціональної партійної системи ЄС, розвитку загальноєвропейських партій знайшло своє відображення і в білоруській політичній науці. Варто виокремити наступні дослідження: Т. Соловей «Інституційна трансформація сучасних політичних партій» [74], Т. Соловей, Л. Вечер «Наднаціональні партії в політичній системі Європейського Союзу» [75], Н. Лойко «Наднаціональні партії в політичній системі Європейського Союзу» [45].

В українській політичній науці даній проблематиці приділено недостатньо уваги. Однак, варто зауважити, що за останні роки спостерігається тенденція до ґрунтовнішого дослідження партійно-політичного простору ЄС. Так, дослідження інститутів Європейського Союзу актуалізується в рамках євроінтеграційного руху України. Загалом, можна виділити праці, які торкаються окремих сторін досліджуваної проблематики. Зокрема, мова йде про дослідження Європейського Парламенту: В. Довгань «Європейський парламент: правовий статус і компетенція в системі органів Європейського Союзу» [28], І. Грицяк, Н. Грицяк «Європейський Парламент як наднаціональний орган влади Європейського Союзу» [23], І. Яковюк «Європейський Парламент: динаміка правового статусу» [83], О. Панкевич «Особливості обрання Європейського Парламенту» [54]. Вагоме місце займають праці, присвячені дослідженню політичних партій та партійних систем: А. Романюк «Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи» [67], М. Обушний «Партологія» [52], М. Примуш «Політичні партії: історія та теорія» [63], Ю. Шведа «Теорія політичних партій та партійних систем» [82], Л. Ганюкова «Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз» [17]. Важливе значення для дослідження мають статті: Г. Агафонової «Теоретичні засади дослідження європартій» [4], «Європейська народна партія: історія успіху» [1], «Політика європартії як чинник європейської інтеграції України» [2], «Партія

європейських соціалістів: ідеологія та функціональні практики» [3], М. Дзера «Проблеми розвитку і порівняльна характеристика партій, партійних систем країн ЄС та України» [26], Н. Марадика «Особливості партійної структуризації Європарламенту» [46], Т. Джиги «Вплив євropартій на формування політики ЄС» [27], а також підрозділ «Політичні партії Європейського Союзу» в монографії А. Романюка і Ю. Шведа «Партії та електоральна політика» [66].

Серед захищених дисертацій варто згадати такі, як: «Інституційна система Європейського Союзу: становлення та розвиток в умовах розширення» О. Пістракевича [58], «Партії і партійні системи у сучасному демократичному процесі» О. Стаценка [76], «Політичні партії в умовах парламентаризму» Б. Гагалюка [15], «Співвідношення міжурядового та наднаціонального управління в європейських інтеграційних процесах» А. Сапсай [70], «Наднаціональні інституції Європейського Союзу в теоріях інтеграції» В. Терницького [78], «Політична структуризація парламентів країн Центральної Європи» Н. Панчак-Бялоблоцької [55].

Вагоме місце займає докторська дисертація А. Романюка «Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір» [68]. Дисертація займає центральне місце в українській порівняльній політології, оскільки вперше сформовано напрям порівняльного аналізу політичних систем та політичних інститутів.

Окремо варто звернути увагу на дисертацію П. Байковського «Формування та механізми функціонування партійної системи Європейського Союзу». У своїй роботі автор проводить комплексний та ґрунтовний аналіз діяльності політичних партій на європейському рівні. За результатами досліджень П. Байковський визначає, що в Європейському Союзі сформувалася та функціонує унікальна партійна система транснаціонального та наднаціонального характеру, яка є інституціолізованою формою кооперації національних політичних партій. Автор також виокремлює етапи становлення та розвитку

загальноєвропейських партій та партійної системи ЄС, обґрунтовує механізми впливу політичних партій на процес прийняття рішень, прослідковує перспективи розвитку партійно системи Європейського Союзу [7, с. 10-11]. Окрім того, П. Байковський розглядає сфери, в яких відбувається європеїзація національних політичних партій, а саме: програмно-ідеологічну, організаційну, міжпартійної конкуренції, взаємовідносин партій і уряду, а також сферу, пов'язану з активізацією діяльності політичних партій на загальноєвропейському рівні.

У зв'язку із зростанням євроскептицизму, який уже став політичною реальністю ЄС та має своє відображення в Україні, посилюється інтерес до дослідження даного феномену. У цьому контексті можна виокремити дисертації М. Гримської «Крайні політичні партії у країнах Європи: ідеологічний та електоральний виміри» [22] та О. Гісса «Євроскептицизм та його вплив на зовнішню політику України: витоки, характер, прогнози» [18].

Структура та компетенції Європейського Парламенту ретельно розписані в установчих Договорах, в Єдиному Європейському Акті, в Договорі про Європейський Союз, який був доповнений і змінений відповідно до Амстердамського та Ніщцького договорів, і в проекті Конституції Європейського Союзу, а також у Лісабонському договорі, який став альтернативою Європейській конституції. Також документальну базу дослідження загальноєвропейських партій складають: Регламент Європейського парламенту, нормативні акти ЄС та держав-членів, які стосуються загальноєвропейських виборів, Рішення № 2004/2003 «Про статус і порядок фінансування політичних партій на європейському рівні», Регламент ЄП та Ради ЄС № 1141/2014 «Про статус і фінансування європейських політичних партій та політичних фондів». Серед названих документів важливе місце також посідають: положення про діяльність загальноєвропейських партій, їхні статuti програми, передвиборчі маніфести, політичні заяви, плани дій партійних груп ЄП та інше. Загалом, весь зміст названих нормативно-правових актів у значній мірі є детальним

описом порядку створення, функціонування та структури Європарламенту, а також принципів організації, механізму функціонування, визнання статусу, принципів фінансування та діяльності загальноєвропейських політичних партій.

1.2. Теоретико-методологічні основи дослідження основних елементів партійної структури Європейського Парламенту

Різноманітність інтересів, цінностей, поглядів, ідеалів та орієнтацій індивідів є одночасно як умовою, так і наслідком складної соціальної структури, яка неминуче детермінує різне сприйняття політичної реальності, взаємовідносин держави та громадян, неоднозначне розуміння сутності та ролі владних структур, формування різних ідейно-політичних цінностей, переконань та установок.

Громадяни з однаковими політичними поглядами, цінностями, інтересами та ідеалами, які займають активну громадянську позицію створюють основу для організованої та цілеспрямованої діяльності в суспільстві. В результаті вони об'єднуються у певні структурні підрозділи для того, щоб можна було просувати та реалізовувати поставлені цілі, однією з яких є оволодіння та утримання державної влади.

Саме такими організаціями і стали політичні партії. Загальне уявлення про політичні партії дає політологічний енциклопедичний словник. Він тлумачить це поняття як добровільне об'єднання людей, які мають на меті здійснити свої ідеї, котрі вони поділяють, задоволення спільних інтересів; організована частина певної соціальної верстви чи класу, покликана висловлювати та захищати інтереси цієї спільноти, домагатися їх дотримання і виконання, бути її політичним «голосом», «уособленням» окремих групових інтересів [61, с. 474].

Справді, політичні партії являються своєрідним спільним знаменником різних інтересів, підходів, ідеологічних орієнтацій та позицій певних політичних сил, підсумком громадських та особистих інтересів громадян,

формування на їх основі ідеологічних та політичних позицій, пошук та просування кандидатів для представництва у владних структурах [43, с. 41].

Політичні партії пройшли тривалий етап утворення, формування та розвитку. Їхні прототипи можна простежити і в рабовласницькому, і в феодальному, і на початкових етапах існування буржуазного суспільства.

Так, ще в Стародавньому Римі існували угруповання прихильників того чи іншого політика, або ж аристократичного роду. Власне, саме їх вважають першими формами політичних об'єднань. У період Середньовіччя політичні угруповання найчастіше були тимчасовими об'єднаннями [82, с. 47].

Прототипи сучасних політичних партій виникли в період ранніх буржуазних революцій, а остаточно сформувалися в часи Великої французької буржуазної революції. Руйнування традиційних структур влади аристократії та поступове становлення представницької форми правління, що ознаменували наприкінці XVIII – на початку XIX ст. вступ на політичну арену буржуазії, різко посилили ідейну та політичну конкуренцію в суспільстві. Це дало поштовх до формування нового типу об'єднань – політичних клубів, що відрізнялись від аристократичних угруповань наявністю ідеологічної доктрини та розвиненої організаційної структури [69, с. 84].

Загальноприйнято вважати, що початок формування сучасних політичних партій розпочався в середині XIX ст. з уведенням загального виборчого права. Цей процес сприяв залученню в політику широких верств населення. Змінюється характер самих політичних партій, зокрема їхньої діяльності, функціональної спрямованості, ідеологічної орієнтації й організаційної структури. Так, саме на цьому етапі відбувається поступовий перехід від елітарних до класичних, а згодом і до сучасних політичних партій, які почали виникати в 70-х роках XIX ст. Розвиток політичних партій на Заході має вигляд еволюції від елітарних партій XIX ст. через масові партії (повоєнний період до кінця 60-х років XX ст.) і партії «для всіх» (з

кінця 60-х до початку 80-х років) до сучасних «виборчо-професійних» партій. Наприкінці XIX ст. політичні партії стали найважливішими складовими частинами сучасних політичних систем. Запровадження системи загального виборчого права сприяло організаційній структуризації партій. Партії поступово перетворилися на політичні громадські організації, стали об'єднання людей. Такі об'єднання були носіями визначеної суспільної ідеології, із прагненням завоювати владу одночасно з підтримкою народу [82, с. 48].

Варто зазначити, що прийняті в сучасній політичній науці етапи розвитку політичних партій виокремив у своїх дослідженнях М. Вебер. Він виділяв три основні, а саме: перший етап – формування аристократичних груп, другий – політичних клубів, третій – виникнення сучасних масових партій. Основні чинники, які відрізняють їх між собою – це класова суть партій, їх організаційна будова та інтереси [63, с. 18]. Аристократичні групи та політичні клуби відносяться до передісторії партій і тільки останній – до сучасних політичних партій. Однак лише деякі політичні партії Європи пройшли всі три етапи розвитку, які визначені М. Вебером. Найбільше європейських партій почали розвиватись з другого етапу – політичних клубів, а деякі з сучасних партій ще не дійшли до етапу масових партій у класичному розумінні цього слова.

Звичайно, що формування політичних партій відбувалось під впливом соціально-економічних і суспільно-історичних умов життєдіяльності кожної окремої країни, відмінності в їхній генезі залишили вагомий відбиток на структурі політичних партій, їхніх методах діяльності та ефективності.

Загалом, основними причинами виникнення політичних партій є, по-перше, виникнення парламентських об'єднань та груп підтримки, не меншу роль відіграло розширення виборчого права, а також конфлікти суспільних інтересів різних верств населення.

Партії, як найважливіший інститут політичної системи, як бачимо, має досить тривалу історію функціонування. Однак, незважаючи на значну роль

партій у політичному житті, вчені все ж не могли зійтись на єдиному розумінні цього феномену. Теоретики давали різні визначення партій, які часто відрізнялися між собою. Проблеми із виробленням уніфікованого визначення, яке би підходило для всіх партій перш за все полягали у тому, що кожне з них залежить від часу, політичної системи, політичних поглядів і несуть в собі суб'єктивність авторів [41, с. 77-80].

Одним із перших, хто запропонував визначення політичної партії є відомий англійський політичний діяч і філософ Е. Берк у XVIII ст. Він визначає партію як стійке об'єднання людей, яке намагається спільними зусиллями на основі власних загальних принципів служити загальнонаціональним інтересам. Окрім того, Е. Берк вважав партію не лише необхідним і важливим інститутом політичного життя, але й визнавав необхідність їхнього існування з точки зору моральних та етичних цінностей. Політичні партії, на його думку, є необхідним елементом вільної держави [20, с. 16].

Сучасне розуміння політичної партії з усіма її відповідними ознаками почало формуватися наприкінці XIX - початку XX століття. Політичні партії стали розглядатися не тільки як інститути — суб'єкти політичного процесу, але і як суб'єкти агрегації та артикуляції політичних інтересів класів і соціальних груп, генератори нових і традиційних політичних ідей та ідеологічних систем [65, с. 149-150].

Важко сказати, що в сучасній науці існує єдність підходів до сутності політичної партії, так відсутнє загальноприйняте визначення даного феномену. У науковій літературі виділяють понад 30 різновидів і понад 200 визначень партій [35, с. 5], [16, с. 28]. Однак, цілісні, базові теорії політичних партій сформувались в науці відносно недавно — із виходом праць таких відомих вчених як Р. Міхельс, М. Вебер та М. Острогорський.

Незважаючи на значну кількість підходів до визначення політичної партії, у політичній і правовій науці загальновизнаними є наступні:

структурний, функціональний, структурно-функціональний, електоральний, ідеологічний.

Одним з перших підходів до розуміння сутності партій є структурний підхід, який виводить визначення політичної партії із специфіки її організаційної структури. Свій початок він бере з робіт М. Острогорського і Р. Міхельса. У фундаментальній праці «Демократія і політичні партії» Острогорський розглядає появу партій в контексті таких глобальних історичних тенденцій, як промислова революція та виникнення загальних виборів [53, с. 245]. З іншої сторони, Р. Міхельс, сформулювавши «залізний закон олігархізації», довів закономірність, відповідно до якої влада, що належить пересічним членам партії, зосереджується в руках окремих представників партійного керівництва [50, с. 196]. У сучасній науці структурний підхід представлений найвизначнішим теоретиком партології М. Дюверже, який виділив найважливіші характеристики політичних партій: особливості структури, тривалість існування та фактори організаційної структури. Однією з фундаментальних робіт партології є його праця «Політичні партії», у якій М. Дюверже аналізуються проблеми генезису політичних партій, визначається їх інституційна сутність, оцінюється роль в інституційній структурі політичної системи демократичного суспільства, а також в демократичних, в першу чергу виборних, політичних процесах [30, с. 21-22], [43, с. 41].

Інший підхід – функціональний, особливістю якого є визначення партії через її функції у суспільстві. Представником даного підходу безсумнівно можна вважати М. Берліна, який визначає партію як «добровільну організацію, основною функцією якої є досягнення певної соціальної чи політичної мети» [10, с. 5-6]. Наступною представницею функціонального підходу є К. Лоусон, як розглядає партію як «організацію людей, яка прагне за допомогою виборів чи, оминувши їх, продовжити повноваження народу чи його частини, щоб здійснити політичне правління над даною установою» [125, с. 3-4].

Наступний підхід до визначення політичної партії поєднує два попередні, поєднуючи аналіз функціональних особливостей партій з їх структурою. В науці він відомий як структурно-функціональний підхід. Найвідомішим представником названого підходу вважається З. Нойманн, який розглядав партію як «організацію політичних агентів суспільства, яка пов'язана з контролем державної влади, а також змагається за підтримку народу з іншою групою чи групами». Тобто, вчений відзначає, справжня політична партія може бути тільки за умови існування хоча б ще однієї групи, з якою відповідно б створювалась конкуренція [140, с. 203-205].

Американські політологи Ж. Ла Паломбара та М. Вайнер спробували комплексно підійти до визначення політичної партії, визначити чим вона відрізняється від інших політичних сил, характеризуючи її за такими критеріями:

1. Партія – це життєздатна організація, тобто достатньо довге за часом об'єднання людей, середня тривалість політичного життя якої довша за тривалість життя її керівництва.
2. Партія – це місцева, добре впорядкована організація, яка постійно підтримує зв'язки з іншими об'єднаннями держави. Тобто, організаційна структура політичної партії повинна складатися як з керівної ланки загальнонаціонального масштабу, так і з регіональних, місцевих організацій, саме така структура забезпечуватиме стійкі та систематичні зв'язки між «центром» та локальними партійними осередками.
3. Бажання керівників організації (державних та місцевих) здійснювати владу, а не лише впливати на неї. Саме свідоме прагнення до безпосереднього здійснення влади відрізняє політичну партію від інших організацій (груп інтересів, груп тиску та ін.), які мають на меті тільки певними способами впливати на владу.
4. Кожна партія прагне забезпечити собі підтримку народу – аж до членства або активного членства (активісти) у ній. Цей критерій відображає прагнення отримати масову підтримку на виборах як членів партії, так і електорату.

Саме це, наприклад, відрізняє політичну партію від політичних лубів, які не беруть участі у виборах [73, с. 56].

Наступний підхід, виділений вченими, відноситься до різновидів функціонального підходу — це електоральний підхід. Даний підхід бере за основу електоральну функцію політичної партії як одну з найважливіших. Так, Дж. Сарторі визначив політичну партію як певну групу, що є представленою на виборах, здатною через механізм виборів надсилати власних представників до органів влади [72, с. 240-244], [8, с. 288].

Окремої уваги заслуговує визначення уже згаданого видатного німецького соціолога М. Вебера, котрий визначив, що партія — це «громадська організація, що спирається на добровільний прийом членів, які ставлять собі за мету завоювання влади для свого керівництва та забезпечення активним членам відповідних умов (духовних і матеріальних) для одержання певних матеріальних вигод чи особистих привілеїв або того й іншого одночасно». Тобто, він розглядав партію як організацію, яка спрямована на завоювання посад [13, с. 708-710]. Інший німецький дослідник В. Хасбах розглядає партію як «союз людей з однаковими політичними поглядами і цілями, що прагнуть до завоювання політичної влади з метою використання її для реалізації власних інтересів». Очевидно, що вчений під партією розуміє об'єднання групи людей для участі в політичному житті, яке має на меті завоювання влади [60, с. 94], [157, с. 13].

Згодом, визначення політичної партії М. Вебера було дещо доповнено французьким політологом М. Оферле, який зазначав, що «політична партія — це лише можливий варіант більш широкого поняття, яке він називає «політичне підприємство» і яке полягає в обміні політичних цінностей на активну чи пасивну підтримку для конкуруючих структур» [11, с. 93-118]. Цей підхід можна вважати найконструктивнішим, оскільки партія розглядається як складний інститут з притаманними йому певними ознаками та функціями.

Серед великої кількості визначень поняття «партія», спробу виділити основні підходи її тлумачення здійснює також відомий український політолог Ю. Шведа. Він, аналізуючи всі труднощі, пов'язані із визначенням суті поняття «партія», зазначає, що вони зумовлені специфікою та різноманітністю підходів, які при цьому застосовують. Серед них вчений виділяє декілька основних [82, с. 29].

Найперше, це стосується абстрактно-інтуїтивних, не конкретних формулювань, наприклад: «партія – це держава в державі», «посередник» між державою та суспільством, «міст від мас до вождя» тощо. Представники абстрактно-інтуїтивного підходу вважали, що точне конкретне визначення поняття «партія» можливе тільки в абстрактному й узагальненому вигляді. Насправді, як вдало зазначає Ю. Шведа, такі визначення-лозунги мають політико-прагматичний характер, а в теоретичному плані вони швидше заважають, ніж сприяють визначенню суті даного поняття.

В іншій – державно-політичній теорії, науковцями розроблені конкретніші, загальні визначення поняття «партія». В цьому випадку вчені робили спроби в єдиній формі виділити та врахувати специфічний характер політичних партій як явищ соціального, політичного та державного життя, особливостей їх ролі в державі, функцій, організаційної форми. Цей напрям, який сьогодні достатньо розвинутий, має давню історичну традицію і представлений такими авторами: Г. Еллінек, М. Вебер, Г. Тріппель, Ф. Гогель, Ж. Бюрдо, Г. Кельзен, З. Нойманн та інші [82, с. 29-30].

Німецький соціолог Г. Еллінек у праці «Загальне вчення про державу» розглядає політичні партії як повністю соціальне явище, яке виходить за межі державного правління. «Політичні партії можуть розглядатися з різних точок зору і представляють собою поважний матеріал для дослідження». Відносини між політичними партіями вважає центральною проблемою політики. Вчений пише про наявність суттєвих відносин між партійною системою та державним механізмом. Це і свідчить про необхідність відповідного теоретичного відображення партій у вченні про державу. Політичні партії,

які являються групами «об'єднаними спільними поглядами, спрямованими на певні державні цілі і зорієнтовані на проведення даних цілей у життя повинні розглядатись як певні соціальні утворення, з одного боку, а з іншого — як механізм державного управління» [31].

Французький політолог Ф. Гогель визначає, що партія — це «угруповання людей, об'єднаних для участі в політичному житті, які мають на меті завоювати повністю чи частково державну владу, щоб у такий спосіб забезпечити панівне становище ідеям та інтересам членів угруповання». Ж. Бурдо, так само французький політолог, у своїх дослідженнях під партією розуміє «будь-яке угруповання людей, які сповідують однакові політичні погляди і докладають усіх зусиль, щоб зробити їх панівними у даному суспільстві, водночас, об'єднуючи якомога більшу кількість громадян і намагаються захопити владу чи хоча б впливати на її рішення». У. Кенделл та О. Ренней розглядають партії як «автономні групи, які висувують кандидатів і ведуть виборчу кампанію з надією на встановлення у майбутньому контролю над політикою уряду» [82, с. 30], [41, с. 76-81].

Останній, третій підхід до дефініції політичної партії полягає у спробах дати визначення партії не через один основний критерій, а через сукупність ознак. Даний підхід об'єднує наступних представників політичної науки: Ф. Борелля, М. Вайнера, М. Дюверже, Ж. Ла Паломбару, Ф. Сорауфа, В. Хенке та інших [82, с. 31]. Цей підхід можна вважати найконструктивнішим, оскільки партія розглядається як складний інститут з притаманними йому певними ознаками і функціями.

Заслуговує особливої уваги узагальнене визначення політичної партії Ю. Шведа: «партія — це специфічна громадська політична організація яка має особливий правовий статус у державі, її національно-автономному чи міждержавному утворенні, є угрупованням людей, добровільно об'єднаних між собою спільністю політичних поглядів, як звичайно, формально зафіксованих у програмних документах, а також, спираючись на певну ідеологію та організацію і представляючи певні ідеологічно оформлені

соціальні інтереси, бажає активно брати участь у суспільно-політичному і державному житті, має на меті завоювання і здійснення влади в державі» [82, с. 42].

Український політолог М. Примуш виділяє декілька основних визначень політичних партій. Політичні партії – це добровільно створені політичні об'єднання громадян, які дотримуються однієї ідеології та орієнтуються на завоювання та здійснення політичної влади. Партія – це добровільна політична організація, що об'єднує осіб зі спільними інтересами й ідеалами, тривалість існування якої спрямована на завоювання політичної влади або участь у її здійсненні. Політична партія – це добровільна політична організація, що існує як на національному, так і на місцевому рівнях, націлена на отримання і здійснення влади і прагне з цією метою до народної підтримки [63, с. 15-37]. З цих визначень випливає, що основною ознакою партії є те, що вона прагне до завоювання та здійснення влади.

Розглядаючи ознаки політичної партії, які знаходять своє відображення у законодавстві різних країн, М. Примуш формулює її загальне юридичне визначення «політична партія – це громадське об'єднання, створене для участі в політичному процесі з метою завоювання та здійснення державної влади конституційними засобами, діє на постійній основі і має політичну програму» [63, с. 229].

Із невеликої кількості поданих визначень поняття «політична партія» зрозуміло, що дослідники даного феномену пропонують різноманітні підходи до визначення суті, особливостей та ролі політичних партій. Загалом, ці підходи можна об'єднати у дві групи, у яких дотримуються широкого чи вузького визначення політичної партії. До групи «вузьких» визначень ми можемо віднести вище названі підходи: структурний, функціональний, структурно-функціональний, електоральний та інші.

Що стосується групи «широких» визначень політичної партії, то до неї можна віднести позицію М. Дюверже викладену ним у 1972 році, тобто після закінчення 20 років написання своєї основної праці «Політичні партії».

Дослідник все-таки прагнув досягти підсумкової мети в побудові загальної теорії політичних партій, тому з часом він визначив партії як організації, які, по-перше, прагнуть до захоплення влади і, по-друге, спираються на підтримку широких верств населення на відміну від груп тиску, що представляють обмежену кількість громадян з особливими або приватними інтересами [79, с. 57]. Ще ширшим є визначення партії, яке пропонує К. Джанда. За ним партія – це «організація, яка має на меті заміщення урядових посад своїми визначеними представниками». Якщо група інтересів відкрито висуває кандидатів на виборах, вона стає партією. У дослідженнях Джанди маємо присутнє продуктивне порівняння партій усіх регіонів світу [25, с. 89-100].

Велика кількість дефініцій політичної партії змушує дослідників виокремлювати в інституті партій загальні ознаки, які в своїй сукупності відрізняють їх від інших суспільних об'єднань. Тому більшість сучасних визначень політичних партій містять спільні для них критерії. М. Примуш, узагальнюючи їх, до основних відносить:

- наявність професійного апарату, що забезпечує працездатність організації тривалий час;
- існування стійких місцевих організацій, які підтримують регулярні зв'язки з національним керівництвом;
- наявність політичної мети – завоювання і здійснення влади чи забезпечення впливу на владу;
- прагнення до підтримки широких кіл громадськості, рівень якої визначається на основі виборів;
- опора в політичній діяльності на певну ідеологію, світосприймання.

Загальне, що притаманне сучасним політичним партіям і що відрізняє їх від партій початку і першої половини XIX ст. — наявність партійного апарату, тобто організованої групи людей, для якої партійна, політична діяльність є професією [63, с. 31].

Визначаючи відмінності політичних партій від інших політичних та масових організацій, Ю. Шведа виокремлює наступні ознаки: найперше – це наявність організаційної структури, а також програми спільної діяльності, в основі якої – відображення часових параметрів та єдність світоглядних й ідеологічних переконань її членів; бажання та відповідна діяльність, спрямована на здійснення прямого впливу на політичне життя; активна участь у підготовці виборчої кампанії кандидатів, проведення виборів, формування та відстоювання спільної громадської думки, специфічне становище в державі, зокрема зв'язок з елементами державного механізму; участь у формуванні та функціонуванні урядових та представницьких формувань; загальнополітичний характер діяльності, тобто бажання брати активну участь у всіх сферах соціально-політичного життя і використання для цього численних політичних засобів; особливий правовий режим, зокрема зовнішня правова форма вираження, специфіка конституційно-правового становища партій і загально нормативна регламентація їх діяльності, зв'язок з основними правами і свободами громадян; вираження партією певних соціально-класових інтересів. Саме ці основні ознаки політичних партій які виокремив вчений, виступають основою для розуміння політичної партії як особливої організаційної форми суспільно-політичних угруповань [81, с. 106].

К. Джанда на основі своїх досліджень констатує, що найважливіші елементи політичних партій визначаються за допомогою таких понять: інституціоналізація, проблемна орієнтація партії, соціальна підтримка, автономія, залученість, стратегія і тактика та урядовий статус [51].

Узагальнюючи всю систему визначених науковцями ознак, до базових, на основі яких відрізняють політичну партію від суспільно-політичних організацій чи груп тиску, відносять: організаційна оформленість, мета партії — здобуття влади, ідеологія чи програма, репрезентація інтересів певної соціальної групи.

Простежуючи еволюцію партій, підходи до їх визначення, встановлено, що основа еволюції політичних партій – це домінуючий партійний тип, який сформувався на основі головних тенденції суспільно-політичного розвитку певного періоду, до яких відносять: виникнення сучасних партій (кадрові партії); масова мобілізація та класове протистояння (масові партії); перехід до постіндустріального суспільства (всеохопні, картельні партії).

Однак, поряд із визначенням поняття політичної партії, виокремленням ознак, ключовою проблемою у її вивченні є функціональне призначення партії, її функції, які дають уявлення про тип партій та їх генезу. Під функцією політичної партії варто розуміти напрями діяльності та завдання, які вона виконує у політичній системі держави. Головна мета діяльності політичних партій — це реалізація та ефективне виконання функцій.

Більшість науковців поділяють думку про багатоманітність функцій політичної партії, що зумовлено багатовимірністю інституту партії, однак мають місце і розбіжності в їх класифікації.

Американський політолог С. Ліпсет і норвезький науковець С. Роккан за результатами своїх досліджень дали політологічне обґрунтування функцій європейських партій, розуміючи їх як політичних виразників глобальних соціальних розколів.

Вчені виокремили чотири так звані «критичні точки», тобто вирішальні історичні події, які стали певними межами в політичній історії Європи. До них відносять: Реформацію (VIX-VIIX ст.); національні революції (починаючи з 1789 р.); промислову революцію (XIX-XX ст.); революцію в Росії (1917 р.), і чотири лінії основних розколів, які означають серйозні конфлікти інтересів усередині кожної політичної системи і критичних точок, що виникають як результат появи: 1 – між центром і периферією; 2 – між державою і церквою; 3 – між містом і селом; 4 – між працедавцями і робітниками [32, с. 145-152]. Ці події дали поштовх до появи в Європі політичних партій з різними соціальними базами (регіональними, конфесійними, етнічними, класовими). Описана вченими модель формування

політичних партій в Західній Європі відповідає такій схемі: критична точка історії – розкол на певній основі – артикуляція основних проблем – виникнення політичних альтернатив. Із запропонованої концепції випливає, що в Європі до 20-х рр. XX ст. виникло декілька найбільш значних партійних альтернатив: консервативна, яка представляє спочатку центральні еліти, а потім і весь клас великих власників; ліберальна, яка виражає спочатку інтереси периферії, а потім радикалів у містах; аграрна, яка захищає інтереси землевласників і селян; соціал-демократична — орієнтована на роботу в робітничому русі та представництво інтересів цього класу; комуністична, яка представляє радикальні сили, що не сприймають політичні системи, які склалися, і прагнуть до світової революції [128], [51].

Варто також відзначити класифікацію функцій політичних партій Дж. Сарторі, в основі яких лежить боротьба за владу. До них він відносить:

- добровільна й активна участь громадян у політичному житті, особливо – у виборах;
- соціальна й політична інтеграція різних прошарків суспільства, їх об'єднання задля досягнення спільної мети;
- представлення волі й інтересів більшості громадян;
- роль посередництва в представленні інтересів соціальних груп, прагнення домогтися їхнього балансу;
- залагодження конфліктів, їхнє попередження та відповідна нейтралізація;
- розробка політики та відповідних політичних рішень;
- підбір і формування політичних лідерів для всіх рівнів політичної системи [51].

Клаус фон Бейме у своєму дослідженні виділяє чотири основні функції політичних партій: визначення цілей; визначення та вираження громадських інтересів; мобілізацію та соціалізацію громадян; рекрутування еліти і формування уряду [9, с. 62-70].

На основі різноманітних підходів до визначення функцій політичних партій, можна виокремити найбільш суттєві: найважливіша функція —

електоральна, її реалізація включає всі функції, оскільки їх партія здійснює на виборчій арені; акумуляція соціально-політичних інтересів, завдання партії полягає у виокремленні найбільш значущих інтересів та трансформації їх у відповідні політичні рішення; репрезентація соціальних інтересів, тут партії виступають своєрідною об'єднуючою ланкою між державою та інститутами громадянського суспільства; формування колективних цілей для усього суспільства, використовуючи певні ідеологічні моделі, конкретні цілі та розроблені програми; функція соціалізації громадян, підвищення політичної культури та рівня політичної участі; функція рекрутування політичної еліти для всіх рівнів політичної системи.

Вивчаючи поняття політичної партії, її ознаки та функції, можна визначити, що політична партія — добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, структура якого включає в себе наступні елементи: ідеологія, організаційна складова, соціальна база та електорат, методи і засоби діяльності, фінансова база та лідери. Основна мета партії — здобуття та утримання влади, щоб впливати на процес прийняття політичних рішень. Важається, що сучасні політичні партії зазвичай ведуть свою політичну діяльність в межах однієї держави і представляють волю частини її громадян.

Однак, інтеграційні процеси, які почались у Європі в другій половині XX ст. сприяли посиленню впливу загальноєвропейських інститутів та переходу компетенцій з національного на наднаціональний рівень. У зв'язку з розвитком цього процесу, без сумніву, викликає особливий інтерес розгляд політичних партій, які формують наднаціональну партійну систему Європейського Союзу, забезпечують представництво, узгодження інтересів та вплив на прийняття рішень на наднаціональному рівні.

Загалом, становлення й формування наднаціональних політичних партій є процесом створення нового інституту на європейському політичному просторі. Дослідженням інститутів займається теорія неінституціоналізму, яка є теоретико-методологічною основою дослідження, її основоположники Д. Марч та Й. Олсен під інститутом

розуміли сукупність певних формальних норм та неформальних правил гри, які виникають в результаті складних організаційних взаємовідносин, в яких особлива увага надається певним соціокультурним символам, цінностям, стереотипам, традиціям. Сам процес інституціоналізації європартій передбачає їхнє перетворення зі звичайних об'єднань національних партій в повноцінний конституційно-правовий інститут [134, с. 21-23].

На думку П. Байковського, важливим наслідком інтеграційних процесів є європеїзація, яку варто розуміти як процес адаптації та пристосування структурних елементів інтеграційного утворення до нових умов, які виникають в результаті інтеграції, а також як результат впливу європейської інтеграції на політичні системи держав-членів ЄС [5, с. 224-228]. Тобто, з точки зору інтеграції, європеїзацію можна розглядати як процес, під час якого держави у всіх сферах суспільного життя використовують чинні правила Європейського Союзу. Сама інтеграція є передумовою європеїзації, яка в свою чергу, дає подальші інтеграційні імпульси.

Розглядаючи європеїзацію національних політичних партій, потрібно розуміти, що європейська інтеграція змінила середовище, в якому вони функціонували, тим самим створивши європейський наднаціональний центр прийняття рішень та систему загальноєвропейських норм і правил. [64, с. 33]. Так, Р. Ладрех виділяє п'ять сфер партійного життя в рамках яких відбувається їхня європеїзація: 1) програмно-ідеологічна сфера; 2) організаційна сфера; 3) характер міжпартійної конкуренції; 4) взаємовідносини партій та уряду; 5) активізація діяльності політичних партій на загальноєвропейському рівні [123, с. 389-404].

Європеїзація сприяла трансформуванню національних політичних партій та виходу їх на загальноєвропейський рівень, тим самим формуючи наднаціональну партійну систему. Загалом, сутність Європейського Союзу і полягає в тому, що в його основі лежить принцип наднаціональності, під яким варто розуміти передачу національними державами частини свого суверенітету наднаціональним інституціям і органам [78], [14, с. 162-170].

Саме наднаціональність підкреслює унікальність Європейського Союзу у порівнянні з іншими державними утвореннями, установами та міждержавними об'єднаннями [128, с. 970-200]. Варто зазначити, що нормативне закріплення терміна «наднаціональність» було здійснене в Договорі про заснування Європейського об'єднання вугілля й сталі від 1951 р. (ст. 9), однак у 1967 р. дія цієї статті була скасована [62, с. 41]. На сучасному етапі європейської інтеграції саме інститути є основними провідниками наднаціональності в ЄС, які втілюють інтеграційні рішення на практиці.

Загалом, під наднаціональною партійною системою варто розуміти систему відносин співробітництва та суперництва між політичними партіями, як національними, так і наднаціональними, на наднаціональному рівні, а також систему взаємовідносин між політичними партіями та наднаціональними інститутами влади. Партійна система ЄС, за визначенням П. Байковського, це певна структура та спосіб взаємовідносин між політичними партіями, які склалися на загальноєвропейському рівні влади і є складовою частиною унікальної багаторівневої політичної системи ЄС. Доволі часто можна зустріти трактування партійної системи ЄС як система «*sui generis*», тобто така, яка є унікальною у своєму роді та немає аналогів серед національних політичних систем і міжнародних організацій [6, с. 162-170].

У структурі партійної системи ЄС можна виділити такі важливі елементи: національні політичні партії держав-членів ЄС, європартії (наднаціональні політичні партії, загальноєвропейські політичні партії) та партійні групи Європейського Парламенту.

Як ми вже зазначали, політичні партії розглядаються як організації, які представляють групу людей, яких об'єднує певна ідеологія, основна мета партії — здобуття і утримання влади, щоб впливати на процес прийняття рішень. Прийнято вважати, що сучасні партії зазвичай діють в межах одної національної держави і представляють інтереси частини громадян саме цієї

держави. Однак процес європейської інтеграції з поступовим посиленням загальноєвропейських інститутів і перекладом все більших компетенцій з національного рівня на наднаціональний вимагав трансформації політичних партій та створення загальноєвропейських політичних партій.

Так, для того, щоб зрозуміти сутність загальноєвропейських партій, потрібно перш за все визначити чи їх можна вважати політичними партіями. Отже, які організації ми можемо називати політичною партією?

Якщо брати до уваги твердження Дж. Сарторі, то це визначення може бути різним, в залежності від того, яку ознаку політичної партії вважати основною. Наприклад, якщо ми хочемо визначити, чим відрізняються політичні партії від інших організацій, то перш за все потрібно чітко ті окреслити критерії, яким мають відповідати політичні партії і які дозволять виключити з цього ряду різні політичні чи громадські організації, які не є політичними партіями [149, с. 53].

Так, В. Гагатеке пропонує послуговуватись юридичним визначенням європартій, яке закріплене в Регламенті Європарламенту та Ради ЄС № 2004/2003 від 4 листопада 2003 р. «Про статус і фінансування загальноєвропейських політичних партій» [100]. Отож, відповідно до його ствердження, партії повинні володіти певними критеріями, щоб відповідати статусу загальноєвропейської політичної партії: мати статус юридичної особи; дотримуватися основоположних принципів Європейського Союзу, а саме – свободи, демократії, поваги до прав людини та основних свобод, а також верховенства закону; брати участь у виборах до Європейського Парламенту або оголосити про намір це зробити; бути представленими мінімум в одній чверті держав-членів Європейського Союзу в особі європейських депутатів або депутатів національних чи регіональних парламентів, або мінімум 3% голосів в одній чверті держав-членів на останніх виборах до Європейського Парламенту [146].

Ці визначення дають нам розуміння того, чим відрізняються європартії від політичних організацій, однак не дають чіткої відповіді чи можна їх

вважати політичними партіями. Так, з огляду на це, К. Соболевська-Мислік, яка з однієї сторони підтримує позицію В. Гагатека, стверджуючи: «На сьогодні загальноєвропейські партії мають чітко окреслений юридичний статус, що дозволяє визнавати їх як міжнародну організацію, яка має характер партії. Таким чином, вищезгадані міркування можна визнати як такі, що дають позитивну відповідь на питання чи є євropapтії справді партіями» [151, с. 276]. З іншої сторони вона вважає, що це питання також слід глибше розглядати на академічному рівні.

Оскільки партії постійно трансформуються, а саме поняття партії можна вважати дуже об'ємним й еластичним, то можна його використовувати і до євropapтій. Варто розглянути структурний підхід, в якому партія розглядається як організація, яка має чітку структуру. Як вважає К. Соболевська-Мислік, такий підхід не виділяє один основний критерій, а розглядає комплексно, а це дозволить зрозуміти саму сутність партії, її діяльність.

Так, варто згадати положення Р. Катца та П. Мейра, які вказували на те, що партія активна на багатьох рівнях політичного життя та має три структурні підсистеми або сфери діяльності.

З огляду на це твердження, Л. Барді вказував, що на європейському рівні функціонує певна європейська партійна «тріада» — національні партії — групи ЄП — євropapтії, яка нагадує поле політичної діяльності партій, які виділяють Р. Катц і П. Майр [118, с. 753-766]. Партію публічної влади (*party in public office*) Л. Барді розрізняв як політичну групу ЄП, місцеві партії (*party on the ground*) — як національні політичні партії, партія влади (*party in central office*) — як позапарламентські партійні організації, які зараз розуміють як загальноєвропейські політичні партії чи євро партії [87].

Розгляд цих партійних структур, які співпрацюють між собою на європейському рівні, призводить до виокремлення комплексного розуміння загальноєвропейської політичної партії. На думку Л. Барді, для того, щоб євropapтії могли досягти високого інституційного рівня вони повинні

інтегруватись. Таку позицію поділяють К. Йоханссон і П. Зервакіс. Використовуючи розподіл трьох стадій інституціоналізації європартиї О. Нідермайєра — контакт, кооперація і інтеграція [141, с. 134-145], вони висувують тезу, що основою творення європартиї є інтеграція, а перші дві стадії вони оминають. Дослідники розуміють євпартії як окремі суб'єкти політичної діяльності, а не тільки як арену для діяльності національних партій [115], [120].

Загалом, європартії — це зонтичні організації, які об'єднують національні партії на основі спільної ідеології та політичної програми [77, с. 61-62]. Т. Соловей і Л. Вечер розглядали європартії як однорідні політичні сили держав-членів ЄС, які на відміну від національних партій діють не в одній країні, а декількох [75, с. 181-182].

Як відзначають С. Хікс і К. Лорд дослідження європатії ґрунтуються на трьох підходах: порівняльному, консоціальному та конвенціональному. Порівняльний підхід розглядає політичну систему ЄС як складну багаторівневу систему урядування, якій відповідає модель вертикальних зв'язків між акторами наднаціонального, національного та регіонального рівнів та горизонтальних — між акторами одного рівня, а також механізми як наднаціонального, так і міжурядового типу прийняття рішень. Європартії розглядаються як центральні «агрегуючі актори» політичної системи ЄС. Конвенціональний підхід розглядає еволюцію європартиї, намагаючись зрозуміти їх походження та функціонування. Дозволяє розглянути європартії як продукт домовленостей. Консоціальний підхід, що дозволив врахувати зовнішні умови діяльності європартиї у вигляді багатоскладних суспільств [108, с. 168-170].

Він ґрунтується на теорії «консоціальної демократії» А. Лейпхарта, під якою від розумів «сегментарний плюралізм». В основі названої моделі — концентрація влади в руках еліт. Однак за умов дещо послабленої конкуренції між ними, адже, на думку А. Лейпхарта, політичні партії та їх лідери, які виступають від імені усіх найбільш вагомих сегментів

різноманітного суспільства, повинні більшою чи меншою мірою представляти інтереси своєї частини електорату в складі коаліційного уряду. Так, впливає дві сторони цієї теорії: з одного боку, її застосування мінімізує негативні наслідки загострення політичної конкуренції, з іншого — її розвиток може відбуватись лише в межах елітарного кола [44, с. 20-40].

Консоціальний підхід в дослідженнях європартій полягає у визанні складної багаторівневої політичної системи ЄС, в якій доступ до прийняття рішень потребує залучення партійних політиків. Консоціальний механізм вирішення конфліктів опирається на тісну співпрацю національних еліт і прийняття рішень на основі міжпартійного консенсусу [108, с. 173-175].

Теоретичне осмислення європартій на сьогодні не є ґрунтовним, зважаючи на унікальність такого утворення. Дослідження загальноєвропейських партій в основному опирається на теоретичні підходи, які використовують до вивчення класичних політичних партій.

Однак, потрібно враховувати, що на цьому етапі розвитку зберігаються істотні відмінності між європартіями та політичними партіями, які виражаються, в основному, в меншій можливості впливати на прийняття політичних рішень, в менш розвинених партійних структурах, в слабшій координації політичних дій і партійної дисципліни, в їх невеликій кількості.

Також важливою особливістю є членство в європартіях, яке базуються не на індивідуальних членах (хоча і передбачається), а, в основному, на національних партіях, роблячи їх т.зв. «партіями партій» [34, с. 66-63].

Як і національні політичні партії, загальноєвропейські партії мають свій статут, механізм прийняття рішень, структуру управління, секретаріат, бюджет, а з 2004 року і фінансування з бюджету ЄС. Зважаючи на фактори схожості та відмінності європартій з національними політичними партіями, можемо припустити, що все ж таки вони не є повністю партіями в класичному розумінні цього слова, однак відіграють важливу функцію координації, об'єднуючи партійні організаційні структури національного і європейського рівнів [114, с. 18-20].

Часто в спеціалізованій літературі вживається поняття «транснаціональна партія», яке іноді розуміють як синонім наднаціональної партії. Однак між цими визначеннями є відмінності. Основна з яких — це обов'язковість виконання рішень для національних партій-членів. В транснаціональних партіях вони є рекомендаційними, а на відміну в наднаціональних партіях рішення керівних органів має обов'язковий характер.

Основними суб'єктами політичного процесу в Європейському Парламенті є, політичні групи депутатів (фракції), об'єднання яких відбувається не за національною чи національно-територіальною ознакою, а за їх партійною приналежністю, спільними інтересами — «організовані групи депутатів, які належать до однієї політичної партійної організації» [57, с. 141-142]. Політична група може бути формальним поданням загальноєвропейської партії у Європарламенті або ж вона може бути коаліцією з європартій, національних партій та незалежних політиків [103, с. 4-22].

Політичну функцію у Європарламенті, як ми вже згадували, формують або загальноєвропейські партії (політична група — Європейська народна партія, європартія — Європейська народна партія та одна національна партія, яка не є загальноєвропейською), або коаліції з європартій (політична група — Альянс лібералів і демократів за Європу, європартії — Альянс лібералів і демократів за Європу, Європейська демократична партія та 5 національних партій), національних партій та незалежних депутатів, які не є членами жодної фракції, більшість з них представляє крайні ліві й крайні праві політичні партії та рухи, які критикують європейську інтеграцію.

Створення таких політичних груп Європарламенту, безумовно, є важливим фактором інтеграції всередині Європейського Союзу. Крім того, фракції створюють необхідні умови для реального прийняття рішень в Європарламенті, тобто, завдяки функціонуванню фракцій у Парламенті забезпечується політична та ідеологічна стабільність, а тому й стабільність

парламентської більшості, що сприяє ефективному функціонуванню Парламенту [29, с. 93-95].

На сьогодні, в Європейському Парламенті восьмого скликання (2014-2019 рр.) діє вісім політичних груп й одна з них незалежних депутатів [98]. Історію становлення політичних груп та їх поточний склад розглядається у наступному розділі.

Так, поряд із розмежуванням та визначенням понять національної політичної партії, загальноєвропейської партії та політичної групи Європейського Парламенту, потрібно звернути увагу на поняття родини або сім'ї політичних партій. Саме вони є ідеологічною основою для формування наднаціональних партій. Партійна родина — це сукупність національних партій з історично зумовленою ідеологічною близькістю. Так, в середовищі партійних родин функціонують наднаціональні партії, хоча бувають і винятки, коли національна партія з однієї партійної родини стає членом наднаціональної партії, яка сформувалася в середовищі іншої партійної родини. Так, П. Байковський, досліджуючи партійну систему Європейського Союзу, вважає, що її основою є не проста сукупність окремих партій, а скоріше сукупність партійних родин (сімей) політичних партій, до яких належать християнські демократи і консерватори, ліберали, соціалісти (соціал-демократи), зелені, родини крайніх лівих і крайніх правих політичних партій, регіоналісти та євроскептики. Їх можна вважати своєрідною ідеологічною базою для розвитку загальноєвропейських партій та партійної системи на європейському рівні. Відповідно, конфігурація партійної системи ЄС визначається місцем та впливом окремих партійних родин в політичному просторі ЄС [7, с. 26].

У нашому дослідженні нас цікавить партійна структуризація Європейського Парламенту. Загалом, якщо розглядати, що собою являє структура парламенту, можемо визначити, що це — комплексний ряд організаційних компонентів, на основі яких здійснюється його діяльність [55, с. 6-7]. Партійно-політичне структурування Європейського Парламенту —

партійний склад та спосіб організації парламенту, які реалізовані на підставі наступних елементів: політичні групи (основні суб'єкти політичного процесу, поле їхньої діяльності — ЄП), європартії (входять в політичні групи ЄП, можуть функціонувати і на позапарламентському рівні), національні партії. Від партійної структуризації залежить ефективність функціонування Європарламенту.

Висновки до Розділу 1

У процесі поглиблення євроінтеграційних процесів у Європі набуває цілеспрямованості та системності міжнародна партійна співпраця. Так, поступово відбувається перетікання політичної влади з національного на наднаціональний рівень. Це є впливовим чинником для трансформації національних політичних систем і формування загальноєвропейської наднаціональної політичної системи Європейського Союзу, а відповідно і трансформації політичних партій як основних суб'єктів політичного процесу. З огляду на вагомий вплив європейської інтеграції на формування загальноєвропейських політичних партій, теоретико-методологічна основа дослідження загальноєвропейських політичних партій ґрунтується на напрацюваннях відомих західних політологів у сфері теорії європейської інтеграції. Дослідники європейської інтеграції у рамках федералістського, функціонального, неофункціонального, інституційного, неоінституційного, міжурядового підходів зосереджують увагу на певних аспектах інтеграції, виокремлюють чинники, що її зумовлюють та її вплив на формування наднаціональних інститутів.

У процесі дослідження визначено, що вивчення місця і ролі політичних партій в інтеграційних процесах сягає ще середини XX ст., коли процес європейської інтеграції набув інституційного оформлення. Протягом цього періоду наукова зацікавленість у дослідження партійної системи ЄС поступово зростала, що є наслідком посилення інтеграційних процесів і, в результаті, формування наднаціональної партійної системи.

Після правового закріплення функціонування загальноєвропейських політичних партій у Маастрихтському договорі, дослідження їх сутності актуалізувалось. З'явилися різнобічні теоретичні та емпіричні дослідження, присвячені діяльності політичних партій на європейському рівні.

Для того, щоб зуміти визначити, що являє собою європартія, що спільного та відмінного між національними політичними партіями та європартіями, чим останні відрізняються від політичної групи Європейського Парламенту та чи взагалі можна вважати загальноєвропейські політичні партії класичними партіями, ми простежили всю багатоманітність дефініцій політичних партій, яка еволюціонувала від моменту їх створення, виокремили основні ознаки та функції політичних партій. У результаті визначили, що загальноєвропейські політичні партії можна класифікувати як політичні партії, оскільки вони виконують важливі функції, які притаманні останнім та мають розвинену структуру.

Список використаних джерел

1. Агафонова Г. (2014) Європейська народна партія: історія успіху. Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку: збірник наукових праць. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 132.
2. Агафонова Г. (2016) Політика європартії як чинник європейської інтеграції України. Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку: збірник наукових праць. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 96.
3. Агафонова Г. (2015) Партія європейських соціалістів: ідеологія та функціональні практики. Політологічні записки: збірник наук. праць. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 1 (11), 156-164.
4. Агафонова Г. (2013) Теоретичні засади дослідження європартій. Політологічні записки: збірник наукових праць. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2 (8), 87-95.

5. Байковський П. (2009) Загальноєвропейські партії в політичній системі Європейського Союзу. Історико-політичні проблеми сучасного світу: збірник наукових статей. 19-20, 224-228.
6. Байковський П. (2013) Політична система Європейського Союзу: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013, 226.
7. Байковський П. (2011) Формування та механізми функціонування партійної системи Європейського Союзу: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04; Львів, 235.
8. Баштанник В. (2001) Владний характер діяльності політичних партій як фактор становлення громадянського суспільства. Вісник Української Академії державного управління, 1, 285-296.
9. Бейме фон К. (1992) Партии. Политология вчера и сегодня: сб. науч. ст. / под. ред. Г. Иванова. Москва, 4, 62-70.
10. Берлин П. Политические партии на Западе: их доктрины, организация и деятельность. Санкт-Петербург: Издание книгоиздательства «Дело», 267.
11. Бодуен Ж. (1995) Вступ до політології. Київ: Основи, 174.
12. Бусыгина И., Филиппов М. (2010) Евросоюз: от частного к общему. Россия в глобальной политике, 1, 121–133.
13. Вебер М. (1990) Политика как призвание и профессия. Избранные произведения: пер. с нем. Москва: Прогресс, 707-735.
14. Водянніков О. (2001) Наднаціональність у праві Європейського Союзу: Goetterdämmerung Європи чи переосмислення права? Бюлетень Міністерства юстиції України, 3, 162–192.
15. Гагалюк Б. (2008) Політичні партії в умовах парламентаризму: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02; Київ, 208.
16. Гаджиев К. (1995) Политическая наука: учеб. пособие для вузов. Москва: Междунар. отношения, 400.
17. Ганюкова Л. (2009) Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз. Київ: НАДУ, 390.

18. Гісса О. (2017) Євроскептицизм та його вплив на зовнішню політику України: витоки, характер, прогнози: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04; Чернівці, 197.
19. Голосов Г. (1998) Форматы партийных систем в новых демократиях: институциональные факторы неустойчивости и фрагментации. Политические исследования, 1, 106–129.
20. Гонюкова Л. (2009) Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз: монографія. Київ: НАДУ, 392.
21. Гречишникова Е. (2011) Правовой статус депутата Европейского парламента: сравнительно-парвовой аналіз. Вестник Омского университета. Серія: Право, 4 (29), 55–63.
22. Гримська М. (2016) Крайні політичні партії у країнах Європи: ідеологічний та електоральний виміри: дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02; Київ, 418.
23. Грицяк І., Грицяк Н. (2007) Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 396.
24. Громогласова Е. (2009) Теория и практика политического управления в Европейском Союзе. Москва: ИМЕМО РАН, 116.
25. Джанда К. (1997) Сравнение политических партий: исследование и теория. Современная сравнительная политология: хрестоматия. Москва: МОНФ, 84-144.
26. Дзера М., Прокіп А. (2010) Проблеми розвитку і порівняльна характеристика партій, партійних ситем країн ЄС та України. Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького, Том 12, 2(44), Ч. 5, 188–193.
27. Джига Т. (2012) Вплив європартій на формування політики ЄС. Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : щоквартальний науковий журнал, 216–219.
28. Довгань В. (2007) Європейський парламент: правовий статус і компетенція в системі органів Європейського Союзу. Київ: КНТ, 203.

29. Довгань В. (2006) Правовий статус Європейського Парламенту в системі органів Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11; Київ, 197.
30. Дюверже М. (2000) Политические партии: пер. з франц. Москва: Академ. проект, 558.
31. Еллинек Г. (2004) Общее учение о государстве. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 752.
32. Забродін С. (2015) Аналітичний потенціал теорій соціально-політичних розмежувань при визначенні сегментарних відмінностей у ході структурування електорального простору в сучасній Україні. Грані, 2 (118), 145–152.
33. Заславская Н., Гудалов Н. (2013) Европейские наднациональные партии на современном этапе: анализ основных тенденций. Вестник Санкт-Петербургского университета. Политология. Международные отношения, 2, 106-116.
34. Заславская Н. (2017) Роль интеграционных процессов в формировании транснациональных партий. Управленческое консультирование, 12, 55-63.
35. Зотова З. (2002) Политические партии и избирательный процесс. Москва: РЦОИТ, 174.
36. Кавешников Н. (2010) Трансформация институциональной структуры Европейского союза. Москва: Навона, 480.
37. Каринцев О. (2007) Влияние партийной системы ЕС на процесс европейской интеграции: дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02; Москва, 149.
38. Кіш Є. (2004) Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції. Політичний менеджмент, 6 (9), 103-114.
39. Клочкова Ю. (2005) Избирательное право Европейского Союза. Известия ТРТУ, 9, 194-195.
40. Ковальова О. (2003) Неофункціоналізм проти традиційних підходів в теоріях європейської інтеграції. Грані, 1 (27), 114-117.

41. Ковальчук В. (1995) Теоретико-методологічні засади вивчення політичних партій. Студії політологічного центру «Генеза», 2, 76-81.
42. Копійка В., Шинкаренко Т. (2012) Європейський Союз: Історія і засади функціонування: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Знання, 759.
43. Котляров И. (2011) Социология политических партий. Минск: Белорусская наука, 388.
44. Лейпхарт А. (1997) Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование. Москва: Аспект Пресс, 287.
45. Лойко Н. (2017) Наднациональные партии в политической системе Европейского Союза: дипломная работа. Минск, 80.
46. Марадик Н. (2010) Особливості партійної структуризації Європарламенту. Вісник Ужгородського університету. Серія Політологія. Ужгород, 15, 88-94.
47. Митяева Ю. (2014) Европарламент сегодня. Некоторые аспекты формирования, пути дальнейшего развития и взаимодействия. Выборы: теория и практика, 2 (30), 48-57.
48. Михалева Г. (2016) Сравнительная характеристика современных российских и европейских политических партий. Вестник РГГУ. Серия Политология. История. Международные отношения, 2(4), 134-146.
49. Михельс Р. (1990) Политические партии. Москва, 458.
50. Михельс Р. Социология политических партий в условиях демократии. Антология мировой политической мысли, Т. 2, 196.
51. Новакова О., Агафонова Г., Моїсєєва А., Струнін П. (2014) Політичні партії: теорія та функціональні практики: навчальний посібник. Луганськ. Вид-во СНУ ім. В. Даля, 300.
52. Обушний М., Примуш М., Шведа Ю. (2006) Партологія: навч. посіб. Київ: Арістей, 432.
53. Острогорский М. (1997) Демократия и политические партии. М.: РОССПЭН, 640.

54. Панкевич О., Кілик М. (2007) Особливості обрання Європейського Парламенту. Вісник Центральної виборчої комісії, 2, 89-94.
55. Панчак-Бялоблоцка Н. (2012) Політична структуризація парламентів країн Центральної Європи: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02; Львів, 325.
56. Партии и партийные системы: современные тенденции развития / под ред. Б.И. Макаренко (2015). Москва: Политическая энциклопедия, 303.
57. Пешеньков А., Жуковский И. (2016) О некоторых особенностях наднациональной партийной системы Европейского союза. Балтийский регион, Т. 8, 2, 141-158.
58. Пістракевич О. (2015) Інституційна система Європейського Союзу: становлення та розвиток в умовах розширення : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01; Івано-Франківськ, 19.
59. Погорельская С. (2010) Лиссабонский договор: проблемы политической консолидации ЕС. Мировая экономика и международные отношения, 7, 40-54.
60. Політична система сучасної України: особливості становлення тенденції розвитку: колективна монографія / за заг. ед. Ф.М. Рудича (1998). Київ: Парламентське вид-во, 352.
61. Політологічний енциклопедичний словник (2004) / за ред. Ю. Шемшученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка. 2-е вид. Київ: Генеза, 735.
62. Правовые проблемы формирования межгосударственных объединений (на примере Зоны свободной торговли и Таможенного союза ЕврАзЭС) : монография (2012) / отв. ред. В. Лукьянова. Москва: Анкил, 336.
63. Примуш М. (2008) Політичні партії: історія та теорія. Навчальний посібник. Київ: «Видавничий дім «Професіонал», 416.
64. Прохоренко И. (2014) Проблема европеизации национальных политических партий в государствах-членах Европейского союза. Человек. Сообщество. Управление, 3, 32-40.

65. Растимешина Т., Елифанов А. (2017) Политические партии: основные подходы к определению понятия, природа и функции. Экономические и социально-гуманитарные исследования, 1 (13), 149-150.
66. Романюк А., Шведа Ю. (2005) Партії та електоральна політика: монографія. Львів: ЦПД «Астролябія», 348.
67. Романюк А. (2004) Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи. Львів: Тріада плюс, 392.
68. Романюк А. (2008) Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір: дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02; Львів, 493.
69. Русинов В. (1997) Конституционное право граждан на объединение в политические партии в Российской Федерации. (Проблемы теории и практики) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Екатеринбург, 154.
70. Сапсай А. (2009) Співвідношення міжурядового та наднаціонального управління в європейських інтеграційних процесах : дис... канд. політ. наук : 23.00.04; Київ, 217.
71. Сахнюк В. (2017) Прояв наднаціональності у функціонуванні інституційної системи Європейського Союзу. Підприємництво, господарство і право, 4, 197-200.
72. Сартори Дж. (2008) Партии и партийные системы: рамки анализа. Теория партий и партийных систем : хрестоматия / сост. Б. А. Исаев. Москва: Аспект Пресс, 2008, 240-244.
73. Сэнфорд Д. Хорват. (2000) Политические партии и переход к демократии. Москва, 340.
74. Соловей Т. (2009) Институциональная трансформация современных политических партий. Научные труды Республиканского института высшей школы. Философско-гуманитарные науки: сб. науч. статей. Минск: РИВШ, 7(12), 190-195.

75. Соловей Т., Вечер Л. (2017) Наднациональные партии в политической системе Европейского Союза. Философско-гуманитарные науки: сб. науч. статей. Минск: РИВШ, 181-188.
76. Стаценко О. (2004) Партії і партійні системи у сучасному демократичному процесі: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Сімферополь, 224.
77. Стрежнева М., Косолапов Н., Войтоловский Ф. (2010) Транснациональное политическое пространство: новые реальности международного развития. Москва: ИМЭМО РАН, 266.
78. Терницький В. (2006) Наднаціональні інституції Європейського Союзу в теоріях інтеграції : дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04; Київ, 207.
79. Тимошенко В., Салыков Д. (2016) К теории партий и партийных систем. Politbook, 2, 52-72.
80. Шмачкова Т. (1992) Мир политических партий. Политические исследования, 1-2, 226-233.
81. Шведа Ю. (2005) Політичні партії : енциклопедичний словник. Львів, 488.
82. Шведа Ю. (2004) Теорія політичних партій та партійних систем : навч. посібник. Львів: Тріада плюс, 528.
83. Яковюк І. (2014) Європейський Парламент: динаміка правового статусу. Державне будівництво та місцеве самоврядування, 27, 62-76.
84. Antoszewski A. (2009) Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków. Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 351.
85. Attina F. (1990) The Voting Behaviour of the European Parliament Members and the Problem of the Europarties. European Journal of Political Research, 18, 557-579.
86. Bardi L. (2006) EU Enlargement, European Parliament Elections and Transnational Trends in European Parties. European View, 3, 13-20.

87. Bardi L. (2002) Parties and Party Systems in the European Union. National and Supranational Dimensions. Political Parties in the New Europe. Political and Analytical Challenges. Oxford: Oxford University Press, 296.
88. Bell D., Lord Ch. (1998) Transnational parties in the European Union. Aldershot: Ashgate, 217.
89. Blondel J. (1968) Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies. Canadian Journal of Political Science, 1, 2, 180-203.
90. Blondel J., Sinnott R., Svensson P. (1998) People and parliament in the European Union: participation, democracy, and legitimacy. Oxford: Clarendon Press, 287.
91. Crotty W. (1967) Approaches to the Study of Party Organization. Boston: Allyn and Bacon, 412.
92. Day S. (2002) Developing a conceptual understanding of Europe's transnational political parties (with a specific focus on the Party of European Socialists). Paper presented at the Annual Conference of the PSA Section on Elections. Public Opinion and Parties. University of Salford, 1-33.
93. Day S., Shaw J. (2005) Transnational Political Parties / R. Bellamy, D. Castiglione, J. Shaw (eds.). Making European Citizens. London, 99-117.
94. Delwit P., Kulahci E., Walle C. (2004) The European People's Party: stages and analysis of transformation. The Europarties Organisation and Influence. Brussels: Centre d'étude de la vie politique of the Free University of Brussels (ULB), 322.
95. Dietz T. (2004) Do the European Greens matter? The problems of influencing the decision-making process in the European Union. Europarties: Organization and Influence. Brussels, 273-274.
96. Epstein L. (1967) Political Parties in Western Democracies. New York: Praeger, 387.
97. Etzioni A. (1965) Political Unification: a Comparative Study of Leaders and Forces. New York, 204.
98. European Parliament. URL: <http://www.europarl.europa.eu/portal/en>.

99. Gabel M. Hix S. (2004) *Defining the EU Political Space: An Empirical Study of the European Election Manifestos, 1979-1999*. European Integration and Political Conflict. Cambridge: CUP, 93-119.
100. Gagatsek W. (2008) *Political Parties at the European level: their organization and activities: The case of the European People's Party and the Party of European Socialists*. Florence, URL: <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/12000>.
101. Haas E. (2003) *The Uniting of Europe: Political, Social and Economical Forces 1950 – 1957*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 552.
102. Hecke S. (2006) *On the road towards Transnational Parties in Europe: Why and how the European Peoples Party was founded?* European View, 3, 153-160.
103. Heidar K., Koole R. (2000) *Approaches to the Study of Parliamentary Party Groups*. Parliamentary Party Groups in European Democracies. Political parties behind closed doors. London: Routledge, 4-22.
104. Hix S. (2003) *Supranational Party System and the Legitimacy of the European Union*. The International Spectator, 1, 49-59.
105. Hix S. (1993) *The Emerging EC Party System? The European Party Federations in the Intergovernmental Conference*. Politics, 13(2), 38-46.
106. Hix S. (1995) *Parties at the European Level and the Legitimacy of EU Socio-Economic Policy*. Journal of Common Market Studies, 33(4), 527-554.
107. Hix S., Noury A., Roland G. (2006) *Dimensions of Politics in the European Parliament*. American Journal of Political Science, 50 (2), 494-511.
108. Hix S., Lord Ch. (2003) *Political Parties in the European Union*. Houndmills: Macmillan, 240.
109. Hix S., Christophe C. (2013) *The European parliament elections in 2014 are about more than protest votes*. Guardian Comment Network (03 Jun). URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/series/guardian-comment-network>.
110. Hoffman S. (1995) *The European Sisyphus: Essays on Europe, 1964 – 1994*. Boulder: Westview Press, 190.
111. Janda K. (1980) *Political Parties: A Cross National Survey*. New York: The Free Press, 1019.

112. Jansen T. (1998) *The European People's Party: origins and development*. Basingstoke: Macmillan, 206.
113. Johansson K. (1998) *The Transnationalisation of Party Politics. Transnational parties in the European Union*. Aldershot: Ashgate, 217.
114. Johansson K. (2004) *Toward a Theory of Federations of Political Parties in Multilevel Europe: at the Nexus of International Relations and Comparative Politics. The Europarties: Organisation and Influence*. Brussels: ULB, 322.
115. Johansson K., Zervakis P. (2002) *Historical-Institutional Framework. European Political Parties between Cooperation and Integration*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
116. Kaiser W. (2007) *Christian Democracy and the Origins of European Union*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 367.
117. Katz R., Mair P. (1995) *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*. *Party Politics*, 1, 5-28.
118. Katz R., Mair P. (2009) *The Cartel Party Thesis: A Restatement*. *Perspectives on Politics*, 7, 4, 753-766.
119. Kik K. (2005) *Ideowe barwy jednoczenia Europy*. Kielce: Wyd-wo Wyzszej Szkoły Ekonomii, 223.
120. Kosowska-Gąstoł B. (2014) *Europejskie partie polityczne jako organizacje wielopoziomowe. Rozwój, struktury, funkcje*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 337.
121. Kosowska-Gąstoł B. (2010) *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 452.
122. Kreppel A. (2002) *The European Parliament and supranational party system: a study in institutional development*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 263.
123. Ladrech R. (2002) *Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis*. *Party Politics*, 8 (4), 389-404.
124. Ladrech R. (1996) *Political Parties in the European Parliament. Political parties and the European Union* / ed. by John Gaffney, R. Ladrech. London : Routledge, 340.

125. Lawson K. (1976) *The Comparative Study of Political Parties*. New York: St. Martin's Press, 261.
126. Lijphart A. (1994) *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty-Seven Democracies. 1945-1990*. New York: Oxford University Press, 209.
127. Lindberg L. (1963) *The Political Dynamics of European Economic Integration*. Stanford : Stanford University Press, 367.
128. Lipset S. Rokkan S. (1967) *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press, 456.
129. Lodge J. (2005) *The 2004 Elections To The European Parliament*. London: Palgrave, 365.
130. Loewenberg G., Patterson S. (1979) *Comparing Legislatures*. Boston : Little, Brown, 344.
131. Lord Ch. (2002) What Role for Parties in EU Politics? *Journal of European Integration*, 24 (1), 39-52.
132. Mair P. (1998) *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford : Oxford University Press, 264.
133. Marquand D. (1978) Towards a Europe of the Parties. *Political Quarterly*, 49 (4), 425-445.
134. March J., Olsen P. (1989) *Rediscovering Institutions*. New York: Free Press, 227.
135. McCormick J. (2011) *European Union Politics*. London: Palgrave Macmillan, 384. URL: https://cms.uni-konstanz.de/fileadmin/archive/soz-eul/fileadmin/soziologie/fgwiss/Books/McCormick_Understanding_the_European_Union.pdf
136. Mitrany D. (1995) *Working Peace System. An Argument for the Functional Development of International Organization*. London, 362.
137. Mittag J. (2006) *Politische Parteien und europäische Integration. Entwicklung und Perspektiven transnationaler Parteienkooperation in Europa*. Klartext Verl., 810.

138. Mittag J., Steuer J. (2010) Politische Parteien in der EU. Wien: facultas.wuv, 314.
139. Moravcsik A. (1998) The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht. London: UCL Press, 514.
140. Newmann S. (1957) Toward a Comparative Study of Political Parties. Modern Political Parties. Approaches to Comparative Politics. Chicago, 396.
141. Niedermayer O. (1983) Europäische Parteien? Zur grenzüberschreitenden Interaktion politischer Parteien im Rahmen der Europäischen Gemeinschaft. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 275.
142. Panebianco A. (1988) Political Parties: Organisation and Power. Cambridge: Cambridge University Press, 349.
143. Pinder J., Usherwood S. (2008) The European Union: A Very Short Introduction. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 224.
144. Pierson P. (1996) The Path to European Integration: A Historical Institutional Analysis. Comparative Political Studies, 29, 2, 123-163.
145. Pridham G., Pridham P. (1979) Towards transnational parties in the European Community. London: PSI, 341.
146. Regulation (EC) (2003) No 2004/2003 of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 on the regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding. Official Journal, L 297, 1-10. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003R2004:20071227:EN:PDF>
147. Riker W. (1962) The Theory of Political Coalitions. New Haven: Yale University, 300.
148. Rosamond B. (2000) Theories of European Integration. London: Palgrave Macmillan, 240.
149. Sartori G. (2005) Parties and party systems: a framework for analysis. Colchester : ECPR Press, 342.
150. Schmitt H. (1999) Political representation and legitimacy in the European Union. Oxford: Oxford Univ. Press, 306.

151. Sobolewska-Myślik K. (2005) Rozwój europartii jako ponadnarodowych struktur życia politycznego – szanse, możliwości i problemy. Suwerenność Państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych / red. Z. Leszczyński, S. Sadowski. Warszawa: Wydawnictwo WSP TWP, 276.
152. Swain J., Borrelli S., Reed B., Evans S. (2000) A New Look at Turnover in the U.S. House of Representatives, 1789-1998. *American Politics Quarterly*, 28, 435-457.
153. Vredeling H. (1971) The Common Market of Political Parties. *Government and Opposition*, 6, 4, 448-461.
154. Wallace H. (1979) Direct Elections and the Political Dynamics of the European Community. *Journal of Common Market Studies*, 17, 4, 281-296.
155. Whitaker R., Hix S., Zapryanova G. (2017) Understanding members of the European Parliament: four waves of the European Parliament Research Group MEP survey. *European Union Politics*, 18 (3), 491-506.
156. Winter L. de. (2001) The impact of European integration on ethnoregionalist parties. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 26, URL: <http://www.corteidh.or.cr/tablas/15069.pdf>.
157. Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej (2005) / red. Sokół W., M. Żmigrodzki. Lublin: Wyd. UMCS, 389.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

2.1. Особливості еволюції загальноєвропейських партій

Для цілісного розуміння сутності європартій, в першу чергу, потрібно простежити процес їхнього становлення від початку об'єднання європейських політичних партій.

Процес співпраці політичних партій на загальноєвропейському рівні дістав цілеспрямований характер внаслідок впливу на політичне життя повоєнних інтеграційних тенденцій. Однак співпраця між європейськими політичними партіями почалась набагато раніше. Так, Г. Михалева у своєму дослідженні визначає, що історія їх становлення включає чотири основні етапи: до 1918 р — період партій елітних, що мали характер клубів; з 1918 до кінця 1950-х рр. — період масових партій; з кінця 1950 - початку 1960-х рр. — поява народних партій; в кінці 1970-х рр. — період професіоналізованих партій виборців (картельних); в 1980-і рр. — формування партій нового типу: світоглядних і проблемно-орієнтованих.

Зрозуміло, що межі цих періодів і партій, які в них домінують, досить умовні, так, наприклад, в межуючі періоди функціонують як старі, так і нові типи партій одночасно. Кожен тип партій існує в певному історичному контексті, до якого він пристосовується та під який трансформується, але саме цей факт пристосування змінює контекст і пов'язаний з кризами і суперечностями. На кожному з цих етапів відбувається зміна основних характеристик партій: головного принципу репрезентації (представництва) — відносини депутатів і керівників партії до партійної маси; найважливіших цілей партії щодо політичної системи й режиму; кваліфікаційних характеристик партійної еліти; структури членства; особливостей проведення виборчих кампаній; принципів фінансування; характеру відносин із засобами масової інформації та ін. [18, с. 135-137].

Повертаючись до першого етапу становлення та співпраці, відзначимо, кооперація ліберальних партій розпочалася ще в першій половині XIX ст. Зокрема, у 30-х роках того часу у Франції почали вперше організаційно оформлювати політичний рух, це особливо стосується ліберального руху. Вважається, що навіпливовішими такими організаціями того часу були союз «Допоможи собі сам, а небо тобі допоможе» та Товариство прав людини. Основна мета створення цих організацій — сприяти лібералам у їх виборчій кампанії.

З ініціативи Дж. Чемберлена в 1861 р. зроблено перший крок до створення політичної партії з масовим членством, а саме – Ліберальна партія Великобританії створює Ліберальне товариство реєстрації виборців. Новостворене Товариство – це центральний орган, який відповідав за діяльність місцевих виборчих комітетів. Згодом, у 1877 р. було створено Національну ліберальну федерацію, основна мета якої близька до головного завдання сучасних європартій – стати справжньою загальнонаціональною політичною організацією, яка зможе впливати на діяльність парламентської фракції. У вересні 1924 р. за ініціативою французьких радикалів у Женеві було утворено Міжнародне об'єднання радикальних та демократичних партій, до якого увійшли партії ліберальної орієнтації з більше ніж десяти країн Європи. Створена організація проіснувала до 1934 р. Після Другої світової війни міжнародна активність ліберальних партій знову зросла, результатом чого стало утворення 14 квітня 1947 р. Ліберального Інтернаціоналу [64, с. 22-30]. Це міжнародна політична організація, яка об'єднує ліберальні партії та створена для зміцнення ідей лібералізму в усьому світі.

Як наслідок, вслід за лібералами певні кроки щодо партійного партійного об'єднання почали здійснювати й консерватори. Так, в 1867 р. консервативні сили створюють Національний союз консервативних об'єднань. На чолі обох організацій стали щорічні з'їзди делегатів та вищі виконавчі комітети [24, с. 35-39].

Щодо соціал-демократичних партій, які виникли в 60-х рр. XIX ст., то вони мали трохи інших характер і мету діяльності. Вони створюються як окремі організації, що об'єднують профспілковий та робітничий рух. Основна мета цих об'єднань — організаційна та пропагандистська робота серед робітників, а не організація виборів [17]. Так, з ініціативи робітничого руху різних країн, які були представлені в Лондоні на промисловій виставці, у 1864 р. виникає Міжнародний союз робітників (I Інтернаціонал). Відтоді союз починає щорічно збиратися на свої конгреси [24, с. 38]. Як стверджує С. Хікс та У. Лессе саме з цього часу бере свій початок історія становлення Партії Європейських Соціалістів [38], яка складає ядро Прогресивного альянсу соціалістів і демократів — другої за чисельністю фракції Європейського Парламенту [2, с. 156-164].

Соціал-демократичні партії навіть і на той час мали чітку структуру і продуману форму роботи — члени партії повинні були приймати активну участь в партійному житті та сплачувати внески, на додаток до цього вони відзначалися сильною та централізованою організаційною будовою. Соціал-демократичні партії налагодити тісні зв'язки з профспілками, а також створили мережу культурно-просвітницьких організацій [24, с. 42-43]. Саме від них і почався етап створення сучасних масових партій. Відтак, II Інтернаціонал або Соціалістичний інтернаціонал — міжнародне об'єднання соціалістичних робітничих партій, був створений 1889 року та продовжив традиції свого попередника.

У європейських країнах в період Першої світової війни формуються комуністичні партії й утворюється III Інтернаціонал (Комуністичний), який вплинув на весь характер міжпартійних взаємин тодішньої Європи. Як результат радикалізації суспільних настроїв зліва виникають комуністичні партії, що зумовлює і організаційне оформлення радикально налаштованих правих — фашистів [24, с. 44].

Щодо християнсько-демократичних (католицьких) партій Європи, то вважається, що співпраця між ними розпочалася в 1925 р., коли на конгресі в

Парижі було прийнято рішення створити постійно діючий Секретаріат, котрий проіснував ще до 1939 р. [35, с. 154-155].

Відтак, процеси економічної, а з часом політичної інтеграції повоєнної Європи визначили реальну потребу у формуванні транснаціональної партійної кооперації. Саме інтеграція на той час стала основним імпульсом співпраці та об'єднання національних політичних партій на європейському рівні.

Після закінчення Другої світової війни в середині ХХ ст., коли фашиські партії зійшли з політичної арени, бере свій сучасний період формування політичних партій бере. Остання із зазначених партій, які тоді зазнали політичного банкрутства — іспанська Фаланга — остаточно була заборонена у 1969 році. Сьогодні в політичному житті традицію тодішніх фашиських партій продовжують неофашистські політичні угруповання. Вони у своїй політиці офіційно відмовляються від ідеології фашизму, але послуговуються націоналістичною, антикомуністичною ідеологією. Однак, незважаючи на це, їхній вплив на політику є незначним [20, с. 108-113].

В цей період розпочалась активна співпраця політичних партій на основі партійних родин — соціал-демократів, християнських демократів та лібералів. Першими проявами такої співпраці було створення в 1947 р. християнської демократичної партійної організації «Нові міжнародні групи» та, уже згадуваного Ліберального Інтернаціоналу. У 1950 р. активізувалася процедура по відновленню Соціалістичного Інтернаціоналу, у Франкфуртській декларації якого відзначалася висока роль, що її повинна відіграти ідеологія демократичного соціалізму у подоланні всіх економічних та соціальних проблем, які існували на той час в Європі [38, с. 9]. Діяльність цих міжнародних об'єднань була спрямована в основному на вирішення актуальних на той час питань — післявоєнний розвиток Європи та перспективи інтеграції [34].

П. Байковський, досліджуючи партійну систему Європейського Союзу, виділяє три етапи між партійної співпраці в Європі. На даному (першому)

етапі (1945 – сер. 1970-х. рр.) відбувалася утворення перших структур міжпартійної співпраці.

Другий етап — сер. 1970-х. рр. до 1992 р. — створення більш інтегрованих партійних федерацій соціалістів, лібералів та християнських демократів, в той час зароджуються контакти між консервативними, регіоналістськими, зеленими, крайніми лівими та крайніми правими партіями.

Третій етап — 1992 р. до сучасних днів — характеризується прийняттям норм правового регулювання діяльності наднаціональних партійних структур, поглибленням їхньої організаційної та ідеологічної інтегрованості, фінансовим регулюванням [6, с. 76-80].

Значний вплив на формування партійної системи на загальноєвропейському рівні мало заснування в 1951 р. Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) та створення в його структурі Загальної асамблеї Європейського об'єднання вугілля і сталі, яка була попередницею теперішнього Європейського Парламенту [7, с. 27]. Однак, на той час повноваження Асамблеї були обмежені: здійснювала незначний контроль за діяльністю Верховної адміністрації (головний наднаціональний орган) та спостереження за деякими іншими сферами діяльності ЄОВС, вона не володіла реальними законодавчими функціями [61, с. 8-11]. Представники Асамблеї не обирались населенням, а призначались від держав-членів, хоча в ст. 20 Договору про ЄОВС встановлювалось, що «Асамблея складається з представників народів» [8, с. 180-190]. Щоб вирішити цю дилему, знайшли певний компроміс — делегування в Асамблею депутатів національних парламентів держав, за рішенням самих парламентів. На той час Асамблея являлась консультативним органом, який складався з 78 делегатів національних парламентів, котрі володіли подвійним мандатом (мандат Асамблеї зберігав членство в національному парламенті) [16, с. 32-41].

Варто згадати резолюцію Асамблеї ЄОВС, яка у 1953 році формально визначила існування політичних груп, а згодом, в червні цього ж року, на її

основі конституювалося три політичні групи, які і сьогодні залишилися найпотужнішими політичними осередками: група християнських демократів (з часом трансформувалася у фракцію Європейської народної партії); група соціалістів у майбутньому — Прогресивний альянс соціалістів і демократів; група лібералів (згодом — Альянс лібералів і демократів за Європу), а також тих, що приєдналися [11, с. 254-255].

Ці групи на той час формувалася не на основі прямих виборів, а, як зазначалось, з допомогою делегованого представництва членів національних парламентів. Уже з самого початку депутати Асамблеї об'єднувалися в політичні групи не на основі національної приналежності, а на основі ідеологічної близькості.

Однак, протягом першого часу діяльності Асамблеї жодна із партійних груп не здійснила вагомих кроків для формування наднаціональних політичних партій, спроби якось координувати політику національних партій на наднаціональному рівні були незначними й не призвели до відчутного результату.

Діяльність партійних груп в Асамблеї надало необхідної динаміки розвитку позапарламентським формам співпраці. Так, в 1952 р. було утворено «Рух лібералів за Єдину Європу», в 1957 р. — «Координаційне бюро соціалістичних партій Європейської Спільноти», а в 1965 р. на основі «Нових міжнародних груп» було утворено більш інтегровану організацію — Європейський союз християнських демократів. Ці організації були зорієнтовані як на членство партій тільки з країн Об'єднання («Рух лібералів за Єдину Європу», «Координаційне бюро соціалістичних партій Європейської Спільноти»), так і на членство в ЄСХД партій з-за меж Європейського економічного співтовариства (Європейський союз християнських демократів) [47, с. 204].

Як зазначає П. Байковський [4, с. 224-228]: саме з того часу можна говорити про існування двох форм міжпартійної співпраці на європейському рівні — парламентської в рамках Асамблеї ЄСВС та позапарламентської

шляхом створення конфедеративних та федеративних організацій політичних партій. Так, створені в Асамблеї три групи політичних партій відрізнялися поглядами щодо розвитку партійної співпраці. Соціал-демократи та лібералів вбачали можливість отримати додатковий стимул для розвитку і цим компенсувати свою опозиційну роль в національних системах, а для християнсько-демократичних партій співпраця на європейському рівні відкривала більші можливості для впливу уже на наднаціональному рівні [47, с. 102-103].

З самого початку процес становлення політичних партій на загальноєвропейському рівні характеризувався виробленням спільних підходів та бачення щодо розвитку європейської інтеграції, інституалізацією первинних структур міжпартійної співпраці трьох провідних сімей політичних партій [4, с. 227]. Так, С. Хікс, виділяючи етапи розвитку європартій, вважає, що основою сучасних загальноєвропейських партій є саме партійні федерації, створені в середині 1970-х рр. — це перший етап становлення європартій за вченим. Наступний етап характеризується розробкою та ратифікацією Єдиного Закону Європи. В цей час новостворені партійні федерації проходили процес становлення та пошуку власної ролі в інтеграційних процесах [37, с. 168-169]. На третьому етапі роль транснаціональних партійних федерацій отримала правове оформлення в Маастрихтському договорі. Четвертий етап збігається з розширенням складу ЄС у 2004 р. та 2007 р. Згідно поетапного розвитку, можемо визначити, що європартії пройшли стадії розвитку, інтеграції та розширення, що призвело до їх виходу на наднаціональний рівень [39, с. 310].

Бачення перспективи загальноєвропейських виборів та великі очікування та надії, які в той час покладалися на Європейський Парламент, спонукали партії з трьох найвпливовіших партійних родин шукати шляхи більш тіснішої співпраці, результатом чого стало об'єднання в рамках федерацій чи конфедерацій, з яких розпочали свій розвиток сучасні європартії. Так, Європейська народна партія (ЄНП), була заснована як

федерація в 1976 р., а сьогодні на офіційному сайті цієї партії можна знайти визначення: «Європейська народна партія (ЄНП) є політичною сім'єю правоцентристів» [63].

Конфедерація соціалістичних партій — заснована в 1974 р., з 1992 р. вона трансформувалась в Партію європейських соціалістів (ПЕС). Згодом, у 1976 р. була створена Федерація європейських ліберальних, демократичних і реформістських партій, яка в 1993 р. перейменувалась в Європейську ліберально-демократичну і реформістську партію (ЄЛДР). Сьогодні — це загальноєвропейська партія «Альянс лібералів и демократів за Європу». Зазначимо, що такі інтеграційні процеси в межах партійних федерацій були викликані певними подіями [3, с. 88-89], зокрема, внаслідок рішення Гаазького саміту ЄЕС 1969 р. про запровадження, починаючи з 1979 р., прямих виборів до Європарламенту. Зазначимо, що розвиток Європейського Парламенту та європартій тісно переплітаються, адже зі зміцненням його позицій в системі органів Європейського Союзу збільшується політична вага європартій. В той час існувало очікування, що завдяки прямим виборам до ЄП діяльність партій на загальноєвропейському рівні переважатиме над їхньою національною активністю, і що політичні партії, які мали б утворитися, відіграватимуть ключову роль у загальноєвропейських виборах. Тоді очікувалось, що поява загальноєвропейських партій стане важливим етапом у поглибленні та вдосконаленні наднаціональної складової Співтовариства [35, с. 154-155].

Варто відзначити, що за результатами перших прямих виборів до Європейського Парламенту, соціал-демократи сформували найбільшу фракцію — 113 депутатів із 410, не на багато менше місць отримали християнські демократи — 107. Також до Європарламенту ввійшли консерватори и комуністи з лівими радикалами (64 і 44 мандати) та ліберали разом з ліберал-демократами и націонал-консерваторами (40 і 22 мандати) [4, с. 66].

Після проведення виборів співпраця та створення інших партійних федерацій продовжувалось. Так, в 1981 р. було утворено Європейський вільний альянс (ЄВА), як загальноєвропейську федерацію регіоналістських та автономістських партій. Також почала налагоджуватись співпраця зелених, комуністів та крайніх правих політичних партій.

Незважаючи на поглиблення співпраці, створення партійних федерацій не призвело до формування справжніх європейських партій. Оскільки, вони не мали чіткої організаційної структури і координувались на основі періодичних конгресів. Значну роль відігравала програмно-ідеологічна неоднорідність національних партій в рамках партійних родин. Тому, внаслідок своєї слабкої організаційної структури та деякої абстрактності політичних програм новоутворені федерації в значній мірі залежали від інших наднаціональних інститутів. Також, однією з причин політичної слабкості була фінансова та організаційна залежність від національних партій, відсутність реального впливу на проведення загальноєвропейських виборів. Ще одним важливим фактом було те, що партійні федерації не мали на той час правової основи. Новостворені партійні федерації проходили процес становлення та пошуку власної ролі в інтеграційних процесах. Особливо важко відбувалося вироблення спільних програмних та ідейних підходів, що було в основному пов'язано з небажанням національних партій поступатися частиною свого суверенітету [37, с. 169-172], [6, с. 90-92].

На початку 1990-х рр. розпочався третій, за визначенням П. Байковського, або так званий постмаастрихтський етап становлення загальноєвропейських партій та партійної системи ЄС. Кінець 1980-х поч. 1990-х рр. ознаменувався суттєвими суспільно-політичними змінами в Європі, що були наслідками важливих історичних подій. Так, наприклад, такі віхи історії як падіння Берлінського муру, крах Радянського Союзу та процес демократизації країн Центрально-Східної Європи мали неабиякий вплив на поведінку західноєвропейських політичних партій. По-друге, намітилися тенденції суттєвого поглиблення інтеграційних процесів з перспективою

майбутнього розширення Європейського Союзу. Прийняття Єдиного Європейського Акту та процес підготовки Маастрихтського договору надали відчутні імпульси партійній співпраці в рамках федерацій та груп ЄП. Інституційна розбудова ЄС та його політизація знову повернули дискусії початку 1970-х рр. стосовно перспектив політичних партій на європейському рівні. Розвиток та трансформація партійної системи ЄС, починаючи з початку 1990-х років і до сьогодні, набули більш динамічного характеру [4, с. 225-228].

Саме з того часу почала формуватися правова база для діяльності політичних партій на європейському рівні. В ст. 138-А Маастрихтського договору вперше було визнано роль та значення політичних партій в процесі інтеграції. В Ніццькому договорі ця стаття була доповнена зобов'язанням для Єврокомісії підготувати законодавчі пропозиції, які б визначили статус і правила фінансування політичних партій на європейському рівні. У результаті, в кінці 2003 р. Рада ЄС офіційно затвердила Рішення № 2004/2003 «Про статус і порядок фінансування політичних партій на європейському рівні». На даний момент цей документ є базовим у правовому регулюванні діяльності партій на європейському рівні і на його основі відбувається їхнє фінансування з бюджету Євросоюзу [51]. Так, періодичне зростання повноважень Європарламенту, яке відбулося внаслідок прийняття ЄСА, Маастрихтського договору тягнуло за собою і зростання ваги його партійних груп. Національні партії почали приділяти більше уваги діяльності своїх представників в Європарламенті. Зросла також взаємодія між загальноєвропейськими партіями та партійними групами ЄП.

Не менш важливо відмітити, що в той час намітилася тенденція до організаційного та ідеологічного зміцнення існуючих партійних федерацій та формування нових [26, с. 99-114]. В 1992 р. відбулася трансформація Конфедерації соціалістичних партій Європейської Спільноти у Партію європейських соціалістів, в 1993 р. на базі Федерації європейських ліберальних та демократичних партій утворилася Європейська ліберально-

демократична партія реформ. Зміцнили свою присутність на європейському рівні партії зелених. В червні 1993 р. було прийнято рішення про утворення Європейської федерації партій зелених, яка в 2004 році була перейменована на Європейську партію зелених [4, с. 226-228].

Важливим фактором, а одночасно і викликом, що вплинув на розвиток європейських наднаціональних партій, стало розширення Європейського Союзу. Так, ще в першій половині 1990-х років багато вчених доводили, що приєднання до ЄС нових членів може погано впливати на розвиток європейських партій [26, с. 109-110]. Цей факт виявляється більше справедливо у випадку з розширенням на схід і включенням в ЄС країн Центральної та Східної Європи, а відповідно — вливанням в європейські партії політичних партій з нових країн-членів. Після входження в ЄС країн ЦСЄ після виборів до Європейського Парламенту в 1994 р. вперше сформувалась фракція євроскептиків «Європейська група націй», яка проіснувала до 1996 р. Головна мета політичної групи полягала в зменшенні впливу Європейського Союзу та проти його подальшого розширення [36, с. 78-79].

За підсумками процесу розширення Європейського Союзу, зокрема на схід, європейські наднаціональні партії зміцнилися у багатьох відношеннях. Загалом, цей процес можна розглядати як сприятливий фактор політичного контексту для інституціоналізації європейських партій з часів запровадження прямих виборів до ЕП в 1979 р. [36, с. 78-79]. Оскільки, прийняття в свої ряди ідеологічно близьких партій з країн ЦСЄ сприяло не тільки розширенню європейських партій, але й дало їм величезний досвід міжпартійного співробітництва [32, с. 271-275].

Однак, поряд із сприятливими факторами, розширення на схід мало і низку перешкод у розвитку європейських партій. Як відзначає Н. Заславська, вони пояснюються, в першу чергу, невідповідністю політичних культур та партійних ландшафтів західноєвропейських демократій і посткомуністичних систем. Європейські партії зіткнулися з труднощами у визначенні

відповідних східних партнерів уже з початку 1990-х років. Так, соціалісти повинні були вибирати між східноєвропейськими соціал-демократами, які перебували у вигнанні, соціалістичними групами, які вийшли з опозиції комуністам, і наступниками комуністичних партій. При цьому лише останні володіли серйозними ресурсами. Християнські демократи стояли перед схожою дилемою, ліберальні партії в ЦСЄ часто були такими лише за назвою, а «зелені» були малочисельними. У такій ситуації політичні інтереси європейських партій в розширенні свого впливу фактично домінували над ідеологічними [13, с. 107-109].

Щодо подальшої еволюції політичних партій на європейському рівні та політичних груп, то визнання ролі партій в Маастрихтському договорі дало поштовх до того, яким чином можна визначення європартій, закріплене в договорі, перетворити у відповідні дії, які б сприяли формуванню більшої кількості європейських партій. Нагальною проблемою, що потребувала вирішення була проблема фінансування. Необхідність регулювання цього питання була зафіксована в Ніщцькому договорі, підписаному в 2001 р., який доповнив статтю про європейські партії практичним змістом [30].

Відтак, правила, що регулюють статус і фінансування політичних партій на європейському рівні приймаються у 2003 р. Так, у законодавчому акті майже дослівно цитуються формулювання Маастрихтського і Ніщцького договорів щодо значення європейських партій для інтеграції, але головним досягненням документу стала спроба уточнення визначення європейської партії і її критеріїв. Тим самим визначено, хто може претендувати на фінансування. У 2004 р Європарламент приймає внутрішній документ, який більш чітко прописує процедуру фінансування і контроль за виділеними коштами [31]. У 2007 р правила фінансування були змінені, список потенційних одержувачів фінансової допомоги був розширений, до нього включили фонди, пов'язані з європейськими партіями [52].

Лісабонський договір, який вступив в дію у 2009 р. відіграє важливу роль у зміцненні позицій Європейського Парламенту, а відповідно і

політичних груп. Він закріплює право загальноєвропейської партії, яка набрала найбільшу кількість голосів на виборах до Європарламенту, висунути кандидата на пост Голови Європейської Комісії.

Наступні зміни в нормативно-правове регулювання європейських партій були внесені в 2014 р., коли посилюється контроль за партіями і їх діями [53]. З 2017 р. вступають в силу нові правила діяльності та фінансування європейських політичних партій та пов'язаних з ними фондів, затверджені Радою ЄС від 29.09.2014 р. Статус «європейська» буде надаватися партії спеціальним Органом, що діє в Європейському Парламенті [25].

Чергові, останні зміни, були внесені у 2018 р. Вони стосуються, зокрема, доповнення попереднього Регламенту новими положеннями, які спрямовані на сприяння та допомогу європейським політичним партіям у створенні міцніших зв'язків між європейським громадянським суспільством та інституціями ЄС, зокрема Європейським Парламентом [54].

Так, використання фінансових інструментів для підтримки партійного співробітництва вплинуло на рішення різних політичних сил сформувати свої європейські партії, трансформувати структуру відповідно до передбачених критеріїв і претендувати на фінансові ресурси із загального бюджету. Так, науковці С. Дей і Д. Шоу вважають, що закріплення юридичного статусу європартій та фінансування з бюджету є вагомим імпульсом до консолідації європейських політичних партій [29, с. 4]. У 2004 р. створюються Партія європейських лівих, Європейський вільний альянс, Європейська зелена партія, Європейська демократична партія, в 2009 р. — Союз консерваторів і реформістів, в 2014 р. — Рух за Європу націй і свободи, Альянс за пряму демократію в Європі [14, с. 57].

Крім правових засад діяльності наднаціональних партій, які були закріплені потягом 90-х рр. і на початку XXI ст. ще одним фактором, що вплинув на розвиток європейських наднаціональних партій, стало чергове

розширення Євросоюзу у 2004 і 2007 рр., яке так само як і попереднє мало важливі наслідки для партійно-політичної системи ЄС.

Загалом, всі ці особливості відображаються на сучасному розвитку європейських партій. Крім позитивних тенденцій правового закріплення та організаційної оформленості партій, є і ряд негативних чинників. Можна спостерігати загальне посилення позицій правих і ультраправих національних партій, що, безумовно, впливає і на загальноєвропейський рівень. Розширення ЄС, зокрема на схід, призвели до фрагментації деяких європейських партій. Яскравим прикладом може служити вихід британської Консервативної партії з альянсу з Європейською народною партією в рамках групи ЄНП — Європейські демократи в ЕП. Саме розширення 2004 р. дозволило сформувати таку групу в ЕП у 2009 р. Основа цієї групи — Європейські консерватори і реформісти (ЄКР) [42, с. 287-290]. По-третє, з цим багато в чому пов'язана проблема зростаючого євроскептицизму, характерного для багатьох політичних сил ЦСЄ. Серед євроскептиків можна виділити консервативні та крайні праві партії, партії крайнього лівого спектру, а також партії та рухи, які не ідентифікують себе на шкалі ліво-правої орієнтації. Їхня активізація відбулася в період прийняття Маастрихтського договору і супроводжувалася численними протестними кампаніями. Особливо сильними є позиції євроскептиків у Данії, Нідерландах, Великобританії, Ірландії, Польщі, Чехії, Угорщині, Франції [58]. Таким чином, партії з ЦСЄ істотно ускладнили, зробили більш багатовимірним і неоднозначним розвиток європейських партій [15, с. 111-112].

Дещо парадоксальним можна вважати те, що, як ми зазначили, серед європейських партій досить багато євроскептичних сил, які критикують інтеграцію, особливо політичну, й негативно ставляться до федералізації Євросоюзу, але поряд з тим, вони готові використовувати таку форму діяльності, як європейські партії, незважаючи на те, що вони створювалися для посилення інтеграції та наближення інституційної системи ЄС до

національних політичних системам з важливою роллю політичних партій [14, с. 59-60].

Станом на 2015 рік в Європарламенті було представлено 14 загальноєвропейських політичних партій: Європейська народна партія, Партія європейських соціалістів, Альянс лібералів і демократів за Європу, Європейська демократична партія, Європейська партія зелених, Європейський вільний альянс, Альянс європейських консерваторів і реформаторів, Європейських християнський політичний рух, Партія європейських лівих, Європейське об'єднання за демократію, Альянс за пряму демократію в Європі, Європейський альянс за свободу, Рух за Європу націй і свобод, Європейський альянс національних рухів.

У цьому контексті актуальним є розгляд найбільших європартій, які зберігали своє лідерство з часу створення і на сьогодні мають найбільше представництво у Європейському Парламенті. Йдеться про Європейську народну партію та Партію європейських соціалістів. Розглянемо їхні особливості та історію становлення, а форму представництва у Європейському Парламенті — політичні групи, які вони формують, детальніше розглянемо в Розділі 3.

Європейська народна партія (The European People's Party) — вважається найвпливовішою загальноєвропейською політичною партією, яка з 1999 року має найбільше представництво в Європейському Парламенті. Австрійський науковець С. Зотті вважає, що витoki ЄНП бере ще з XIX ст. [65, с. 22]. Так, її ідеологічні засади мали місце ще у концепції політичного католицизму, який мав на меті просування ідей Католицької Церкви у суспільне життя через дії урядів. Після виходу енцикліки «Нові речі» (Rerum Novarum) папи Льва XIII, у 1891 р., політичні католицькі рухи отримали певний поштовх для свого розвитку й поширення [45]. Ця подія сприяла виникненню профспілок та громадських рухів, а пізніше й політичних партій. Останні об'єднали в основі своєї ідеології принципи консерватизму, лібералізму, соціал-демократії та християнства [1, с. 51].

Вважається, що співпраця між католицькими партіями розпочалась, як ми попередньо зазначали в 1925 році на конференції християнських демократичних партій у Парижі було створено постійно діючий Міжнародний секретаріат демократичних партій християнського спрямування, який проіснував до 1939 року. Його основна мета — забезпечити зміцнення співробітництва між європейськими консервативними партіями. Після Другої світової війни координація між консервативними партіями почала відновлюватись і вже у 1952 р. сформувалася неофіційна група християнських демократів, яка офіційно була визнана на Загальній Асамблеї ЄОВС у 1953 р. [35, с. 158-159].

Напередодні проведення загальноєвропейських виборів у 1979 році постало питання про створення більш інтегрованої загальноєвропейської організації християнських демократів. Так, в 1976 році було офіційно проголошено про створення Європейської народної партії, як «федерації християнсько-демократичних партій Європейського Співтовариства». Її формували на той час стали дванадцять християнсько-демократичних партій з семи держав ЄЕС. Вперше федерація політичних партій означила себе як «партія на європейському рівні».

У зв'язку з ідеологічними суперечками, які точились на той час, на початку 1980-х рр. в Європі сформувалось три міжпартійні об'єднання правоцентристських партій: ЄНП: федерація християнсько-демократичних партій виключно з країн ЄЕС, ЄСХД – конфедерація християнсько-демократичних партій з усієї Європи і ЄДС – асоціація консервативних, християнсько-демократичних та неколективістських партій Європи. Так, в цей час християнсько-демократичні партії опинилися у досить складній ситуації, яка була пов'язана з електоральними втратами та ідеологічною невизначеністю. Ці процеси значно послабили позиції ЄНП в європейській політиці, яку почали контролювати ліві партії [33, с. 277-278].

Вирішенням цієї ситуації було приєднання до ЄНП всіх правоцентристських сил Європи. Так, першою в 1983 році до ЄНП приєдналась

грецька консервативна партія «Нова демократія», в 1991 році іспанська права Народна партія стає повноправним членом федерації. В 1992 році до групи ЄНП приєдналися британські та данські консерватори, а також частина депутатів з французького об'єднання «Союз за французьку демократію», що започаткувало безпосередню співпрацю християнських-демократів та консерваторів у стінах ЄП. В 1995 році після розширення ЄС, консервативні та християнсько-демократичні партії з Австрії, Швеції та Фінляндії, а також данська Консервативна партія стають повноправними членами ЄНП та входять до її групи представленої в Європейському Парламенті.

Згодом почалось приєднання до ЄНП партійних організацій, які були утворені у 1980-х рр. У 1999 році відбулося приєднання ЄСХД до ЄНП. Згодом припинила свою діяльність ЄДС й у 2002 році відбулось його фактичне входження в ЄНП.

В результаті наступних розширень ЄС ЄНП вдалося залучити до своїх лав право-центристські партії з усіх нових країн-членів [1, с.77].

Так, на сьогодні Європейська народна партія є найвпливовішою загальноєвропейською партією, членами якої станом є 77 партій з 41 країни Європи.

Наступною загальноєвропейською політичною партією, яка має значне представництво у Європейському Парламенті та утримує лідируючі позиції поряд з ЄНП є Партія європейських соціалістів (Party of European Socialists).

Початок становлення Партії європейських соціалістів бере свій початок з 1864 року, коли було створено Соціалістичний Інтернаціонал, який вважається першим міжнаціональним об'єднанням політичних сил соціал-демократичного спрямування. Однак до кінця Другої світової війни реального впливу на політичний процес дане утворення не мало. У 1950 році активізувалася процедура по відновленню Інтернаціоналу, у декларації якого відзначалася висока роль ідеології демократичного соціалізму у подоланні всіх економічних та соціальних проблем, які існували на той момент [38].

В 1957 р. відбувся перший Конгрес соціалістичних партій країн-членів ЄОВС в Люксембурзі, на якому було прийнято рішення про утворення Координаційного Бюро соціалістичних партій Європейської Спільноти, у яке ввійшло шість партій з Бельгії, Голландії, Люксембургу, Німеччини, Франції та Італії. Це засідання стало початком інституціоналізації соціал-демократичного руху на європейському рівні.

У подальшому процес становлення ПЄС пов'язаний із розробкою спільної програми у червні 1970 року та створенням національних структур для забезпечення тісних зв'язків між національними партіями і групою соціалістів у Європарламенті. У цей же час оформилась ідея щодо необхідності внесення змін у організаційний дизайн об'єднання. Наголошувалося, що демократичної структури для об'єднаної Європи у супроводі повної економічної, соціальної, грошово-кредитної та політичної інтеграції не може бути досягнуто без наднаціональної структури для соціальних демократичних сил. Таким чином, Конгрес європейських соціалістичних партій вирішив змінити контактну групу, яка здійснювала загальне керівництво соціалістами до цього часу, більш ефективною організаційною структурою, яка була б здатна реалізовувати транснаціональне співробітництво між соціалістичними партіями ЄС. На дев'ятому Конгресі соціалістичних партій ЄС, що відбувався в 1973 року, була створена Конфедерація Соціалістичних партій Об'єднаного Європейського Суспільства [2, с. 157-161], [56, с. 11].

Період перед першими загальноєвропейськими виборами став справжнім випробуванням для співпраці соціалістичних партій і показував їхню слабкість. Наступні вибори також пройшли у слабкій координації між партіями без будь-яких посягань на наднаціональність. Незважаючи на ці процес та слабкий рівень організації, група соціалістів у ЄП протягом 1979-1999 рр. була найчисельнішою і представники лівоцентристів займали провідні посади на рівні Спільноти. Розширення ЄЕС також поповнювало і посилювало ряди Конфедерації новими членами.

Сучасна історія Партії Європейських Соціалістів пов'язана з підписанням Маастрихтської угоди. Так, на Конгресі в Гаазі 9-10 листопада 1992 року було прийнято рішення про початок існування Партії Європейських Соціалістів.

Важливим напрямком діяльності ПЕС в 1990-х роках було налагодження стабільних контактів з лівими політичними силами країн Центрально-Східної Європи. В 1993 році ПЕС ініціювала створення «Форуму демократії і солідарності». Його мета — встановлення контактів між соціал-демократичними та соціалістичними партіями країн ЄС та країн ЦСЄ. Так, уже в 1995 році перші шість партій з країн ЦСЄ стали спостерігачами в ПЕС. Після останніх хвиль розширення ЄС більшість лівоцентристських партій країн Центрально-Східної Європи приєдналися до ПЕС на правах повноправного або асоційованого членства [5, с. 86-90].

У Європарламенті, протягом історії його функціонування, політична група Партії європейських соціалістів — Прогресивний альянс соціалістів і демократів, до 1999 року була найчисельнішою, однак з того часу її вплив почав зменшуватись. На сьогодні вона об'єднує 34 політичні партії соціалістичного та соціал-демократичного спрямування із європейських держав. Президентом ПЕС є болгарський політичний діяч українського походження С. Станішев. На сьогодні вона формує другу за чисельністю, після ЄНП, групу Європейського Парламенту.

Таблиця 2.1.1.

Представництво ЄНП та ПЕС в Європейському парламенті з часу проведення перших загальноєвропейських виборів

Скликання Європарламенту (рр.)	Група Європейської народної партії (%)	Група Прогресивного альянсу соціалістів і демократів (%)
1979 -1984	26,3	27,3
1984-1989	25,3	29,9
1989-1994	23,3	34,7
1994-1999	27,5	34,9

1999-2004	37,2	28,7
2004-2009	36,6	27,3
2009-2014	36	25
2014-2019	29,4	25,4

Сучасний етап розвитку загальноєвропейських політичних партій і партійної системи Європейського Союзу є найбільш успішним з точки зору створення реальних механізмів впливу партій на прийняття рішень в ЄС, розвитку стабільної організаційної системи європартій та їхньої взаємодії з партійними групами ЄП. Так, інтеграційні процеси в ЄС, нормативно-правові акти і внесені до них зміни мали велике значення для формування і розвитку політичних партій на європейському рівні. Протягом 1990-2000-х рр. вони помітно еволюціонували і головне виробилась одна з найважливіших їхніх функцій — формування фракцій в Європейському Парламенті.

2.2. Політико-правові аспекти діяльності та функціонування загальноєвропейських партій

У сучасну епоху правове регулювання політичних партій набуло особливої важливості. Йдеться про порядок регулювання внутрішньої структури та політичної діяльності. Загалом, виділяють два основних методи їх регулювання: зовнішній та внутрішній. Зовнішній метод регулювання здійснюється завдяки прийняття спеціальних законів про політичні партії, де детально прописуються механізми їхнього функціонування, у законах про вибори різних рівнів, а також конституцій, де визначаються загальні принципи. Сюди варто віднести нормативні акти, які регулюють діяльність органів державної влади та винесення судових рішень. Інший — внутрішній, за допомогою самих же політичних партій, їхніх центральних та місцевих керівних органів. Керівні органи партій — з'їзди, конференції, комітети, розробляють та приймають статuti, програми, правила, інструкції щодо організаційної структури та партійної діяльності.

Правове регулювання політичних партій є тією основою, через яку вони можуть забезпечувати демократичне представництво інтересів громадян у владі.

Варто зазначити, що протягом тривалого періоду право ігнорувало визначення політичної партії, її діяльності та функціонування, оскільки вона розглядалась як соціальне явище, нестійке об'єднання людей, яке може виникати та зникати, щоб потім перегрупуватись і утворити нові альянси для отримання влади [36, с. 78-79]. Замість того, щоб об'єднувати націю, політичні партії поділяють її і, таким чином, дезорганізують політичне життя, послаблюючи державу [50, с. 70].

Запровадження виборчого права, зростання ролі парламентів, участь у виборах – всі ці фактори сприяли утвердженню правового статусу партії.

Уже в середині XX століття почали зустрічатись нормативні акти, спрямовані на юридичне визначення ролі партії в політичній системі. Основним полем діяльності був і є на сьогоднішній час — парламент. Перші правові норми щодо політичних партій на той час з'явилися в нормах, пов'язаних з внутрішньою організацією парламенту. Політичні клуби, створені партіями, брали участь у формуванні порядку денного, який своєчасно відображався в нормативних документах парламентів [44, с. 69-88].

Першою правовою формою присутності національних партій на загальноєвропейському рівні влади стало прийняте в червні 1953 р. на засіданні Парламентської Асамблеї ЄСВС рішення про поділ Асамблеї на політичні групи на основі не національної приналежності, а ідеологічної спорідненості політичних партій. Цікаво, що ці політичні групи протягом історії європейського парламентаризму залишились найпотужнішими політичними осередками: група християнських демократів; група соціалістів; група лібералів, а також тих, що приєдналися. Це був перший історичний приклад поділу міжнародної асамблеї за таким принципом. Подібне рішення в Парламентській Асамблеї Ради Європи було прийняте лише в 1964 р. [40,

с. 54-55]. Основною умовою співпраці національних партій на європейському рівні було утворення групи з визначеним мінімумом депутатів: у 1958 році – 9, а потім — 17; у 1965 році — 14. У 1973 році регламент Асамблеї передбачив нововведення і встановив зв'язок між чисельністю членів групи і кількістю країн, до яких вона належить. Таким чином, якщо до групи входять представники 3 держав-членів, то її чисельність має складати не менше 9 осіб. Одночасно зростала кількість груп: до 1965 року їх було вже 6, а після перших загальних виборів до Європейського Парламенту в 1979 році – 7. Найчисленнішою була група соціалістів, другою – група християнських демократів, потім – група консерваторів, група комуністів, група лібералів, група європейських демократів за прогрес та група захисту незалежних депутатів [11, с. 249-250].

У 1960 р. Асамблея схвалила проект конвенції, яка передбачала прямі вибори до Європейського Парламенту (перейменовано у 1962 році). Відтак, у вересні 1976 р. Рада Міністрів ухвалила Акт «Про обрання Європейської парламентської асамблеї загальними прямими виборами» [40, с. 55-56]. Одразу після його прийняття активізувалися зусилля в середовищі трьох провідних партійних родин Європи (християнських демократів, соціалістів та лібералів) щодо створення загальноєвропейських партійних федерацій.

Зрештою, як правильно зауважує П. Байковський, усі правові норми, що були прийняті до Маастрихтського договору, не мали прямого стосунку та безпосередньо не визначали діяльність загальноєвропейських партій [5, с. 99-102].

Починаючи з кінця 70-80 рр. у Європі активізовувались інтеграційні процеси. У той же час керівні кола Спільноти, держави-члени, переконавшись у її дієздатності як економічної організації та зацікавившись у подальшому підвищенні ефективності, прагнули посилити практичну роль інститутів, зокрема, Європарламенту, в тому числі шляхом розширення його повноважень. Так, характеризуючи ситуацію, що склалася в керівних колах ЄС до кінця 70-х рр., відомий французький юрист Ф. Візін заявив: «В даний

час досить потужним мотором для ЄС є Європейський Парламент» [62, с. 102].

Разом з розвитком інтеграційних процесів та посиленням ролі Європейського Парламенту, представники трьох найвпливовіших партійних федерацій розпочали докладати спільних зусиль задля визнання ролі політичних партій в цих процесах. 18 вересня 1990 р. відбулася перша зустріч президентів трьох партійних федерацій. У так званому «листі трьох» лідери федерацій звернулися до президентів Європейської Ради, Ради міністрів, Європарламенту та Єврокомісії зі зверненням, в якому вимагали визнати «важливу роль європейських партій в процесі інтеграції та демократизації політичної системи ЄС», а також прописати у майбутньому спільному договорі таке: «Європейські партії є беззаперечними факторами інтеграції в рамках Союзу. Вони сприяють формуванню консенсусу та вираженню політичної волі громадян Союзу. Європейськими партіями є федеративні об'єднання національних партій, які присутні в більшості країн-членів і мають спільні ідеологічні та програмні засади. Вони формують в Європейському Парламенті власні фракції та повинні відкрито звітувати про джерела фінансування» [41, с. 519-523].

Безпосередня активна участь політичних партій у формуванні європейських правових стандартів через створення партійних груп на рівні Європейського Союзу остаточно була інституціоналізована положеннями Маастрихтського договору 1992 р. Документом введено в Договір про Європейський Союз нову статтю 138-А, яка підтверджує формування в Європейському Парламенті політичних груп, що створюються на основі спільних політичних інтересів, а не національної чи національно-територіальної приналежності. Ця стаття вперше визнавала роль, значення та мету політичних партій на європейському рівні, зазначаючи, що «політичні партії на європейському рівні є важливим фактором інтеграції в рамках Співтовариства. Вони сприяють формуванню європейської ідентичності та вираженню політичної волі громадян Союзу» [28]. Цей історичний момент —

правове закріплення європейських партій, як ми вже зазначали у Розділі 2.1., попри те, що не передбачав практичної реалізації, а тільки закріплення в договорі, все ж вплинув на активізацію діяльності партійних федерацій щодо напрацювання подальшої правової бази, зокрема визначення статусу та питання фінансування.

Відповідно, договір також посилив роль Європейського Парламенту через запровадження процедури спільного прийняття рішень. Відповідно до цієї процедури, Європейський Парламент отримав однакове з Радою міністрів право брати участь у законодавчій діяльності. Також, Європейський Парламент отримав право брати участь при призначенні Комісії (ст. 294) [48, с. 113-119].

Як зазначалось, стаття про політичні партії на європейському рівні має загальний та, в деякій мірі, абстрактний характер. Для того, щоб вирішити ці питання в травні 1996 року в Європейському Парламенті створено спеціальну комісію для того, щоб змінити цю ситуацію. Метою її діяльності було надати поштовх для прийняття правових норм, які б регулювали діяльність політичних партій на європейському рівні. Результатом роботи комісії став т. зв. Рапорт Тсатсоса, в якому наголошувалося на важливості функціонування в рамках політичної системи ЄС наднаціональних партій, які покликані посилити демократичність європейських інституцій, а також конкретні пропозиції щодо правового статусу та правил фінансування європартій [55]. Попри намагання представників Греції, Італії та Австрії під час підготовки Амстердамського договору доповнити положення «партійної статті», на самій урядовій конференції в Амстердамі тема політичних партій не обговорювалася [49, с. 116]. За рахунок посилення співпраці в існуючих сферах діяльності, інтеграції нових сфер до структур Спільноти та початку реформування європейських інституцій Амстердамський договір все ж поглибив європейську єдність, однак докорінних реформ щодо закріплення політичних партій на європейському рівні не було проведено. Всі зміни у

договорі, які стосувалися політичних партій на європейському рівні, це була зміна нумерації — 138-А на 191 [59], [19, с. 235].

Тому, досягнення Амстердамського договору були оцінені як дуже обмежені. Він мав незавершений характер, особливо це стосувалося інституційної реформи, яка повинна була бути реформована з огляду на майбутнє розширення. Однак, Амстердамський договір спростив законодавчий процес, фактично скасувавши процедуру співпраці і значно розширивши сферу застосування процедури спільного ухвалювання рішень.

Згодом, у 2000 р. в Європарламенті Комітетом з конституційних питань був підготовлений новий звіт, який стосувався політичних партій [28]. Цього разу ініціатива Комітету сприяла тому, що вже в Ніщському договорі 2001 р. до статті 191 була додана норма, яка уповноважувала Раду ЄС та Європейський Парламент у відповідності з процедурою співпраці (ст. 251) розробити правове положення, яке б визначало статус і правила фінансування політичних партій на європейському рівні, тобто доповнило б статтю про європартії практичним змістом: «Рада ... повинна визначити правила, що регламентують політичні партії на європейському рівні і, зокрема, правила їх фінансування». У Декларації 11 до договору окремо було відзначено, що фінансування, яке направляється із загального бюджету на діяльність європейських партій, не повинно бути використано національними партіями [11, с. 249-250]. Насправді було досить важко відокремити європейські партії від національних, чіткого визначення європейських партій не було. Обговорювалось тільки те, що всі політичні сили, представлені в ЕП, повинні мати рівні права на фінансування. У виборах до Європейського Парламенту могли брати участь і національні партії. Не існувало умови щодо обов'язкового приєднання до якоїсь європейської партії на передвиборчому етапі, а згодом, вже функціонуючи в Європарламенті, їх представники могли приєднатися до однодумців з інших країн, сформувавши політичну групу [30].

В тому ж 2000 р. рамках Міжурядової конференції, яка розглядала положення, що стосуються Ніщцького договору, прозвучала пропозиція, яка не була реалізована. За нею — до виборів 2009 року в Європейський Парламент повинна була бути виділена додаткова квота [27, с. 211-219].

У результаті, в лютому 2003 р., Європейська Комісія розробила проект законодавчих ініціатив, а вже 4 листопада 2003 р. Рада ЄС після успішного попереднього голосування в Європарламенті (19 червня 2003 р.) офіційно затвердила Рішення № 2004/2003 «Про статус і порядок фінансування політичних партій на європейському рівні». Цей документ вступив в силу 15 лютого 2004 р. і по цей час є базовим у правовому регулюванні діяльності партій на європейському рівні [51].

Відповідно до основних положень документу, політичною партією на європейському рівні є об'єднання громадян або оформлена кооперація не менше ніж двох політичних партій (союз політичних партій), що переслідує політичні цілі й організується в одній з держав-членів ЄС відповідно до її публічного права. Так, загальноєвропейська політична партія повинна відповідати наступним критеріям:

- наявність статусу юридичної особи у тій державі-члені ЄС, в якій знаходяться органи партійного керівництва;
- повинна бути представлена як мінімум у чверті держав-членів депутатами Європейського Парламенту або в національних чи регіональних парламентах, в місцевих асамблеях або повинна одержати у чверті держав-членів як мінімум 3 % голосів на останніх виборах до Європарламенту;
- повинна вказати у своїй програмі і реалізовувати в процесі своєї діяльності ті принципи, на яких ґрунтується ЄС, а саме принципи свободи, демократії, основних прав та свобод людини і громадянина, верховенства закону;
- повинна брати участь у виборах до Європарламенту або мати намір це робити [51].

За умови виконання зазначених вимог партія отримує статус європейської та відповідне часткове фінансування з бюджету ЄС. А це, в

свою чергу, легітимізує таку партію як учасника наступних загальних виборів до Європейського Парламенту. У тому випадку, якщо європартія бажає одержувати фінансування з бюджету ЄС, вона повинна щорічно подавати заяву в Європейський Парламент, який протягом трьох місяців приймає відповідне рішення [43, с. 287-294]. Заява повинна супроводжуватися наступними документами:

- підтвердженням, що заявник відповідає вищезазначеним вимогам;
- політичною програмою, яка відображає цілі політичної партії на європейському рівні;
- статутом, в якому вказуються підрозділи партії відповідальні за політичний і фінансовий менеджмент;
- реквізитами установ, де наводяться персональні рахунки партії в кожній державі-члені ЄС.
- повноваження законного представника, зокрема з метою придбання і розпорядження рухомим і нерухомим майном та при здійсненні юридичних процедур [51], [4, с. 134-136].

Саме закріплений правовий статус європейської політичної партії має специфічні особливості, які відрізняють його від правового статусу національної партії та є обов'язковими умовами для визнання правосуб'єктності.

Починаючи з червня 2004 р., після чергових виборів, європейські партії отримують кошти на свою діяльність із загального бюджету Союзу. 15% партійних коштів розподілялися порівну, а решта — пропорційно до кількості європейських парламентарів серед партійців [21, с. 198-201].

У проекті Конституції для Європи, яка була підписана главами 25 держав-членів 29 жовтня 2004 р., але так і не вступила в силу «партійна стаття» була дещо трансформована. Так, про партії йдеться в частині, яка присвячена принципам представницької демократії. Визначено, що громадяни безпосередньо представлені на рівні Союзу в Європейському Парламенті. Щодо партій, зазначено, що «політичні партії на європейському

рівні сприяють формуванню європейської політичної свідомості та вираженню волі громадян» [12].

Згодом, у 2007 р., як уж зазначалось, правила фінансування були дещо зміненими. Список тих, хто отримував фінансову поміч розширювався завдяки фундаціям. Саме рішення Ради ЄС та Європарламенту № 1524/2007 від 18 грудня 2007 р. дало початок існуванню політичних фундацій на європейському рівні [52]. Будучи формально незалежними, однак, маючи тісні стосунки з відповідними європартіями, політичні фундації на європейському рівні покликані бути своєрідними аналітичними центрами європартій. Їхнім завданням є поширення відповідних політичних поглядів серед широкого кола європейської громадськості, проведення дискусій, наукової діяльності, тощо [46, с. 42-46].

В Лісабонському договорі підписаному 13 грудня 2007 (вступив в дію 1 грудня 2009) в ст.10 (4) також вживається положення проекту Конституції про те, що «політичні партії на європейському рівні сприяють формуванню європейської політичної свідомості та вираженню волі громадян». Стаття 224 зазначає, що «Європейський Парламент та Рада ЄС згідно з відповідною процедурою приймають рішення, які регулюють діяльність політичних партій на європейському рівні, особливо що стосується їхнього фінансування». Також у Хартії основоположних прав Європейського Союзу, яка стала складовою частиною Лісабонського договору у ст.12 (2) зазначено, що «політичні партії на європейському рівні сприяють вираженню політичної волі громадян Союзу» [60], [9, с. 73-77]. Взагалі Лісабонський договір справив великий вплив на посилення європейських партій і розвиток внутрішньопартійної координації. Крім уже згаданих інституційних нововведень слід відзначити також посилення ролі національних парламентів та Комітету регіонів, що відразу ж викликало активізацію структур європейських партій, оскільки потрібні були зміни в їх роботі і адаптація до нових умовами.

Чергові зміни у нормативно-правовому регулюванні політичних партій на європейському рівні, як уже згадувалось, були внесені у 2014 р. Так, Регламент Європарламенту та Ради ЄС № 1141/2014 від 22 жовтня 2014 р. передбачає посилення контролю за діяльністю євropартій. З 1 січня 2017 р. вступили в дію нові правила діяльності та фінансування європейських політичних партій та пов'язаних з ними фондaцій. З цього часу з'являється нова структура — Орган по європейських політичних партіях та фондaціях. Його основна мета — реєстрація європейських політичних партій і європейських політичних фондaцій, контролю за ними та накладення на них санкцій. Регламент Ради ЄС та Європарламенту № 1141/2014 від 22 жовтня 2014 року розглядає європейську політичну партію як політичний союз, який переслідує політичні цілі та зареєстрований Органом по європейських політичних партіях та фондaх, відповідно до встановлених вимог і процедур. Також визначає європейську політичну фондaцію як структуру, яка офіційно приєднана до європейської політичної партії та яка за допомогою своєї діяльності підтримує й доповнює цілі європейської політичної партії, виконуючи одну або кілька наступних завдань: аналіз та участь в дискусіях щодо процесу європейської інтеграції політичних питань; розвиток діяльності, пов'язаної з європейськими державними політичними питаннями, такий як організація та підтримка семінарів, навчання, конференції і дослідження із зазначених питань серед учасників, в тому числі молодіжних організацій та інших верств суспільства; розвиток співробітництва для сприяння демократії, в тому числі в країнах третього світу та ін.

При цьому, в разі порушення партіями цінностей, на яких заснований ЄС, європейський статус може бути скасований, а якщо присутні інші порушення правил функціонування та отримання фінансування — на партії може накладатися грошовий штраф [165]. Як зазначалось, 15% фондів з бюджету ЄС будуть розподілятися рівномірно між усіма європейськими політичними партіями, а інші 85% — пропорційно їх представництву в Європейському Парламенті. Євropартії також можуть отримувати приватні

пожертвування і пожертвування від національних партій. Документ встановлює максимальний розмір пожертвувань політичним партіям і фундаціям від одного донора — 18 тис. євро в рік (раніше - 12 тис. євро). При цьому імена донорів, які внесли більше 3 тис. євро, повинні публікуватися політичними партіями. Внески від членів політичних партій або їх фондів не повинні перевищувати 40% загального бюджету партій і фондів. Європартії повинні щорічно публікувати звіти про свої доходи та витрати, активи та пасиви [53].

Останні зміни, які нещодавно були внесені Директивою Європейського Парламенту та Ради 2018/673 від 3 травня 2018 року про внесення змін до Регламенту № 1141/2014 про статус і фінансування європейських політичних партій та політичних фондів. Внесення змін є необхідним з огляду на кращу реалізацію визначених цілей і завдань, спрямованих на сприяння та допомогу європейським політичним партіям та фундаціям у створенні міцніших зв'язків між європейським громадянським суспільством та інституціями ЄС, зокрема Європейським Парламентом. Ці зміни стосуються, зокрема, доповнення попереднього Регламенту новими положеннями. Так, як передбачалось з 2017 р. у ЄП створений новий орган, який передбачає реєстрацію та контроль діяльності європартій та фондів. Реєстрація в ньому для європейських політичних партій та європейських політичних фондів є необхідною передумовою для отримання фінансування з бюджету Європейського Союзу та отримання юридичного статусу. Європейські політичні партії можуть бути зареєстровані лише якщо вони представлені щонайменше у семи державах-членах. Роз'яснюється також, що національна партія може бути лише членом однієї європейської політичної партії [54].

Внутрішня організація, діяльність та функціонування загальноєвропейських політичних партій керуються основними документами — статутами. Вони приймаються на конгресах (найвищий структурний орган) і можуть бути змінені кваліфікованою більшістю. Загалом, за своєю структурою та формулюванням статуту європартій схожі

до статутів національних партій, у них відображаються основні положення створення та функціонування політичного інституту, а саме: назва європартії, мета та цілі діяльності, умови та особливості членства, організація роботи, процедура прийняття рішень, джерела фінансування та прикінцеві положення про набрання чинності статуту [6, с. 98-106], [10, с. 202-210].

Структурні органи та організація роботи в загальноєвропейських політичних партій в деякій мірі являються відображенням національної партійної традиції. Так, найвищими органами є:

- Конгрес, на якому затверджуються програмні документи та визначають стратегічні напрямки розвитку тощо. Окрім того, на конгресі обирають лідера європартії та затверджують склад виконавчого органу, приймають та змінюють статут, формують передвиборчу програму тощо. Конгрес скликається щорічно, раз на два чи три роки. Так, періодичні скликання конгресу в ЄНП — кожні три роки, в ПЄС — кожні два з половиною роки. Конгрес також може скликатись позачергово за рішенням Президії (в ЄНП та ПЄС).

- Рада чи Правління європартії (в ЄНП — це Політична Асамблея) — скликається між конгресом і покликана приймати важливі політичні рішення в усіх загальноєвропейських політичних партіях. Правління є основним керівним структурним органом загальноєвропейських партій, до складу якого входять представники всіх партій з повноправним членством, а порядок обрання регулюються статутними нормами [10, с. 207]. Цей керівний орган, в основному, має право розробляти рекомендації та резолюції з різних питань, вирішувати питання про прийняття нових членів та виключення з членства (крім ПЄС, оскільки це питання вирішується на конгресі), призначати генерального секретаря, а також приймати бюджет та заслуховувати звіт виконавчого органу про виконання тощо. Рада може скликатись раз або декілька разів на рік (ЄНП — чотири рази на рік, в ПЄС — один раз) [23, с. 145-154].

- Бюро, Президія чи Секретаріат — це виконавчі органи європартиї (Наприклад, в ЄНП і ПЄС — це Президія), які загалом здійснюють поточне управління справами та організацію роботи європартиї, виступають з політичними ініціативами та висловлюють позицію загальноєвропейських політичних партій з певних питань.

Очолює загальноєвропейське політичну партію голова (президент). Він керує діяльністю виконавчого органу, також представляє загальноєвропейську партію в інституціях Європейського Союзу. Президент має заступників з обов'язками, які визначені партійним статутом. В ЄНП головою є Жозеф Доль, в ПЄС — Сергій Станишев. Діяльність майже всіх загальноєвропейських партій передбачає ще й таку форму організації діяльності, як зустріч партійних лідерів національних партій, які ще називають партійними самітами. Мета — вироблення стратегічних підходів партійної політики на загальноєвропейському рівні, прийняття резолюцій та рекомендацій для партій-членів, Президії, Конгресу, політичної групи в Європарламенті й загалом узгодження позицій напередодні проведення самітів Європейської Ради. Такі партійні зустрічі відбуваються двічі (ЄНП) або тричі (ПЄС) на рік напередодні саміту ЄР. Окрім того, можуть створюватися також робочі групи з окремих актуальних питань, різні офіційні та неофіційні партійні комісії. Зважаючи на те, що в партійних самітах беруть участь найвпливовіші політики, то цю форму організації роботи можна вважати найефективнішим механізмом впливу політичних партій на політику.

Генеральні секретаріати здійснюють організаційну роботу, а також виконують адміністративно-апаратну роль у функціонуванні політичних партій, займаючись підготовкою партійних з'їздів [10, с. 208], [22, с. 43-53].

У функціонуванні Європейського Парламенту загальноєвропейська політична партія виражає свою спільну волю через діяльність створеної на власній основі політичної групи, а також через участь голови політичної групи в роботі конференції голів. Основними напрямками діяльності

загальноєвропейських політичних партій в Європейському Парламенті вважаються: розробка виборчих програм, робота політичних груп на пленарних засіданнях, узгодження позицій між депутатами всередині політичної групи, підготовка та реалізацію проектів, ухвалення рекомендацій, інформування засобів масової інформації про свою діяльність в Європейському Парламенті [55].

Європартії не володіють масовим членством, яке спирається на безпосередню причетність індивідуального виборця, а на так званім корпоративним членством. До їх складу входять визначені в статуті інституції, які мають автономний характері виступають у ролі зовнішнього спонсора партії. Так, наприклад до складу ПЄС входять як повноправні члени представники партій-держав членів Євросоюзу, так і ті, які намагаються вступити до нього, партії, які мають статус спостерігачів, група ПЄС в Парламенті чи Комітеті Регіонів [23, с. 145-154]. Членство в європартіях поділяється на повноправне, асоційоване та на правах спостерігачів. Кожна європартія, окрім загальних вимог дотримання статутних та програмних положень, має свої критерії вступу та особливості членства. Дві найбільші європартії (ЄНП та ПЄС) дозволяють повноправне членство лише партіям з країн-членів ЄС. Асоційоване членство передбачає право участі у роботі органів європартій та право ініціативи, однак без права голосу. Так, наприклад, членом ЄНП може стати будь-яка європейська партія християнсько-демократичної або спорідненої орієнтації. Повноправними членами можуть бути лише партії з країн ЄС. Асоційованими членами мають право ставати партії, чий країни підписали з ЄС угоду про асоціацію або належать до зони ЄАВТ (якщо ці країни стають членами ЄС, то партії автоматично отримують статус повноправних членів), а також афілійовані до ЄНП загальноєвропейські організації. Індивідуальними членами ЄНП автоматично стають депутати групи ЄНП в ЄП, які обрані за списками партій-членів, та інші депутати на основі їхніх персональних заяв та рішень

відповідних органів євродії. Близькі в поглядах до ЄНП дії з краї-членів Ради Європи можуть отримати статус спостерігачів [57].

Загалом, загальноєвропейські політичні дії, як і національні дії, покликані вирішувати важливі завдання: євродії, як основа демократії, посилюють легітимність Європейського Парламенту – представницького органу громадян держав-членів Європейського Союзу; загальноєвропейські дії виступають об'єднуючою ланкою, а також додатковим інструментом впливу громадськості ЄС на процес прийняття рішень; євродії виступають посередником між Європейським Парламентом, громадянами, організаціями, та певними соціальними групами. Також до найважливіших завдань загальноєвропейських політичних дії потрібно віднести формування франкцій в Європейському Парламенті.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі дослідження зосереджено увагу на вивченні історії становлення та розвитку загальноєвропейських політичних дії, визначили правові аспекти їхньої діяльності на основі аналізу нормативно-правових актів.

З'ясовано, що перші прояви міжпартійної співпраці простежувались ще на початку XIX ст., однак системності та цілеспрямованості цей процес набув у середині XX ст. в зв'язку з посиленням інтеграційних процесів у Європі. Так, саме в той час були створені перші три міжнародні партійні групи, які ефективно функціонують і сьогодні — християнські демократи, соціалісти, ліберали. Наступним імпульсом, що вплинув на поглиблення міжпартійної співпраці на загальноєвропейському рівні можна вважати ухвалення у 1976 р. Акту «Про обрання Європейської парламентської асамблеї загальними прямими виборами», що стало причиною створення партійних федерацій соціалістів, лібералів та християнських демократів, які відрізнялись міцнішою внутрішньою структурою та більшою організованістю. В цей час також з'явилися перші європейські угруповання консерваторів, зелених і

регіоналістів, які, однак, не мали рис транснаціональних партійних федерацій, їхньою метою було створення форуму для співпраці національних партій.

Під час дослідження історії розвитку загальноєвропейських політичних партій, ми проаналізували правову основу їхньої діяльності — нормативно-правові акти, які стосуються порядку створення, принципів організації, механізму функціонування, визнання статусу та принципів фінансування. Зокрема, проаналізовано: Маастрихтський, Амстердамський, Ніщський та Лісабонський договори, проект Конституції для Європи, Регламент Європейського Парламенту, Рішення ЄС № 2004/2003 «Про статус і порядок фінансування політичних партій на європейському рівні», Регламенту ЄП та Ради ЄС № 1141/2014 «Про статус і фінансування європейських політичних партій та політичних фондів», статuti загальноєвропейських політичних партій та партійних груп Європейського Парламенту та інші нормативні акти.

Список використаних джерел

1. Агафонова Г. (2014) Європейська народна партія: історія успіху. Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку: збірник наук. праць. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 132.
2. Агафонова Г. (2015) Партія європейських соціалістів: ідеологія та функціональні практики. Політологічні записки: збірник наук. праць. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 1(11), 156-164.
3. Агафонова Г. (2013) Теоретичні засади дослідження європартій. Політологічні записки: збірник наукових праць. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2(8), 87-95.
4. Байковський П. (2009) Загальноєвропейські партії в політичній системі Європейського Союзу. Історико-політичні проблеми сучасного світу: збірник наукових статей, 19-20, 224-228.

5. Байковський П. (2013) Політична система Європейського Союзу: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 226.
6. Байковський П. (2011) Формування та механізми функціонування партійної системи Європейського Союзу: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04; Львів, 235.
7. Барановский В. (1983) Политическая интеграция в Западной Европе: некоторые вопросы теории и практики. Москва: Наука, 264.
8. Вестник Межпарламентской Асамблеи (1992), 4, 180-194.
9. Гладенко О. (2008) Лісабонський договір ЄС 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу. Вісник Центральної виборчої комісії, 1(11), 73-77.
10. Годованик Є. (2014) Підвищення ефективності формування європейських правових стандартів як напрям діяльності політичних партій Європейського Союзу. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право, 7, 202-210.
11. Грицяк І., Грицяк Н. (2007) Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 396.
12. Договір про запровадження Конституції для Європи (проект), (2003/C169/01). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_647
13. Заславская Н., Гудалов Н. (2013) Европейские наднациональные партии на современном этапе: анализ основных тенденций. Вестник Санкт-Петербургского университета. Политология. Международные отношения, 2, 106-116.
14. Заславская Н. (2017) Роль интеграционных процессов в формировании транснациональных партий. Управленческое консультирование, 12, 55-63.
15. Камалова Р. (2016) Оценка распределения влияния между политическими группами в Европейском парламенте в 1979-2014 гг. Полис. Политические исследования, 4, 147-161.

16. Копійка В., Шинкаренко Т. (2012) Європейський Союз: Історія і засади функціонування: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Знання, 759.
17. Миллер С., Поттхофф Х. (2003) Краткая история СДПГ. 1848-2002. Москва: Памятники исторической мысли, 560.
18. Михалева Г. (2016) Сравнительная характеристика современных российских и европейских политических партий. Вестник РГГУ. Серия Политология. История. Международные отношения, 2(4), 134-146.
19. Муравйов В. (2013) Зібрання актів європейського права: Європейський Союз. Право України, 1, 1052.
20. Партии и движения Западной и Восточной Европы: теория и практика. Проблемно-тематический сборник (1997) / ред. В. П. Любин. Москва: ИНИОН РАН, 178.
21. Романюк А., Шведа Ю. (2005) Партії та електоральна політика: монографія. Львів: ЦПД «Астролябія», 348.
22. Страдчук А., Дудинская С. (2010) Эволюция понятия «политическая группа Европейского парламента». Новые горизонты. Тюмень: Вектор Бук, 43-53.
23. Шведа Ю. (2013) Європейська партійна система та її вплив на національні партійні системи. Політологічні та соціологічні студії. Політичні виміри процесів європейської інтеграції : збірник наукових праць. Чернівці: Букрек, XII, 564.
24. Шведа Ю. (2004) Теорія політичних партій та партійних систем: навч. посібник. Львів: Тріада плюс, 528.
25. Authority for European political parties and foundations. URL: <http://www.appf.europa.eu/appf/en/authority.html>
26. Bardi L. (1996) Transnational Trends in European Parties and the 1994 Elections of the European Parliament. Party Politics, 2, 1, 99-114.
27. Bartolini S. (2005) Restructuring Europe. Centre Formation, System Building and Political Structuring between the NationState and the European Union. New York, 338.

28. Consolidated Version of the Treaty on European Union. URL: https://eurlex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF
29. Day S., Shaw J. (2003) Political Parties in the European Union: towards a European Party Statute? Paper presented to conference on Assessing the role and significance of transnational parties within the European Union. London, 4.
30. Declaration on Article 191 of the Treaty establishing the European Community. The Treaty of Nice, amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related Acts. Final Act and Declarations. Nice, 26 February 2001.
31. Decision of the Bureau of the European Parliament, of 29 March 2004 laying down the procedures for implementing Regulation (EC) N 2004/2003 of the European Parliament and of the Council on the Regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding (2004/C 155/01).
32. Delsoldato G. (2002) Eastward Enlargement by the European Union and Transnational Parties. *International Political Science Review*, 23, 3, 269-289.
33. Delwit P., Kulahci E., Walle C. (2004) The European People's Party: stages and analysis of transformation. *The Europarties Organisation and Influence*. Brussels: Centre d'étude de la vie politique of the Free University of Brussels (ULB), 322.
34. Dunkerley D. (2006) *Changing Europe Identities, Nations and Citizens*. London: Routledge, URL: http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/IDC_2007_A051.pdf
35. Hecke S. (2006) On the road towards Transnational Parties in Europe: Why and how the European Peoples Party was founded? *European View*, 3, 153-160.
36. Herbut R. (1997) Instytucjonalizacja partii w: *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*. Wrocław, 78-79.
37. Hix S., Lord Ch. (2003) *Political Parties in the European Union*. Houndmills: Macmillan, 2003. 240.

38. Hix S., Lesse U. (2002) *Shaping a Vision. A History of the Party of European Socialists. 1957–2002*. Brussels: Printer Arte-print, 120.
39. Hix S., Kreppel A., Noury A. (2003) The Party System in the European Parliament: Collusive or Competitive? *Journal of Common Market Studies*, 41 (2), 309-331.
40. Jacobs F., Corbett R., Shackleton M. (1995) *The European Parliament*. London: Cartermill, 357.
41. Jansen T., Schönlaue J. (2006) Der Parteienartikel als Impulsgeber? Die Entwicklung der Rechtsgrundlagen für die «Europäischen Politischen Parteien». *Politische Parteien und europäische Integration: Entwicklung und Perspektiven transnationaler Parteienkooperation in Europa*. Essen : Klartext Verl., 1, 810.
42. Jansen T., Hecke S. Van. (2011) *At Europe's Service. The Origins and Evolution of the European People's Party*. Brussels, 400.
43. Jasiński F., Mik C. (2003) Rozporządzenie Parlamentu i Rady (WE) 2004/2003 z 4 listopada 2003 r. w sprawie przepisów o partiach politycznych na poziomie międzynarodowym oraz zasad dotyczących ich finansowania – komentarz. *Kwartalnik Prawa Publicznego*, 3, 285-314.
44. Kosowska- Gąstoł B. (2005) Prawna instytucjonalizacja partii politycznych na poziomie europejskim. *Studia Europejskie*, 3 (35), 69-88.
45. Leo XIII. *Rerum Novarum* (Vatican City State: Libreria Editrice Vaticana, 1891).URL: http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_lxiii_enc_15051891_rerum-novarum_en.html
46. Mittag J. (2009) Europäische Parteien im Wandel. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 23-24, 42-46.
47. Mittag J. (2006) Politische Parteien und europäische Integration. *Entwicklung und Perspektiven transnationaler Parteienkooperation in Europa*. Klartext Verl., 810.
48. Morgan R. (1998) *Parliaments and parties: the European Parliament in the life of Europe*. Basingstoke: Macmillan, 240.

49. Papadopoulou T. (1999) Politische Parteien auf europäischer Ebene: Auslegung und Ausgestaltung von Art. 191 (ex 138a) EGV. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges., 310.
50. Partie i systemy partyjne. Encyklopedia politologii (1999) / red. A. Antoszewski, R. Herbut. Kraków, 3, 70.
51. Regulation (EC) No 2004/2003 of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 on the regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding. Official Journal, L 297, URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003R2004:20071227:EN:PDF>.
52. Regulation (EC) No 1524/2007 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2007 amending Regulation (EC) N 2004/2003 on the regulations governing political parties at European level and the rules regarding their funding, URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:343:0005:0008:EN:PDF>.
53. Regulation (EU, Euratom) No 1141/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the statute and funding of European political parties and European political foundations, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014R1141>
54. Regulation (EU, Euratom) 2018/673 of the European Parliament and of the Council of 3 May 2018 amending Regulation (EU, Euratom) No 1141/2014 on the statute and funding of European political parties and European political foundations, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018R0673>.
55. Resolution of the European Parliament on the constitutional Status of European political parties adopted on 30.10.1996. Rapporteur: Dimitris Tsatsos, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A4-1996-0342+0+DOC+XML+V0//EN>.

56. Skrzypek A. (2013) Europe, Our Common Future. Celebrating 20 years of the Party of European Socialists. Brussels: Foundation for European Progressive Studies, 122.
57. Statutes & Internal Regulations. European People's Party. URL: https://www.epp.eu/files/uploads/2015/09/EPP-Statute_EN.pdf
58. Syal R. Gay Rights Critic Fights to Lead David Cameron's Allies in Europe. The Guardian. 17 February 2011, URL: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/feb/17/conservatives-eu-poland-allies-ryszard-legutko>
59. The Amsterdam treaty: a comprehensive guide. URL: https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/institutional_affairs/01010201.html?root=01010201
60. Treaty of Lisbon amending the Treaty of European Union and the Treaty establishing the European Community (2007). Official Journal of the European Union. Series C, 50, 306, 271.
61. Vanthoor W. F. V. (2002) A Chronological History of the European Union, 1946–2001. 2nd ed. Northampton. Massachusetts: Edward Elgar, 8-11.
62. Visine F. (1979) Comment fonctionne l'Europe. Paris: PAC, 221.
63. Who are we? Official website of The European People's Party. URL: <http://www.epp.eu/who-are-we>
64. Zieba A. (2005) Organizacje Międzynarodowe partii politycznych. Kraków: Wyd-wo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 182.
65. Zotti S. (2010) The European People's Party: Identity and Integration. / W. Fasslabend and J. Pröll (eds.). The European People's Party: Successes and Future Challenges. Vienna, 22.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПАРТІЙНОЇ СТРУКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

3.1. Порядок формування та місце Європейського Парламенту в системі політичних інститутів Європейського Союзу

Європейський Парламент — це наднаціональний орган Європейського Союзу, який не має аналогів у світі та займає одне із провідних місць в інституційній системі Спільноти. Вибори до Європейського Парламенту розглядаються як спосіб формування законодавчого органу Союзу, за допомогою демократичного волевиявлення громадян держав-членів ЄС, основною метою яких є забезпечення представництва в Парламенті населення Спільноти та їхніх національних інтересів. Демократичне обрання Європейського Парламенту жителями ЄС значно зміцнює його позиції серед інститутів Союзу, а також сприяє підвищенню політичної та правової легітимності.

В процесі дослідження визначено, що Європейський Парламент — інституція Європейського Союзу, яка найбільше еволюціонувала у процесі поглиблення інтеграції, про що свідчить зміна порядку формування, розширення законодавчих, контрольних, бюджетних і зовнішньополітичних повноважень [32, с. 62-76]. При цьому він має значний потенціал для свого подальшого розвитку, оскільки є єдиною серед інституцій ЄС, легітимність якої забезпечується безпосереднім волевиявленням громадян ЄС, інтереси яких Європарламент покликаний відображати та реалізовувати в політиці інтеграційного об'єднання [8, с. 94-100].

Історія створення Європейського Парламенту глибоко пов'язана із євроінтеграційними процесами, які розпочались в середині XX ст. після Другої світової війни, а саме — 1952 р., коли набув чинності договір про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС). Це співтовариство стало першою європейською організацією наднаціонального

рівня, а його Загальна асамблея – попередницею Європейського Парламенту, до складу якої входило 78 представників. Сам термін «асамблея» використовувався для означення аналогічних органів у створених у 1957 р. ЄЕС та Євroatому [23]. Напротивагу тому, щоб в кожному Співтоваристві створювати окрему асамблею, під час підписання Римських договорів було вирішено створити загальний об'єднаний орган, який офіційно став називатися Європейська парламентська асамблея. В офіційній документації Співтовариств назва загального органу «Європейський Парламент» почала вживатись аж після набрання чинності Єдиного Європейського Акту з 1 липня 1987 р., незважаючи на те, що депутати Асамблеї прийняли рішення про зміну назви ще в 1962 р. Візначимо, що з самого початку засідання Асамблеї проходили не в рамках приналежності депутатів до відповідної партійної групи, а на основі національних приналежності у фракціях, і тільки в 1953 р. цей порядок було змінений. Представники Асамблеї не обирались населенням, а призначались від держав-членів. Це означає, що для того, щоб стати депутатом Європейського Парламенту, потрібно спочатку перемогти в національних парламентських виборах і бути обраним до свого національного парламенту. Саме ці положення повинні були діяти до прийняття акта, який мав би закріпити єдину виборчу систему [28, с. 85-86]. Однак, зазначимо, що ці правила дещо суперечили Договору про ЄОВС, у якому встановлювалось, що Асамблея складається з представників народів.

В цій ситуації, представники Європейської парламентської асамблеї відстоювали те, щоб формування органу відбувалось відповідно до порядку, який передбачений установчими договорами. Позицію Асамблеї у вирішенні цього питання посилив Договір про європейську економічну спільноту, який закріпив положення, згідно з яки Парламентська асамблея мала розробити положення про проведення виборів шляхом загального прямого голосування на підставі єдиної процедури для всіх держав-членів Європейського Союзу, а Рада, відповідно – одноголосно схвалити вказані пропозиції та рекомендувати їх для застосування [32, с. 65]. Так, в 1960 р. Асамблея

прийняла перший проект конвенції, який передбачав проведення прямих виборів до Європейського Парламенту, проте існуючий на той час порядок проіснував ще 16 років, зважаючи на те, що проект Конвенції був підготовлений ще й у 1969 р., що регламентувала проведення прямих виборів, однак він не був підтриманий Радою [21, с. 346-349].

Починаючи з 1970-х рр., з посиленням інтеграційних процесів, інституції ЄС наділялись більшими повноваженнями. Так, в цей час, повноваження Європейського Парламенту починають зазнавати змін. У зв'язку з прийняттям бюджетних договорів на той час ЄП отримав можливість впливати на формування бюджету Співтовариств, що призвело до обмеження повноважень національних парламентів у питанні формування бюджету. Також, у цей же період активно обговорюється питання запровадження прямих виборів до Європарламенту. Уже 1-2 грудня 1975 р. на засіданні Європейської Ради в Римі було досягнуто домовленості про проведення прямих виборів до Асамблеї на основі застосування загального виборчого права. Це було оформлено рішенням Ради № 76/787, яке було прийняте в наступному році [24].

Відтак, у вересні 1976 року Рада Міністрів прийняла Акт «Про обрання Європейської парламентської асамблеї загальними прямими виборами», який набув чинності цього ж року. Власне цим кроком була підготовлена правова основа для проведення перших прямих виборів до Європарламенту. Вибори, що відбулися за новими правилами 7-10 червня 1979 року, є одним із основних моментів поступу європейської інтеграції, оскільки вперше громадяни 9 держав-членів ЄЕС мали можливість взяти участь у формуванні Європарламенту, який нараховував на той час 410 мандатів [16, с. 174-199].

Опісля цієї знаменної дати, протягом кожних наступних п'яти років обирався новий склад ЄП, чисельність якого збільшувалась відповідно до нових нових інтеграційних процесів, пов'язаних з розширенням ЄС.

Подальше зміцнення позицій Європарламенту та розширення його повноважень забезпечило підписання ЄСА, який встановлював процедуру

співпраці, що передбачила необхідність проведення другого читання у Парламенті під час консультацій щодо проекту нормативного акта та процедуру надання згоди ЄП на укладення угод про асоціацію та прийняття нових держав-членів ЄС [65].

Ваговий вплив для зміцнення правового статусу Європарламенту серед інших інституцій ЄС мав Маастрихтський договір, який запровадив процедуру спільного рішення, а також розширив існуючі повноваження Парламенту. Це сприяло перетворенню його на невід'ємну складову законодавчої влади Союзу. Власне, цей договір закріплює той факт, що Європейський Парламент більше не є суто консультативним органом, а перетворився на орган, покликаний відігравати визначальну роль у законотворчому процесі Співтовариства [22, с. 254-255].

Маастрихтським договором було запропоновано низку повноважень, які належитимуть ЄП:

- участь в процесі призначення Єврокомісії, а саме спочатку Парламент консультується щодо кандидатури Президента, потім затверджує загальний склад Комісії;
- консультації з Європарламентом щодо кандидатури Голови Європейського Валютного Інституту;
- консультації з Європарламентом щодо кандидатури Президента, віце-президента та інших членів Виконавчої Ради ЄЦБ;
- призначення Омбудсмена.

Після набуття чинності Амстердамський договір збільшив кількість напрямів європейської політики, в яких бере участь Європарламент. Він доповнив повноваження Парламенту правом не лише проведення консультації щодо кандидатури Президента Комісії, але й затвердження даної кандидатури [64, с. 142-150]. Так само, Амстердамський договір формально закріпив створення тимчасових слідчих комісій Парламентом, які створювались раніше на основі спільного рішення Парламенту, Комісії та Ради, прийнятого 6 березня 1995 року [12, с. 22-25].

Згодом, після ухвалення Ніщцького договору в 2001 році, статус і роль Європейського Парламенту зміцнився ще більше. Відповідно до цього договору, повноваження Європейського Парламенту дещо розширились, зокрема до його компетенцій належить: через процедуру спільного прийняття рішень, процедуру узгодження, консультативні висновки тощо ЄП бере участь разом із Радою ЄС в законодавчому процесі та розглядає пропозицій Європейської Комісії; за допомогою направлення на адресу Європейської Комісії усних та письмових запитів, ЄП контролює її діяльність; Парламент має право висувати вотум недовіри Європейській Комісії; у сфері, що не входить до компетенції Суду ЄС, Європарламент має право створювати спеціальні комісії за фактами порушення законодавства ЄС; Європейський Парламент схвалює кандидатуру на посаду президента Єврокомісії, яку пропонує Європейська Рада; схвалення всього складу Комісії, який пропонується її президентом після узгодження з країнами ЄС кандидатур на посади комісарів; затвердження річного бюджету ЄС та фінансових перспектив на семирічний термін, реалізація поточного контролю за виконанням бюджету, а також затвердження звіту Суду аудиторів щодо виконання бюджету; право на отримання докладної інформації щодо всіх напрямів зовнішньоекономічної діяльності ЄС; крім цього, існує категорія договорів за участі ЄС, перед укладанням яких мають бути отримані консультативні згоди Європарламенту [8, с. 110-112], [19].

Згідно з Лісабонським договором — новою базовою угодою щодо принципів функціонування Європейського Союзу, депутати Європарламенту представляють не окремі держави-члени, а всіх громадян Союзу, унаслідок чого вони не пов'язані наказами своїх виборців, не можуть бути відкликані й голосують відповідно до своїх переконань. (ст. 14 ДЄС). Парламент стає обов'язковим учасником законодавчого процесу у межах інституційного трикутника: Комісія – Рада – Європарламент. На сьогодні Парламент несе рівну з Радою відповідальність за якість законодавства [11, с. 157-160]. Також Лісабонський договір визначає, що Парламент обирає простою

більшістю (376 голосів) Президента Комісії (ст. 14 ДЄС). Нова роль Парламенту базується на розширеній процедурі спільного рішення (ст. 289 і 294 ДФЄС), завдяки чому досягається одна із цілей Лісабонських реформ – наближення законодавчого процесу до загальноприйнятих демократичних стандартів. Європейський Парламент отримав право законодавчої ініціативи, яке з початку заснування ЄС належало виключно Європейській Комісії. Так, у ст. 289 ДФЄС відзначається, що в деяких випадках законодавчі акти Європейського Союзу можуть бути прийняті за ініціативою Європейського Парламенту, групи держав-членів ЄС, за вимогою Європейського Суду або Європейського Інвестиційного Банку. Крім того, розширились контрольні повноваження Європарламенту, зокрема він отримав певні права щодо можливості здійснення контролю за Європейською Комісією. Така функція робить його більш схожим на національні законодавчі органи. В наднаціонального органу також зросли бюджетні повноваження, які стосуються впливу на структуру та зміст бюджету ЄС. І важливо, що зазнала змін структура та організація самого Парламенту. Відзначимо, що поряд із зростанням ролі ЄП збільшується і роль партій [6, с. 73-77].

Чинні на сьогодні загальна та спеціальна законодавчі процедури замінили собою закріплені у Маастрихтському договорі процедури консультацій, співробітництва, спільного прийняття рішень та процедуру згоди. Однак, це не означає, що окремі форми участі Європейського Парламенту повністю зникають, навпаки вони охоплюються тими процедурами, що передбачені установчими договорами у новій редакції [31, с. 364].

Так, збільшення питань, вирішення яких обов'язково передбачає отримання згоди Європейського Парламенту, Лісабонська угода посилила демократичність самого процесу прийняття рішень. Як вважає І. Яковюк, підвищення ролі Європейського Парламенту в процесі прийняття рішень робить цю інституцію настільки важливою, що її внутрішня діяльність та відносини з іншими інститутами повинні бути максимально відкритими. У

зв'язку з цим, питання реалізації загальної законодавчої процедури зберігає свою актуальність, особливо щодо порядку досягнення згоди між інститутами. Попри це, варто зазначити, що загальна законодавча процедура все ж не дає можливості проводити громадські дискусії про зміст законодавства. Тому, якщо метою Європарламенту є встановлення тісного зв'язку з громадянами ЄС, то він все ж таки повинен спробувати переорієнтуватися з неформальних зустрічей із представниками Комісії та Ради на більшу відкритість своєї роботи в тих випадках, коли на порядку денному стоять важливі і спірні питання [32, с. 62-76].

Варто зауважити, що одночасно з розширенням повноважень Європейського Парламенту Лісабонський договір встановлює щодо нього і деякі обмеження. Зокрема, Договір 2007 року передбачає порівняно широку участь національних парламентів в здійсненні законодавчого процесу на рівні ЄС. З правової точки зору національні парламенти не виступають в якості законодавців, але в силу реалізації принципу субсидіарності, вони можуть виступити проти схвалення того чи іншого законопроекту Європейським Парламентом або навіть домогтися зняття запропонованого до обговорення законопроекту з порядку денного [11, с. 167].

Щодо організаційних умов функціонування Європейського Парламенту, то його статус, структура, склад, порядок організації та формування детально розглядаються у внутрішньому Регламенті, який представляє собою досить ґрунтовний і розлогий документ обсягом приблизно 250 сторінок [46]. Проект Регламенту розробляється Парламентом, а затверджується Радою, яка виносить рішення кваліфікованою більшістю голосів після отримання висновку Європейської Комісії [66].

Під складом Європейського Парламенту варто розуміти його чисельну кількість, встановлену чинними нормами європейського права. Так, чисельний склад Європарламенту дорівнює 751 члену, які об'єднуються у політичні групи (фракції), що формуються за підсумками парламентських

виборів у відповідності до здобутих голосів виборців. Після виборів 2014 року, як ми вже зазначали, депутати Європейського Парламенту об'єднані у вісім фракцій і одну групу незалежних депутатів: Європейська народна партія, Прогресивний альянс соціалістів і демократів, Європейські консерватори і реформатори, Альянс лібералів і демократів за Європу, Європейські об'єднані ліві / Ліві-зелені Півночі, Зелені — Європейський вільний альянс, Європа за свободу і пряму демократію, Європа націй і свобод [5, с. 30-36].

Щодо внутрішньої структури Європейського Парламенту, то науковці, досліджуючи інституції ЄС, вважають, що вона формувалась в результаті загальноєвропейських традицій представницьких установ, але попри це має специфічні риси. До основних елементів внутрішньої структури відносять одноособові та колегіальні керівні органи, до яких відносять — голову та його заступників, конференцію голів, бюро, парламентські комітети, квесторів і генеральний секретаріат. За своєю загальною структурою Європейський Парламент є однопалатним — його внутрішня організація пов'язана з особливостями функціонування законодавчого органу, який працює на постійній основі, що передбачає створення системи постійно діючих внутрішніх підрозділів, які в комплексі і становлять внутрішньоорганізаційну структуру [58, с 175-179].

Роботою Парламенту керує його Голова, який обирається на половину строку легіслатури, що становить п'ять років, тобто — на два з половиною роки. Варто зазначити, що з 1952 по 2017 рр. у Європейському Парламенті змінилося 30 Голів, причому 12 з них було обрано вже після перших загальних виборів 1979 р. Із січня 2017 р. головою обрано Антоніо Таяні.

Голова Європейського Парламенту, у відповідності до чинних регламентних норм, здійснює контроль за дебатами та діями Парламенту, тобто, адміністративну функцію. Він також здійснює представницьку функцію, тобто представляє ЄП у відносинах з іншими інституціями Європейського Союзу, а також і за його межами, на міжнародному рівні.

Окрім того, голова законодавчого органу виконує дисциплінарну функцію. Вона, в основному, проявляється в праві оголосити порушникові внутрішнього Регламенту зауваження, яке полягає в забороні бути присутнім на засіданні від двох до п'яти днів. Також Голова може надавати дозвіл депутатові виступати по одному питанню декілька разів. До компетенцій Голови Європейського Парламенту належить нормотворча діяльність, тобто підпис більшості законів та бюджету Європейського Союзу. Голові допомагають 14 заступників та 5 квесторів, які обираються одночасно і входять під керівництвом Голови до складу Бюро Парламенту [10, с. 243-244].

Разом з Головою заступники утворюють перший колегіальний керівний орган Європарламенту — Бюро. Це орган Парламенту, на який покладено вирішення організаційних, фінансових та технічних питань його діяльності. «Бюро регулює фінансові, організаційні та адміністративні питання, що стосуються внутрішньої організації Парламенту, його секретаріату та його органів» [46].

Питаннями порядку денного займається Конференція голів, до якої входять Голова Європейського Парламенту, керівники парламентських груп та комісій, а також два представники від незалежних депутатів.

В організаційній структурі Європейського Парламенту функціонують і структурні підрозділи, які виконують виключно дорадчо-консультативні функції — це Конференція голів парламентських комісій та Конференція голів міжпарламентських груп. Їхня діяльність передбачена положеннями внутрішнього Регламенту ЄП.

До внутрішньої структури Європейського Парламенту відносять допоміжні органи — комісії. Вони є окремими структурними підрозділами Парламенту і за предметною профільною сферою правотворчого регулювання поділяються на три види: постійні комісії (комітети); тимчасові спеціалізовані комісії; слідчі комісії. Як постійні, так і тимчасові комітети (це можуть бути комітети загального та спеціалізованого характеру) відіграють

важливу роль в роботі Європарламенту. Так, постійні комітети ЄП виконують три основні функції: законопроектну; організаційну; контрольну. При формуванні комітету беруться до уваги фактори географічного поділу, поряд з цим члени комітетів обираються на вимогу та пропорційно чисельності політичних груп. Кожен депутат має право брати участь в роботі того чи іншого комітету як повноправний член, або як його заступник. Кандидатури подаються в Бюро за згодою самих кандидатів від імені однієї з політичних груп або щонайменше 13 депутатами. Також відзначимо, що будь-який депутат ЄП може бути присутнім на засіданні комітету в ролі спостерігача [8, с. 133-135].

Як притаманно для парламентів європейських країн, багато часу депутати Європейського Парламенту проводять саме на засіданнях комітетів, а не на пленарних засіданнях чи засіданнях керівних структурних підрозділів.

Станом на 2018 рік в Європейському Парламенті діють 25 комітетів, два з них — підкомітети, які створюються в рамках постійного комітету і звітують йому. Впідкомітетах працюють 9-10 депутатів. Щорічно, одночасно з постійними комітетами вони проводять в середньому до 10 засідань.

Постійні комітети Європейського Парламенту з питань:

1. зовнішньої політики — (Foreign Affairs)
2. прав людини (підкомітет) — (Human Rights)
3. безпеки та оборони (підкомітет) — Security and Defence
4. розвитку — (Development)
5. міжнародної торгівлі — (International Trade)
6. бюджету — (Budgets)
7. бюджетного контролю — (Budgetary Control)
8. економічних та монетарних — (Economic and Monetary Affairs)
9. зайнятості та соціальних — (Employment and Social Affairs)
10. навколишнього середовища, охорони здоров'я та продовольства — (Environment, Public Health and Food)

11. промисловості, досліджень та енергетики — (Industry, Research and Energy)
12. внутрішнього ринку та захисту прав споживачів — (Internal Market and Consumer Protection)
13. транспорту й туризму — (Transport and Tourism)
14. регіонального розвитку — (Regional Development)
15. сільського господарства та розвитку сільської місцевості — (Agriculture and Rural Development)
16. рибальства — (Fisheries)
17. культури та освіти — (Culture and Education)
18. юридичних — (Legal Affairs)
19. громадянських свобод, правосуддя та внутрішніх справ — (Civil Liberties, Justice and Home Affairs)
20. конституційних питань — (Constitutional Affairs)
21. прав жінок та гендерної рівності — (Women's Rights and Gender Equality)
22. петицій — (Petitions)
23. тероризму — (Terrorism)
24. процедури дозволу ЄС на пестициди — (EU Authorisation Procedure for Pesticides)
25. фінансових злочинів, ухилення від сплати податків — (Financial crimes, tax evasion and tax avoidance) [57].

Аналізуючи роботу ЄП, науковці відзначають те, що серед інститутів Європейського Союзу Європейський Парламент найбільше відповідає принципам гласності та відкритості [39, с. 458-477], адже відповідно до ст. 171 Внутрішнього регламенту має забезпечуватися «максимальна транспарентність його діяльності». Загалом передбачено, що пленарні засідання та засідання парламентських комітетів, крім окремих випадків у засіданнях слідчих комісій, є відкритими і публічними, а протокол засідання оприлюднюється [8, с. 136-137].

Проведення сесій є основною організаційно-правовою формою діяльності Європейського Парламенту як законодавчого органу. В рамках сесії депутати працюють на пленарних засіданнях, на засіданнях постійних комісій, тимчасових спеціалізованих комісій та слідчих комісій, а також беруть участь у всіх формах організації роботи в ЄП (Бюро, Конференція голів, Конференція голів парламентських комісій, Конференція голів міжпарламентських груп, політичних груп). Парламентська діяльність депутатів на сесії дозволяють Парламенту успішно реалізовувати свої повноваження щодо здійснення притаманних йому функцій: законодавчої, бюджетної, контрольної, зовнішньополітичної.

Прийняття рішень в Європейському Парламенті може проходити в різному форматі. Виділяють дві процедури прийняття рішень: звичайна законодавча процедура та спеціальна законодавча процедура. Різновидом останньої є процедура консультацій, при використанні якої можливі два варіанти процедури санкціонування: Європейський Парламент після схвалення Ради Європейського Союзу приймає рішення або Рада ЄС після схвалення Європейським Парламентом приймає рішення. Вибір різних видів законодавчих процедур залежить від конкретного питання, точніше від виду компетенції, до якої він відноситься. Звертає увагу той факт, що хоча термін «європейський закон» у Лісабонському договорі не використовується, тим не менш містяться поняття «законодавча процедура» та «законодавчі акти». Згідно із ст. 289 Договору про функціонування ЄС, звичайна законодавча процедура полягає у прийнятті регламенту, директиви, рішення спільно Європейським Парламентом та Радою ЄС за пропозицією Комісії [41].

З прийняттям Лісабонського договору звичайна законодавча процедура стала основним способом прийняття рішень в Європейському Союзі. Згідно з нею Європейський Парламент і Рада ЄС отримують рівні правотворчі можливості з широкого кола питань. Так, відповідно до цього, більшість європейських нормативно-правових актів приймається спільно Європейським Парламентом і Радою ЄС. Такий процес прийняття рішень

свідчить про чергове зміцнення ролі ЄП у механізмі правління ЄС. Особливості цієї процедури полягають у наступному: спочатку Комісія надсилає свій проект Парламенту та Раді ЄС, які по черзі два рази проводять обговорення аналізують проект, у випадках, якщо після двох читань не досягнуто консенсусу щодо проекту, то він передається до погоджувального комітету, який складається з рівної кількості представників ЄП й Ради ЄС. Далі погоджений текст надсилається повторно до Парламенту та Ради ЄС для третього читання, якщо досягнуто порозуміння між обидвома інститутами, то це означає, що нормативно-правовий акт безсумнівно буде прийнятий. Однак, бувають випадки, що ЄП може відхилити правовий акт більшістю голосів, навіть якщо погоджувальний комітет спільно узгодив текст [9, с. 33], [15, с. 10-12].

Варто підкреслити, що незалежно від того, чи зазначені правові акти приймаються шляхом звичайної законодавчої процедури або спеціальної законодавчої процедури, вони вважаються законодавчими актами. До спеціальних законодавчих процедур відноситься процедура консультацій, в рамках якої Парламент виносить висновок щодо проекту законодавчого акту перед прийняттям його у Раді. Європарламент може затвердити або відхилити проект правового акту або запропонувати до нього поправки. Рада не може прийняти рішення без отримання такого висновку. Варто зауважити, що термін «консультативна процедура» є неофіційним терміном, який використовується здебільшого у правовій доктрині. Консультаційна процедура з'явилася однією з перших у практиці європейських співтовариств. Уряди держав-учасниць ЄС, не цілком довіряючи парламентаріям у вирішенні важливих питань функціонування Співтовариств, закріпили в установчих договорах порівняно обмежений перелік питань, вирішення яких передбачало участь Парламенту. Лише при наявності прямої вказівки в установчому договорі Рада або Комісія зобов'язані були звертатися за висновком Парламенту, але обов'язковим він не був. Консультаційна процедура мала головним чином інформаційний

характер. Практика, однак, показала, що Рада та Комісія нерідко зверталися за висновком Парламенту навіть у тих випадках, коли це безпосередньо в установчих договорах не передбачалося. Європарламент за допомогою свого регламенту вжив заходи для того, аби підвищити значення консультативної процедури. Він встановив, що Європарламент може за власною ініціативою скеровувати висновки Раді та Комісії. У практиці Європарламенту нерідко зустрічалися випадки обговорення питань та прийняття, якщо не на рівні пленуму, то парламентських комісій, рішень, у яких оцінювалася практика Ради або Комісії, особливо, якщо вони приймали рішення без інформування або тим більше без отримання висновку Парламенту [10, с. 246-247], [9, с. 34].

Консультативна процедура застосовується щодо обмеженого кола сфер правотворчості. Одержання висновку Парламенту вимагається, якщо приймаються міжнародні договори в рамках спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Процедура консультацій використовується у наступних сферах: зміни договорів Європейського Союзу; дискримінація за расовою, статевою або етнічною належністю, за релігійними та політичними переконаннями, непрацездатністю, за віком та сексуальною орієнтацією; візи, політичний притулок, імміграція та інші сфери, пов'язані зі свободою переміщення осіб; правила конкуренції; податковий режим; економічна політика; посилене співробітництво, у тому числі порядок, який дозволяє групі держав працювати разом у певній сфері, навіть у тому випадку, коли інші держави-учасниці не приймають у цьому участі, тощо [9, с. 34].

Наступним різновидом спеціальної законодавчої процедури є процедура санкціонування. Вона полягає в тому, що законодавчий акт приймається одноособово або Європейським Парламентом, однак після схвалення Радою, або ж, навпаки, одноособово Радою після схвалення ЄП. Цей різновид спеціальної законодавчої процедури має два варіанти. Один з них передбачений для видання законодавства про правовий статус депутатів ЄП, реалізацію Європарламентом слідчих повноважень, а також про статус

уповноваженої особи з захисту прав людини. Наступний варіант передбачає, що в деяких законодавчих сферах вимагається згода Європейського Парламенту. Роль Парламенту полягає в тому, щоб схвалити або відхилити проект без подальших поправок, а Рада, в цьому випадку, не може поступити всупереч позиції Парламенту. Загалом сутність цієї процедури полягає в тому, що рішення може бути прийнято тільки за умови, що воно схвалене в ідентичній редакції як Радою, так і Європейським Парламентом [9, с. 34-35], [41].

Слід зазначити, що згідно з Лісабонським договором, зберігається також процедура поглибленого співробітництва. За нею — не всі держави можуть однаково проходити шлях європейської інтеграції. У цьому випадку використовується багато термінів: диференційована європейська інтеграція, багатошвидкісна Європа, вибіркова геометрія. Ця процедура деталізовано описана у ст. 326-334 ДФЄС [26].

Так, підсумовуючи, відзначимо, що політична вага Європейського Парламенту істотно зросла та прирівнюється до ваги Ради. На сьогодні він має право та зобов'язаний: висувати власні законодавчі ініціативи, враховуючи думку виконавчої влади Союзу; вирішувати питання прийому до ЄС нових членів; обов'язково ратифіковувати міжнародні договори, укладені в ЄС; виконувати закріплені за ним функції, пов'язані з бюджетом ЄС. І основне — саме Парламенту доручено обрання голови Європейської Комісії.

3.2. Політичні групи Європейського Парламенту: становлення та особливості функціонування

Об'єднання депутатів у політичні групи є обов'язковою передумовою діяльності Європейського Парламенту як наднаціонального представницького органу. Після виборів до Європейського Парламенту постає завдання формування фракцій, яке відбувається за принципом створення загальноєвропейських політичних партій, тобто за політико-ідеологічними інтересами, а не на основі національної чи національно-

територіальної приналежності. Такий принцип формування свідчить про те, що політичні групи в Європейському Парламенті є наднаціональними за своєю концептуальною сутністю та внутрішньою структурою. Для того, щоб група була сформована необхідно керуватись відповідними положеннями внутрішнього Регламенту Європейського Парламенту, за якими – політична фракція повинна включати депутатів більше ніж від однієї держави-члена Європейського Союзу. Згідно з Регламентом, мінімальна кількість депутатів для створення політичної групи в ЄП складає 23 особи, якщо група складається з представників двох держав, 18 осіб – якщо з представників трьох держав, 14 – за умови входження до складу політичної групи представників чотирьох і більше держав[20, с. 90-91]. Партиїні групи, які й сьогодні відіграють найважливішу роль у внутрішній структурі ЄП мають майже 70-літню історію. Спочатку передбачалося, що поділ Загальної Асамблеї ЄСВС відбуватиметься на основі національної, а не партійно-ідеологічної приналежності депутатів. Та вже у червні 1953 р. було офіційно оголошено про створення трьох політичних груп – християнських демократів, соціал-демократів і лібералів. П. Байковський вважає, що з точки зору теорії раціонального вибору Т. Рауніо та А. Креппела, об'єднання депутатів в групи є наслідком їхнього бажання максимізувати ефективність своєї роботи шляхом так званого «поділу праці». А об'єднання на основі не національної приналежності, а ідеологічної спорідненості відбулося в силу того, що на національній арені партії, які входили до складу Асамблеї, знаходилися в конкурентних відносинах [54, с. 345-352], [3, с. 104-112].

На сьогодні політичні фракції в Європейському Парламенті є головними акторами політичного процесу, а також основною формою представництва єропартій в ЄП.

Таблиця 3.2.1

**Партійний склад ЄП 2014-2019 рр. та європартії,
що входять у політичні групи**

Політична група	Європартії, які входять в політичні групи	Кількість місць в ЄП
Європейська народна партія	Європейська народна партія	217
Прогресивний альянс соціалістів і демократів	Партія європейських соціалістів	190
Європейські консерватори і реформісти	Альянс європейських консерваторів і реформістів, Європейський християнський політичний рух	74
Альянс лібералів і демократів за Європу	Альянс лібералів і демократів за Європу, Європейська демократична партія	70
Європейські об'єднані ліві / Ліво-зелені Півночі	Партія європейських лівих, Європейське об'єднання за демократію	52
Зелені / Вільний європейський альянс	Європейська партія зелених, Європейський вільний альянс	50
Європа за свободу і пряму демократію	Альянс за пряму демократію в Європі	45
Європа націй і свобод	Європейський альянс за свободу, Рух за Європу націй і свобод	38
Незалежні депутати	Європейський альянс національних рухів	14

Партійні групи отримують фінансування з бюджету ЄП, яке розподіляється на пропорційній основі в залежності від чисельності групи. Для груп характерною є внутрішня ієрархічна структура, яка є більш жорсткою у великих групах і гнучкішою у малих. Попри низку відмінностей, структура партійних груп виглядає так: керуючим органом є президія групи, до якої належать президент та певна кількість віце-президентів.

Найважливішим органом прийняття рішень є, як правило, політичне бюро, куди, окрім президії, входять глави національних делегацій, глави та координатори комітетів, а також певна кількість кооптованих рядових членів [3, с. 104-112]. Важливими структурними одиницями є національні делегації, які, зазвичай, також мають свою ієрархічну структуру. Вплив національних делегацій залежить від їхньої чисельності. Зазвичай, найвпливовішими є національні партійні делегації з великих країн-членів.

Суттєву роль у житті партійних груп відіграють загальні засідання всіх членів групи, які дають можливість всім депутатам озвучити свої позиції, взяти участь в обговоренні, а також створюють передумови до пошуку компромісів, а відтак до збереження цілісності групи. Такі зустрічі зазвичай відбуваються напередодні пленарних засідань на так званому «тижні партійних груп» [51, с. 89-90]. Також для підтримання партійної дисципліни, відслідковування участі депутатів в пленарних засіданнях та з метою надання інструкцій щодо голосування в партійних групах за національною аналогією існують посади віпів. Хоча їхні повноваження і вплив є значно нижчими ніж в національних парламентах [3, с. 110-112].

Партійні групи в парламенті володіють розбудованою організаційною структурою, власним бюджетом і бюрократичним апаратом. Їх метою є участь у законотворчому процесі, що має гарантувати їм вплив на зміст пропонованих проектів законів та рішень. Довший час були вони єдиними структурами, які забезпечували зв'язок загальноєвропейських політичних партій із структурами Союзу [29, с. 150-151].

Для того, щоб краще зрозуміти, як функціонують політичні групи та яку роль вони відіграють у діяльності Європейського парламенту доцільно детальніше розглянути кожен з них. Отже, Європейський Парламент восьмого скликання (2014-2019 рр.), який був обраний минулого року, за партійною ознакою структурований наступним чином [60].

Група Європейської народної партії. Це найбільша фракція в Європейському Парламенті, яка від часу його створення зберігає більшість.

включає окремі національні християнсько-демократичні та консервативно-буржуазні партії. Чисельно найбільше загальноєвропейське партійне об'єднання Європи — 217 депутатів. ЄНП є першою в історії наднаціональною політичною партією, утвореною на європейському рівні. Вона має також найсильніше представництво в Раді Європейського Союзу. Сьогодні до найбільших учасників групи належать: ХДС/ХСС у Німеччині, Народна партія — в Іспанії, Громадянська платформа — в Польщі, «Вперед, Італіє» — в Італії, «Республіканці» — у Франції, «Фідес» — в Угорщині [4, с. 101-107].

Тривалий час ЄНП була виразником інтересів виключно християнсько-демократичних партій. Однак, починаючи з середини 80-х та 90-х рр., коли її членами почали ставати партії, які не мали чітко вираженого християнського коріння, розпочалося деяке розширення ідеологічного спектру європартії за рахунок залучення ідеології консерватизму та навіть лібералізму. Ідея європейської федерації була і залишається засадничим принципом діяльності ЄНП. В 70-х роках саме християнські демократи розпочали дискусію про можливість перетворення ЄЕС на політичний союз, яка згодом увінчалася успіхом в Маастрихті [1, с. 55].

Після виборів 2014 року Європейський Союз зустрівся із певними труднощами. Мільйони безробітних, збільшення рівня міграції, пониження конкурентоспроможності, втрата довіри громадян до ефективності політики — це ті нагальні проблеми, які потребують вирішення.

Загальноєвропейська ідеологія Народної партії включає в себе не просто підтримку інтеграції, а курс на європейський федералізм. Також депутати ЄНП спільно прагнуть до впровадження реформ, які б допомогли Європейському Союзу подолати сьогодишню кризу. До основних програмних завдань Групи Європейської народної партії належать: створення більш конкурентоспроможної і демократичної Європи, ближчої до громадян, зростання кількості робочих місць, побудова суспільної ринкової економіки, а також відновлення довіри своїх громадян.

У порівнянні з іншими політичними групами Європейського Парламенту, Європейська народна партія має найбільший вплив на формування порядку денного засідань ЄП, а також на результати голосування в основних питаннях. Так, Група ЄНП має найбільший відсоток проголосованих проектів на щомісячних пленарних сесіях Європейського Парламенту, починаючи ще з п'ятого скликання. Саме Європейська народна партія домінує у формуванні Європейської Комісії. Її першим кандидатом на пост глави був лідер Християнсько-соціальної народної партії Люксембургу Жан-Поль Юнкер. Його кандидатура була узгоджена з членами Ради Європи і 15 липня 2014 році на голосуванні в Європейському Парламенті він отримав більшість голосів і змінив Жозе Мануеля Баррозу на посаді голови Європейської Комісії [34].

Група Прогресивного альянсу соціалістів і демократів. Це політична фракція в Європейському Парламенті загальноєвропейської Партії європейських соціалістів та їх союзників — Соціал-демократичної партії. Це друга фракція в ЄП за кількістю депутатів. Партія Європейських соціалістів, починаючи з 1979 року, займала основну позицію в Європейському Парламенті й відіграла ключову роль у становленні політичної системи та розвитку Європейської Спільноти загалом. До її складу входить 190 депутатів. Сьогодні до її найбільших учасників належать: Соціалістична партія Франції, Демократична партія Італії, Соціал-демократична партія Німеччини, Лейбористська партія Великобританії, Іспанська соціалістична робітничка партія [4, с. 101-107].

Вихідною позицією соціал-демократичного бачення європейської інтеграції є відоме кредо — свобода, рівність, справедливість. Від самих ідейних витоків соціал-демократія ґрунтувалася на ідеї інтернаціоналізму, всезагальної рівності, постійного прогресу та соціальної справедливості.

Що ж до форми, якої мала б набути об'єднана Європа, то хоча в лавах соціал-демократів та Партії європейських соціалістів не існує повної

одноставності щодо цього питання, переважна більшість партій схильється до федералізму зі значними повноваженнями Брюсселя [2, с. 156-164].

Водночас, варто розуміти, що федералізація Європи не є основним завданням для соціал-демократів. Ним є зміна характеру сьогоdnішніх глобалізаційних процесів, а федералізація і створення єдиної та впливової Європи є лише вагомим елементом у процесі досягнення цього завдання.

Що стосується інституційної розбудови ЄС, то ПЕС і національні партії у своїй переважній більшості виступають за посилення наднаціональних структур та за їхню подальшу.

Першочергова мета фракції — перетворити зону євро в потужний економічний, фінансовий і соціальний союз, а також реформувати діяльність фінансових установ та оподаткування. Боротьба за суспільну справедливість, лідерство в питаннях економічного зцілення, реформа фінансових ринків, захист прав споживачів, боротьба із змінами клімату, боротьба за рівність і творення сильнішої та більш демократичної Європи, сталий розвиток — це програма Прогресивного альянсу соціалістів і демократів в Європейському парламенті [55].

Європейські консерватори і реформатори. Ця група створена після виборів до Європейського парламенту в 2009 році консервативними партіями. Налічує 74 євродепутати і є третьою за величиною фракцією.

Програма Європейських консерваторів і реформаторів базується на Празькій декларації, яка проголошує такі цінності, як свобода людини, підтримка вільного ринку, тісна співпраця між країнами-членами Європейського Союзу. Фракція є антифедеральною, дуже критично ставиться до євро. Політична група має на меті змінити і реформувати методи діяльності Європейського Союзу. Її мета — наблизити громадян ЄС до участі у прийнятті рішень. Вона хоче забезпечити демократію, збалансований розвиток економічного життя, права людини і енергетичну безпеку. На переконання депутатів групи, при виробництві енергії слід брати до уваги цілі боротьби зі змінами клімату та охорону навколишнього середовища [35].

Група Альянсу лібералів і демократів за Європу. Дане наднаціональне об'єднання, утворене в 2004 році за ініціативою двох європейських політичних угруповань: Партії європейських лібералів, демократів і реформаторів та утвореної після європейських виборів Європейської демократичної партії. Після виборів до Європейського парламенту 2014 до неї увійшло 70 депутатів.

В колі західноєвропейських ліберальних партій на сьогодні існує майже повна згода щодо характеру об'єднаної Європи. На їхню думку, Європейський Союз повинен стати федеративним утворенням з сильними повноваженнями надєвропейських інституцій. Однак така федеративна Європа не повинна перетворитися на супердержаву, домінування одного народу над іншим або домінування виключно однієї ідеології. Європейський Союз має бути федерацією культурного, політичного та ідеологічного плюралізму [53, с. 173-174].

На думку ЄЛДПР, найкращою формою демократичної організації влади, на основі якої має будуватися інституційна модель ЄС, є парламентська демократія. Європейський Парламент повинен замінити Раду ЄС в якості головного органу Спільноти, щоб здійснювати законодавчі, контрольні та представницькі функції і творити широкий форум для політичних дискусій загальноєвропейського значення.

Згідно з ідеями лібералізму, партія беззаперечно виступає за свободу людей. Важливими цінностями є свобода думки, свобода віросповідання, вільне підприємництво і вільна ринкова економіка [56, с. 93-101]. Людські та громадянські права трактуються лібералами досить широко: сюди належать не тільки політичні, але й економічні, соціальні та культурні права. Якщо, скажімо, соціал-демократами економічний добробут сприймається як результат суспільної солідарності то ліберали вбачають в ньому результат індивідуальної активності та особистої свободи. Завданням влади, як національного, так і загальноєвропейського рівнів, є стимулювання цієї

активності та створення умов для реалізації громадянської й особистої свободи.

Фракція виступає за економічну і соціальну відповідальність. Прагне сприяти сталому зростанню економіки, яка забезпечить робочі місця і створить можливості для успішної роботи підприємств. Політична група виступає проти всіх видів дискримінації та бідності, з повагою ставиться до всіх культур, мов і релігій.

ЄЛДПР поряд з ЄНП та ПЄС активно підтримують розвиток спільної зовнішньої, безпекової та оборонної політики, виступаючи за узгоджену і сильну позицію Європи у світі [36].

Група Європейські об'єднані ліві / Ліво-зелені Півночі. Політична фракція, яка об'єднує європейські комуністичні, соціалістичні та екосоціалістичні партії. Депутати цієї політичної групи належать до двох загальноєвропейських партій: Європейської партії лівих та Альянсу нордичних зелених лівих. Група налічує 52 депутати.

СПЗ є прихильником перетворення ЄС на наднаціональну парламентську демократію з провідною роллю Європарламенту та підпорядкованої йому Єврокомісії, а також виступає за посилення значення національних парламентів, за впровадження єдиної європейської виборчої системи з транснаціональними партійними списками та за можливість проведення загальноєвропейських референдумів [37].

Депутати фракції відстоюють та пропагують поширення освітніх можливостей, соціальне забезпечення та соціальну солідарність, збереження та економне використання ресурсів, культурний обмін між країнами, сталий економічний розвиток. Мета фракції — зробити органи Європейського Союзу повністю демократичними [37].

Група Зелені — Вільний європейський альянс. Фракція складається з представників двох політичних груп — Партії зелених країн Європейського Союзу, об'єднаних в Європейській партії зелених, Вільного європейського

альянсу, який репрезентує «народи без держав». Представляє їх в Європейському Парламенті 50 євродепутатів.

Основними пріоритетами для депутатів даної групи є: боротьба за повагу і визнання прав меншин, боротьба проти расизму та ксенофобії, соціальна справедливість та прогресивна політика, сталий розвиток та охорона навколишнього середовища, мирне вирішення конфліктів та кінець війни. Вільний альянс виступає за надання більшого самоврядування регіонам. Загальним для партій, що входять до альянсу, є опір ядерній енергетиці [62].

Європа свободи і прямої демократії. Політична група в Європейському Парламенті, утворена 1 липня 2009 року. У дану фракцію входять як праві, так і ліві партії. Вона не керує думкою депутатів, а надає їм право голосувати відповідно до своїх переконань. В Європейському Парламенті восьмого скликання політична група нараховує 45 депутатів.

Політична група у своїй програмі підтримує демократію, свободу і співробітництво народів. Виступає проти європейської бюрократії та централізованої європейської федеративної держави, проти європейської інтеграції, проти расової та іншої дискримінації. Фракція відстоює дбайливе ставлення до місцевих традицій, історії, релігії і культури [43].

Європа націй і свобод. Новостворена ультраправа політична група Європейського Парламенту, яка офіційно утворена 16 липня 2015 року. Цю групу у Європарламенті репрезентують 38 парламентаріїв.

Депутати фракції виступають проти існуючої міграційної політики ЄС і єдиної європейської валюти — євро. В перспективі, фракція також має на меті боротися з ісламізацією Європи. В результаті об'єднання вкрай праві сили отримали можливість впливати на прийняття і блокування резолюцій асамблеї ЄС. Крім того, новий статус дав їм право на фінансування за рахунок платників податків [59].

Група незалежних депутатів. До неї входять 14 євродепутатів.

Про розгляді політичних груп ЄП варто відзначити те, що вони, як і в національному парламенті, займають позиції на шкалі ліво-правої орієнтації. Розглянемо їхні позиції у таблиці.

Таблиця 3.2.2

Позиції політичних груп ЄП на шкалі ліво-правої орієнтації

Партійні групи ЄП (2014-2019)		Політична платформа
Праві	Європейська народна партія,	Християнська демократія, Консерватизм
	Європейські консерватори і реформатори,	Євроскептицизм, Консерватизм, Ліберальний консерватизм, Соціальний консерватизм, Антифедералізм, Економічний лібералізм
	Європа за свободу і пряму демократію,	Євроскептицизм, Національний консерватизм Правий популізм
	Європа націй і свобод	Євроскептицизм, Національний консерватизм Правий популізм
Центр	Альянс лібералів і демократів за Європу	Лібералізм
Ліві	Прогресивний альянс соціалістів і демократів,	Соціальна демократія, Соціалізм
	Зелені — Європейський вільний альянс	Регіоналізм, Зелена політика
	Європейські об'єднані ліві/Ліво-зелені півночі	Демократичний соціалізм, Комунізм

Розглядаючи політичні групи Європейського Парламенту, має місце визначення впливу на прийняття рішень, адже це найголовніший аспект діяльності фракції. Досить часто, в умовах багатопартійності парламенту, фракціям доводиться об'єднуватись у коаліції, і виграшною, або правлячою

буде та коаліція, яка зможе мати необхідну або більшу кількість голосів для прийняття рішень. Власне і тому, дослідження пояснення та з'ясування питання розподілу впливу між фракціями у парламенті мають давню історію. Ще понад 60-річну історію має використання та розробка кількісних методів у вивченні розподілу впливу між політичними гравцями. Так, ще в 1954 р. Л. Шеплі й М. Шубік розробили індекс, що дозволяє оцінювати вплив учасників при прийнятті колективних рішень [63, с. 787-792]. Їх робота мала велике значення для розвитку теорії ігор, проте не отримала такого суспільного резонансу, як робота Дж. Банцафа, в якій доводилося, що загальноприйняте уявлення про наявність суворої залежності між числом депутатських місць, якими володіє партія, і її впливом в парламенті є помилковим [38]. Крім індексів Банцафа і Шеплі-Шубіка, існують також індекси впливу Джонстона [52, с. 907-914], Дігена-Пакела [42, с. 113-123], Холлера-Пакела [50, с. 21-29] та ін. Серед класичних індексів обрахування впливу вважається індекс Банцафа та індекс Шеплі-Шубіка.

Дж. Банцаф запропонував порядок оцінки впливу, який полягав в імовірнісному підході. Власне, фракція буде впливовішою тоді, коли від її перебування в коаліції залежить можливість ефективного функціонування коаліції, і фракція тим впливовіша, чим у більшій кількості варіацій можливих об'єднань з іншими політичними групами, вона буде відігравати ключову роль [17, с. 147-161].

Значення індексу Банцафа коливається від 0 до 1, і є відносним значенням. Це означає, що в разі наявності певних обставин, що виключають можливість утворення коаліції між двома гравцями, то змінюватиметься індекс Банцафа для всіх гравців. Сума всіх значень індексу для гравців дорівнює 1, і у випадку зменшення показника для одного гравця, він збільшуватиметься для іншого, тобто між усіма гравцями є прямий взаємовплив.

Індекс Банцафа $\beta(i)$ [38] розраховується за такою формулою:

$$\beta_i = b_i / \sum_j b_j$$

β_i – це кількість коаліцій, у яких фракція є ключовою,

$\sum_j b_j$ - це сума всіх виграшних коаліцій для фракцій.

Зазначимо, що вплив фракцій та депутатів на прийняття рішень не завжди пропорційний кількості місць, якими вони володіють. Припустимо, що парламент складається із 100 місць і в ньому представлені три партії: партія А — 50 місць, партія В — 49, а партія С — 1. Якщо для прийняття рішення необхідно набрати просту більшість, то коаліції А+В, А+С, А+В+С будуть виграшними, тобто вони можуть прийняти рішення без урахування думки інших партій. Партії В і С роблять виграшними по одній коаліції, а без участі партії А взагалі неможливо прийняти рішення. Інакше кажучи, як партія В, так і партія С мають однаковий вплив на прийняття рішень, хоча одна з них має 49 голосів, а друга — тільки 1 голос [14, с. 147-161].

Таблиця 3.2.3

Вплив фракцій ЄП на прийняття рішень за індексом Банцафа

Назва фракції	Індекс Банцафа		
	2004-2009	2009- 2014	2014- 2019
Європейська народна партія	0,39	0,42	0,30
Прогресивний альянс соціалістів і демократів в Європарламенті	0, 17	0,15	0,20
Європейські консерватори і реформатори	-	0,09	0,11
Альянс лібералів і демократів за Європу	0,15	0,13	0,11
Європейські об'єднані ліві — Нордичні зелені ліві	0,07	0,04	0,06
Зелені/Вільний європейський альянс	0,07	0,09	0,06
Європа свободи та прямої демократії	-	0,04	0,06
Європа націй і свобод	-	-	0,06

Союз за Європу Націй	0,04	-	-
Група за Європу демократій та різноманіття	0,07	-	-
Група незалежних депутатів	0,04	0,04	0,04

Останні ж на цей час вибори до Європейського Парламенту 2014 року, принесли вагомі корективи в розподіл впливу між політичними групами в Європейському Парламенті. З наведеної вище таблиці видно, що в останньому скликанні свої позиції послабила група Європейської народної партії, індекс Банцафа для неї знизився до 0,30 у 2014 році (у порівнянні з 0,42 у 2009 році та 0,39 у 2004 році). Дещо знизились показники і Альянсу лібералів і демократів за Європу — 0,11 у 2014 році, тоді як в 2009 — 0,13, а в 2004 — 0,15. Водночас набрала ваги та впливу група Прогресивний альянс соціалістів і демократів в Європарламенті, показник індексу розподілу впливу Банцафа для зріс до 0,20 у 2014 році (у порівнянні з 0,15 у 2009 році та 0,17 у 2004 році). Також збільшили своє значення індексу Банцафа і Європейські консерватори і реформатори — з 0,09 у 2009 році до 0,11 у 2014 році. Інші, менші депутатські групи, які як бачимо мають рівний показник - 0,6. Показник групи незалежних депутатів залишився на тому ж рівні.

Крім зміни чисельного складу груп, зміни показників індексу розподілу впливу Бенцафа, відбулось і переформатування розподілу впливу у Європейському Парламенті загалом. Від стану домінування трьох найбільших фракцій, парламент перейшов до стану домінування тепер двох найбільших фракцій, тобто укріпились позиції впливу у великих групах, сукупне значення індексу Банцафа яких дорівнює сукупному значенню індексу Банцафа для решти 6 груп ($0,5 = 0,5$) [17, с. 142-146].

Проведене дослідження свідчить, що законодавчий орган Європейського Союзу формують: правоцентристи, які об'єднують християнсько-демократичні, консервативні партії; соціал-демократи, до яких входять усі соціалістичні, соціал-демократичні національні європейські партії; ліберали — представники партій ліберального і центристського

спрямування; ліві – об'єднують крайні ліві соціалістичні та комуністичні партії; зелені та регіоналісти – поєднують національні партії екологів та регіоналістів; євроскептики та крайні праві — включають європейські націоналістичні партії та партії антиєвропейського спрямування.

3.3. Вибори до Європейського Парламенту 2004, 2009, 2014 рр.: зміна пріоритетів

Європейський Парламент — це єдиний інститут Європейського Союзу, який обирається прямим голосуванням громадян держав-членів Спільноти, так званий «голос народу». Сьогодні Парламент несе рівну з Радою відповідальність за якість законодавства. Парламент має право здійснювати демократичний контроль над будь-якими інститутами Спільноти, а також Європейською Комісією – вищим виконавчим органом ЄС. Це свідчить про тенденцію до посилення ролі Європарламенту в інституційній структурі ЄС, яка пов'язана із збільшенням його контрольних повноважень над процесом прийняття рішень. Наприклад, Парламент ухвалює річний бюджет та контролює його виконання, тобто поділяє з Радою Європейського Союзу бюджетні повноваження.

Крім зазначеного, до компетенцій Європейського Парламенту належать ряд важливих функцій, які він виконує спільно з Комісією. Вагомим нововведенням можна вважати те, що на пост президента Європейської Комісії політичні групи висувають своїх кандидатів, з яких пізніше більшістю голосів депутатів обирається голова. Так, 15 липня 2014 р., депутати Європейського Парламенту обрали таємним голосуванням на пленарній сесії в Страсбурзі лідера Християнсько-соціальної народної партії Люксембургу Жан-Поля Юнкера головою Європейської Комісії, який змінив на посаді Жозе Мануеля Баррозу [49].

З вищезазначеного зрозуміло, що з часу виникнення законодавчого органу ЄС і до сьогоднішнього дня істотно змінився підхід до його інституційної ролі в системі органів Спільноти. Запровадження на практиці

нової форми громадського контролю за діяльністю Європейського Парламенту, тобто прямих загальних виборів стало важливим наслідком розширення повноважень органів Співтовариства, що, в свою чергу, значно зміцнило позиції Парламенту [8, с. 93].

У вересні 1976 року Рада Міністрів прийняла Акт «Про обрання Європейської парламентської асамблеї загальними прямими виборами», який набув чинності 8 жовтня цього ж року. З часом Акт зазнавав доповнень, однак залишається основоположним документом проведення виборів. Так, цим Актом була підготовлена правова основа для проведення перших прямих виборів депутатів до Європейського Парламенту. Зараз виборче право Європейського Союзу, як і раніше, зосереджено в основному у цьому Акті, оскільки він містить спільні для всіх держав-членів Спільноти засади виборів до Європейського Парламенту.

Незважаючи на те, що Акт «Про обрання Європейської парламентської асамблеї загальними прямими виборами» мав тільки рекомендаційний характер, частину із його положень було включено до національного виборчого законодавства держав-членів ЄС. Однак, більшість питань залишено для самостійного регулювання законодавством держав-членів [20, с. 91-92].

У ст. 1 Акта «Про обрання Європейської парламентської асамблеї загальними прямими виборами» зазначається, що населення держав, які об'єдналися у Спільноту, обирає своїх представників до Європейського Парламенту прямими загальними виборами [24]. Окрім того, зазначений документ визначає кількість представників, які обираються від кожної держави. Кількість визначалася, хоча й приблизно, з урахуванням кількості населення кожної країни та її впливу на прийняття рішень. Для прикладу: Люксембург, Естонія, Мальта та на Кіпр – це країни із найменшим представництвом у Європейському Парламенті (6 мандатів), а Німеччині має найбільшу кількість представників – 96.

Зважаючи на те, що принцип зменшувальної пропорційності при формуванні ЄП не завжди дотримувався, уже давно почалась робота над виробленням універсальної формули для обчислення розподілу місць в Європейському Парламенті. Так, у 2011 р. депутат ЄП Ендрю Дафф від Альянсу лібералів і демократів спільно з професором Кембріджського університету Джеффри Грімметом у складі дослідницької групи, до якої провідні фахівці у галузі виборчих систем, запропонували власну формулу, що відповідала зазначеному принципу та отримала назву Кембріджського компромісу [33]. Згідно з нею, кожна держава мала б отримати по п'ять місць плюс відповідна кількість місць із розрахунку 1 місце за кожні додаткові 835 тис. її жителів. При її застосуванні принцип зменшувальної пропорційності не було б порушено, проте представництво країн із середньою кількістю населення особливо тих, які мають від 7 до 10 млн. мешканців було б зменшено. Переважно через цей аспект Кембріджський компроміс не був схвалений на рівні ЄС [48], [44].

Також Акт передбачав обрання депутатів Європейського Парламенту терміном на п'ять років. Найважливіше положення містилося в ст.7 Акта, в якій було зазначено про ухвалення Спільнотою норм, які встановлюють єдину для всіх країн виборчу систему і процедуру, про те, що вибори в кожній країні мають проходити відповідно до існуючого в ній національного виборчого законодавства. Тому, в цьому випадку доцільніше буде говорити не про виборче право Спільноти, а про національні виборчі системи обрання депутатів Європейського Парламенту. Однак, незважаючи на особливості виборчого права кожної держав-членів, національним виборчим системам притаманно багато спільного [7, с. 250-252].

Щодо виборчої системи, за якою обиралися депутати Парламенту ЄС, то згідно з положеннями Акту 1976 року вибори до Європейського Парламенту повинні здійснюватись безпосередньо громадянами держав-членів на основі системи пропорційного представництва політичних партій. В Акті також зазначалось, що до ухвалення Європейським Союзом єдиної

для всіх держав-членів виборчої системи та процедури, вибори в кожній країні мають проходити відповідно до національного виборчого законодавства [13, с. 18-19]. В цій частині було залишено досить широкі повноваження державам-членам ЄС для самостійного регулювання виборчої процедури національним законодавством, зокрема: держави можуть самостійно визначати виборчу систему, відсоток прохідного бар'єра чи його відсутність, обов'язковість участі у голосуванні, конкретну дату проведення виборів тощо [20, с. 92-93].

Існують три загальноєвропейські правила, на основі яких обираються депутати Європейського Парламенту:

1). Формування Європейського Парламенту має здійснюватися безпосередньо громадянами держав, які входять до Європейського Союзу, на основі пропорційної виборчої системи. При чому, депутатів можуть обирати як за партійними списками, так і окремих кандидатів за допомогою системи єдиного перехідного голосу, коли кожен виборець віддає свій голос одночасно декільком кандидатам. Більшість країн Європейського Союзу використовують стандартну пропорційну систему, лише в двох країнах – Ірландії та Мальті – використовують систему єдиного перехідного голосу.

2). Прямі, загальні, вільні вибори на основі таємного голосування.

3). Державам-членам дозволено визначати величину прохідного бар'єра, який не може перевищувати 5 % голосів виборців.

Починаючи з 1979 року, протягом кожних наступних п'яти років обирався новий склад законодавчого органу – Європейського Парламенту. Кожні вибори до Парламенту є унікальними [20, с. 91-92].

У 2014 році громадяни Європейського Союзу обрали восьмий склад Парламенту, чисельність якого зросла до 751 депутата, згідно з Лісабонським договором (Рис 3.1).

Рис. 3.1. Розстановка політичних фракцій у ЄП одразу після виборів 2014 року [47].

Саме останні вибори до ЄП в травні 2014 року стали одними з найважливіших та найвизначальніших. Крім надання можливості громадянам держав-членів висловити свою думку про те, як керівництво Спільноти долає кризу на території Союзу, після виборів утворився якісно новий партійно-політичний склад Європейського Парламенту. Саме цей склад в найближчі п'ять років (2014-2019), в рамках Лісабонського договору, формуватиме політику Європейського Союзу у багатьох важливих сферах. Новий партійний склад Парламенту, як уже попередньо зазначалось, вперше обирає наступного президента Європейської Комісії – лідера Християнсько-соціальної народної партії Люксембургу Жан-Поля Юнкера.

На мотивації електоральної поведінки європейських виборців на виборах 2014 року вплинули фінансово-економічна криза, яка все ще дається взнаки в країнах Півдня, зовнішньополітична позиція Європейського Союзу

щодо низки нагальних питань подальшого розвитку континенту, а також збільшення прихильників виходу тих чи інших держав зі складу Спільноти. Всі ці негативні чинники стали прямою причиною зміни настроїв виборців. [49]. Під час останніх виборів до урн прийшли віддати свій голос 43,09% виборців, в порівнянні із виборами 2009 року явка збільшилась на 0,9%. Саме на цих виборах вдалось зламати негативну тенденцію попередніх десятиліть на зниження явки виборців.

Зважаючи на таку ситуацію, можна було б стверджувати, що в громадян Європейського Союзу підвищився інтерес до загальноєвропейських цінностей та появилось прагнення зміцнити інститути Європейського Союзу. Однак, ситуація не є на стільки оптимістичною, якщо взяти до уваги картину вцілому (Табл. 3.3.1).

Таблиця 3.3.1

Активність виборців на виборах до Європейського Парламенту

Рік	Кількість країн-членів ЄС	Активність виборців (%)
1979	9	61,99
1984	10	58,98
1989	12	58,41
1994	12	56,67
1999	15	49,51
2004	25	45,47
2009	27	43
2014	28	43,09

Як бачимо із наведеної таблиці у 1979 році був рекордний показник явки виборців, який в наступний період неухильно знижувався, не зважаючи на те, що кількість держав-членів Європейського Союзу збільшувалась і, відповідно, збільшувалась кількість громадян Спільноти [25, с. 12-15].

Якщо порівнювати вибори до Європарламенту 2009 та 2014 років, то можна простежити, що електоральна активність виборців як по країнах, так і загалом особливо не відрізняється.

Таблиця 3.3.2

Електоральна активність на загальноєвропейських виборах по країнах

Країна	Електоральна активність, %	
	2009	2014
Люксембург	91	90
Бельгія	90,4	90
Мальта	78,9	74,81
Італія	66,5	60
Данія	59,5	56,4
Кіпр	59,4	43,97
Ірландія	57,6	51,6
Греція	52,6	58,2
Латвія	52,6	30,04
Іспанія	46	45,9
Естонія	43,9	36,44
Швеція	43,8	48,8
Німеччина	43,3	47,9
Австрія	42,4	45,7
Франція	40,5	43,5
Фінляндія	40,3	40,9
Болгарія	37,5	45,5
Португалія	37	34,5
Нідерланди	36,5	37
Угорщина	36,3	28, 92
Велика Британія	34,3	36
Словенія	28,3	21

Чехія	28,2	19,5
Румунія	27	32,16
Польща	24,5	22,7
Литва	20,9	44,91
Словаччина	19,6	13
Хорватія	-	25,06
Загалом	43	43,09

Згідно з наведеними вище даними бачимо, що в деяких країнах зросли результати, а в інших – суттєво зменшились. Аналізуючи цю ситуацію, потрібно розуміти те, що в Європейському Союзі є кілька держав (Бельгія, Люксембург, Греція, Кіпр), в яких голосування є обов'язковим, а це, в свою чергу, забезпечує високу явку виборців [18, с. 77-82], [60], [61].

Однак, поряд із цим в інших країнах абсентеїзм досяг високого рівня як під час виборів 2009 року, так і в 2014 році. Саме під час цих двох виборів активність виборців досягла рекордно низьких показників. По-друге, у багатьох із тих держав-членів Європейського Союзу, де спостерігалось незначне підвищення активності виборців, воно відбулося в більшій мірі за рахунок громадян, які є прихильниками євроскептицизму, виступають проти політики Союзу. Наприклад, явка виборців у Франції піднялася на 3%, але максимальний приріст голосів був у партії Національний фронт, яка є противником збереження Європейського Союзу. Схожа ситуація склалася у Великобританії, Німеччині та Іспанії. По-третє, для переважної більшості виборців головним змістом електорального процесу і передвиборних дебатів було обговорення конкретних національних проблем, а не загальноєвропейських питань, що є важливими, в першу чергу, для представників політичних еліт [30].

Вибори до Європейського Парламенту 2014 року, в порівнянні з попередніми, у деякій мірі відрізнялися вищою мобілізацією євроскептиків.

Найбільш помітною ця тенденція була у Франції, де партія Національний фронт на чолі з Марін Ле Пен перемогла на виборах до Європейського парламенту Соціалістичну партію Президента Франсуа Олланда, отримавши 24 мандати, що у 4 рази перевищує результати виборів 2009 року. У Великій Британії перемогу здобула ультраправа популістська Партія незалежності Сполученого Королівства, яка була створена в 1993 році під гаслом виходу країни з Європейського Союзу, у Парламенті вона отримала теж 24 мандати.

Близько 27% голосів та чотири євродепутати, що удвічі більше, ніж у 2009 році – такий підсумок виборів для право-популістської Датської народної партії. Грецька радикальна партія «Сіріза» також отримала одне з перших місць на європейських виборах, набравши 26,5% (шість депутатських місць) паралельно зайнявши провідні позиції під час обрання регіонального керівництва держави [27].

У ряді інших держав-членів Європейського Союзу націоналісти та євроскептики також продемонстрували досить високі електоральні показники. Наприклад, Австрійська партія свободи набрала 20% голосів та отримала, відповідно 4 мандати у Європейському Парламенті. У Німеччині партія «Альтернатива для Німеччини» отримала 7 мандатів, а Націонал-демократична партія Німеччини – 1 мандат. В Угорщині відома своїми скандальними заявами, спрямованими проти України, партія «Йоббік» набрала 14,6% голосів та отримала 3 депутатських мандати. У Швеції партія «Шведські демократи» та у Фінляндії партія «Істинні фіни» отримали по 2 місця в Європейському Парламенті [30], [60].

Свідченням того, що євроскептики посилили свою роль у Європейському Парламенті є створення у 2015 році нової ультраправої фракції «Європа націй і свобод». Створення політичної групи підвищує їх значення у прийнятті та блокуванні резолюцій асамблеї Європейського Союзу.

Таблиця 3.3.3

Скликання Європейського Парламенту

2009-2014 рр.

Назва фракції	Кількість місць		
	Вибори – 2004	Вибори – 2009	Вибори – 2014
Європейська народна партія	278	270	217
Прогресивний альянс соціалістів і демократів	199	190	190
Європейські консерватори і реформатори	-	53	74
Альянс лібералів і демократів за Європу	67	85	70
Європейські об'єднані ліві — Нордичні зелені ліві	39	34	52
Зелені/Вільний європейський альянс	41	59	50
Європа свободи та прямої демократії	-	34	45
Європа націй і свобод	-	-	38
Союз за Європу Націй	27	-	-
Група за Європу демократій та різноманіття	15	-	-
Група незалежних депутатів	66	29	14

Хоча загальна кількість ультраправих депутатів у порівнянні із сьомим скликанням Європарламенту і збільшилася, як бачимо із наведених даних, однак вона не є настільки значною, щоб кардинально впливати на порядок денний. Найважливішим є те, що як і в попередньому скликанні, так і в теперішньому традиційним європейським силам – Європейській народній партії та Прогресивному альянсу соціалістів і демократів – вдалося зберегти більшість. Для прикладу, саме провідна Група Європейської народної партії являється найбільш згуртованим наднаціональним об'єднанням із найсильнішою внутрішньопартійною дисципліною. Група Європейської

народної партії та Група Прогресивного альянсу соціалістів та демократів посідали ключові позиції в Європейському Парламенті ще з 1980-х років і відігравали головну роль у становленні політичної системи Європейського Союзу. Тому, зважаючи на ці обставини, кардинальної зміни внутрішньої і зовнішньої політики Європейського Союзу не буде [27].

На сьогодні, представники християнсько-демократичних сил, соціл-демократичних та ліберальних, в більшості відносяться до твердого ядра еврооптимістів, які лише в деталях відрізняються своїм баченням майбутнього Європи.

Підсумовуючи, можна констатувати, що Європейський Парламент – це найдемократичніший орган в інституційній системі Європейського Союзу, легітимність якого забезпечується безпосереднім волевиявленням громадян держав-членів Європейського Союзу. Зважаючи на це, основним завданням законодавчого органу Спільноти є відображення та реалізація в політиці національних інтересів жителів ЄС.

Вибори до Європейського Парламенту 2004, 2009 та 2014 років вважаються найбільшими транснаціональними виборами в історії. Це й справді так, оскільки в 2009 році були обрані 736 депутатів із 27 держав-членів Європейського Союзу, а в 2014 – 751 депутат із 28 країн. У рамках аналізу кількісного складу ЄП зазначимо, що 28 червня 2018 року Європейська Рада ухвалила Рішення щодо нового складу ЄП, згідно з яким затвердила новий перерозподіл місць у парламенті, враховуючи факт майбутнього виходу Великої Британії зі складу Союзу [45]. Необхідно зазначити також, що теперішній розподіл місць в ЄС був закріплений Рішенням Європейської Ради 2013/312/Євросоюз, що застосовується лише до поточного парламентського терміну – 2014–2019 рр. Функціонування дійсної моделі формування ЄП сьогодні ускладнюється невизначеністю щодо виходу з ЄС Великої Британії, який заплановано на 30 березня 2019 року. Ця дата передуватиме черговим виборам до ЄП, що й зумовило ухвалення цього рішення Європейською Радою [40].

У порівнянні із шостими та сьомими парламентськими виборами, які проходили в рамках Ніццького договору, вибори 2014 року, що проводились уже згідно з Лісабонською угодою, мали дещо важливіше значення. Саме минулі вибори підняли на новий вищий рівень роль Європейського Парламенту. Основним нововведенням, як уже зазначалось, можна вважати те, що на пост президента Європейської Комісії політичні групи висувують своїх кандидатів, з яких пізніше більшістю голосів депутатів обирається голова.

Шості, сьомі та восьмі вибори до Європейського Парламенту, незважаючи на зростання повноважень останнього, позначилися рекордно низькою явкою виборців. Низька електоральна активність та зростання євроскептицизму зумовлені низькою причин. Однією з основних причин низької явки виборців є певний песимізм громадян держав-членів ЄС щодо ролі Європейського Парламенту у вирішенні національних питань та їхньому житті загалом. До інших важливих причин можна віднести фінансово-економічну кризу в деяких країнах, а також збільшення прихильників виходу тих чи інших держав зі складу Спільноти.

Однак, незважаючи на ці причини, провідним політичним групам Європейського Парламенту – Європейській народній партії та Прогресивному альянсу соціалістів і демократів, вдалося зберегти більшість. Не менш важливим підсумком є те, що Головою Європейської комісії обраний Жан-Клод Юнкер, який підтримує подальше посилення євроінтеграції та має вагомий вплив на політику Європейського Союзу. Тому, можна сподіватися, що політика Європейського Союзу кардинально не поміняється, зокрема, й щодо підтримки та інтеграції України в Спільноту.

Висновки до Розділу 3

Логічним у рамках дослідження є визначення місця та ролі Європейського Парламенту, оскільки становлення загальноєвропейських політичних партій, їх розвиток нерозривно пов'язана з ним. Європейський

Парламент є основним полем діяльності загальноєвропейських політичних партій та політичних груп.

Поглиблення інтеграційних процесів у Європі веде за собою збільшення повноважень Європейського Парламенту. На сьогодні, Парламент несе рівну з Радою ЄС відповідальність за якість законодавства, він має право здійснювати демократичний контроль над будь-якими інститутами Спільноти, а також Європейською Комісією — вищим виконавчим органом ЄС. Європейський Парламент — єдиний орган Європейського Союзу, який обирається безпосередньо громадянами держав-членів ЄС шляхом прямих виборів. Саме проведення перших прямих виборів до Європарламенту у 1979 році стало значним імпульсом для розвитку загальноєвропейських політичних партій. Однак, аналізуючи особливості електоральної активності на виборах 2004, 2009, 2014 рр., простежується рекордно низька явка виборців, що визначає вибори до Європейського Парламенту як вибори «другого порядку».

Визначено, що після останніх виборів до Європейського Парламенту сформувалась вісім політичних груп: Європейська народна партія, Прогресивний альянс соціалістів і демократів, Європейські консерватори і реформатори, Альянс лібералів і демократів за Європу, Європейські об'єднані ліві / Ліво-зелені Півночі, Зелені / Вільний європейський альянс, Європа свободи та прямої демократії, Європа націй і свобод. Як бачимо, провідним політичним групам Європейського Парламенту — Європейській народній партії та Прогресивному альянсу соціалістів і демократів, вдалося зберегти більшість. Саме ці дві сили разом з Альянсом лібералів і демократів за Європу можна віднести до основи єврооптимістів, які тільки в окремих положеннях відрізняються своїм баченням майбутнього Європи.

Список використаних джерел

1. Агафонова Г. (2014) Європейська народна партія: історія успіху. Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи

розвитку: збірник наукових праць. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 132.

2. Агафонова Г. (2015) Партія європейських соціалістів: ідеологія та функціональні практики. Політологічні записки: збірник наук. праць, 1(11), Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 156-164.

3. Байковський П. (2011) Формування та механізми функціонування партійної системи Європейського Союзу: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04; Львів, 235.

4. Вархов Г. В. (2015) Новий партійний склад Європейського Парламенту: майбутнє Європейського Союзу. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3 (31), Івано-Франківськ, 99-107.

5. Вархов Г. В. (2015) Вибори до Європейського Парламенту 2009-2014 років: загальне та особливе. Перспективи: політологія: соц.-політ. журн., 4 (66), Одеса, 30-36.

6. Гладенко О. (2008) Лісабонський договір ЄС 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу. Вісник Центральної виборчої комісії, 1(11), 73-77.

7. Грицяк І., Грицяк Н. (2007) Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 396.

8. Довгань В. (2006) Правовий статус Європейського Парламенту в системі органів Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11; Київ, 197.

9. Довгань Г. (2013) Процедури прийняття рішень в Європейському Союзі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Ужгород: Гельветика, 21, 2, 1, 33-35.

10. Европейское право. (2007) Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: учеб. / рук. авт. колл. и отв. ред. Л. М. Энтин. 2-е изд. Москва: Норма, 960.

11. Энтин Л. (2009) Право Европейского союза. Новый этап эволюции: 2009–2017 годы. Москва: Аксиом, 304.

12. Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття: довідник (2010) / склад. А. Круглашов, І. Озимок, Т. Астапенко, В. Руссу. Чернівці, 1, 212.
13. Івченко В. (2004) Парламент, який не має аналогів у світі. Євробюлетень, 18–19.
14. Камалова Р. (2016) Оценка распределения влияния между политическими группами в Европейском парламенте в 1979-2014 гг. Полис. Политические исследования, 4, 147-161.
15. Камалова Р., Ушаков М., Шварц Д. (2015) Оценка распределения влияния в Европейском парламенте в 1979–2014 гг. Москва: Изд. дом. Высшей школы экономики, 64.
16. Коваль В. (2003) Становлення та розвиток Європейського Союзу: історико-правовий аспект: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01; Київ, 199.
17. Лебедюк В., Леник Є. (2016) Розподіл впливу між фракціями та групами у Європейському парламенті 1979-2016 рр. Global world : науковий альманах, 2 (II), 141-147.
18. Мойсієнко В. (2009) Електоральна активність на виборах до Європейського парламенту: політико-соціологічний зріз. Вісник Центральної виборчої комісії, 2-3 (16-17), 77-82.
19. Ніццький договір про внесення та доповнень у Договір про Європейський Союз, Договорів про заснування Європейських Співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів 2001 р. Official Journal, 80-101.
20. Панкевич О., Кілик М. (2007) Особливості обрання Європейського Парламенту. Вісник Центральної виборчої комісії, 2, 89-94.
21. Право Європейського Союзу: підручник (2011) / за ред. В. І. Муравйова. Київ: Юрінком Інтер, 704.
22. Право Европейского Союза: учебник (2003) / ред. С.Ю. Кашкин. Москва: Юристъ, 925.
23. Римські договори (The Treaties of Rome). URL: <http://www.historiasiglo20.org/europe/traroma.htm>.

24. Рішення Ради ЄС № 76/787 про затвердження Акту про вибори представників в Асамблею загальним прямим голосуванням. Official Journal. № L 278. 8 October 1976.
25. Рябінін Є. (2013) Етапи розширення ЄС: ретроспективний аналіз. Зовнішні справи, 7, 12-15, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovsp_
26. Смайтер Э. Текущее развитие права Европейского союза: Амстердамский договор. Институт Европейского Права. Католический Университет Левена (Бельгия), URL: <http://eulaw.edu.ru/publikatsii/tekushhee-razvitie-prava-evropejskogo-soyuza-amsterdamskij-dogovor-eddi-de-smajter/>.
27. Соколова Д. Новий склад Європейського парламенту: майбутнє ЄС та України. Центр Разумкова. URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1128.
28. Фалалєєва Л. (2003) Правові аспекти становлення та розвитку виконавчих органів Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11; Київ, 227.
29. Шведа Ю. (2013) Європейська партійна система та її вплив на національні партійні системи. Політологічні та соціологічні студії. Політичні виміри процесів європейської інтеграції : збірник наукових праць / наук. ред. А. М. Круглашов. Чернівці: Букрек, XII, 564.
30. Яковлев П. (2014) Европейский союз после парламентских выборов: суровые реалии «новой нормы». Перспективы. URL: http://www.perspektivy.info/rus/gos/jeuropejskij_sojuz_posle_parlamentskih_vyb_rov_surovyje_realii_novoj_normy_2014-07-03.htm.
31. Яковюк І. (2013) Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз. Харків: Право, 760.
32. Яковюк І. (2014) Європейський Парламент: динаміка правового статусу. Державне будівництво та місцеве самоврядування, 27, 62-76.
33. A formula for Europe. URL: <https://plus.maths.org/content/formula-europe>

34. A reform agenda for Europe's future. EPP Group in the European Parliament. URL: <http://www.eppgroup.eu/our-priorities/economic-recovery-and-jobs>
35. About the ECR group. European Conservatives and Reformists. URL: <http://ecrgroup.eu/about-us/the-ecr-in-the-european-parliament/>
36. ALDE Group Rules of Procedure: Constitution Group, Elected Position, Organization of work. Alliance of Liberals and Democrats for Europe. URL: <http://www.alde.eu/alde-group/alde-rules-procedure/>
37. Another Europe is possible. European United Left/Nordic Green Left European Parliamentary Group. URL: <http://www.guengl.eu/policy/priorities>
38. Banzhaf J. (1965) Weighted Voting Doesn't Work: A Mathematical Analysis. *Rutgers Law Review*, 19.
39. Boyce B. (1993) The democratic deficit of the European Community. *Parliamentary Affairs*, 46(4), 458–477
40. Consolidated Version of the Treaty on European Union. URL: https://eurlex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF
41. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union (2010). *Official Journal of the European Union*, 53, URL: <http://eur-lex.europa.eu>
42. Deegan J., Packel E.W. (1978) A New Index of Power for Simple nPerson Games. *International Journal of Game Theory*, 7, 2, 113-123.
43. EFDD Group Charter. Europe of Freedom and Democracy. URL: <http://www.efdgroup.eu/about-us/our-charter>
44. European Apportionment via the Cambridge Compromise. URL: <https://arxiv.org/pdf/1105.4294.pdf>
45. European Council Decision (EU) 2018/937 of 28 June 2018 establishing the composition of the European Parliament. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018D0937>

46. European Parliament: Rules of Procedure (2004). Official Journal, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2004:102E:TOC>
47. European Parliament MEPs. URL: <http://www.europarl.europa.eu/meps/en/about-meps.html>
48. Fair representation in Europe? URL: <https://www.cam.ac.uk/research/news/fair-representation-in-europe>
49. Hix S. Why the 2014 European elections matter: ten key votes in the 2009–2013 European Parliament. European Policy Analysis, URL: http://www.sieps.se/sites/default/files/2013_15epa.pdf.
50. Holler M.J., Packel E.W. (1983) Power, Luck and the Right Index. *Journal of Economics*, 43, 21-29.
51. Jacobs F., Corbett R., Shackleton M. (1995) *The European Parliament*. London: Cartermill, 357.
52. Johnston R. (1978) On the Measurement of Power: Some Reactions to Laver. *Environment and Planning*, 10, 907-914.
53. Kik K. (2005) *Ideowe barwy jednoczenia Europy*. Kielce: Wyd-wo Wyzshej Szkoły Ekonomii, 223.
54. Kreppel A. (2000) Rules, Ideology and Coalition Formation in the European Parliament: Past Present and Future. *European Union Politics*, 3, 340–362.
55. Mission, vision & values. Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament. URL: <http://www.socialistsanddemocrats.eu/mission-vision-values>
56. Neyts A. (2006) The Evolution and Function of the European Liberal Democrat and Reform Party. *European View*, 3, 93–101.
57. Parliamentary committees. URL: <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/parliamentary-committees.html>
58. Peterson J., Shackleton M. (2006) *The institutions of the European Union*. New York: Oxford University Press, 390.
59. Political platform. Europe of Nations and Freedom. URL: <http://www.menleuropa.eu/political-platform/>

60. Results of the 2014 European elections. European Parliament. URL: <http://www.results-elections2014.eu/en/election-results-2014.html>
61. Results of the 2014 European elections. VOTE 2014. URL: <https://www.bbc.com/news/events/vote2014/eu-election-results>
62. Rights and Freedoms. The European Free Alliance Group in the European Parliament. URL: <http://www.greens-efa.eu/rights-and-freedoms-11.html>
63. Shapley L., Shubik M. (1954) Method for Evaluating the Distribution of Power in a Committee System. *American Political Science Review*, 48, 3, 787-792.
64. Smith J. (1999) *Europe's elected Parliament*. Sheffield, 280.
65. The Single European Act (1986). URL: <http://www.historiasiglo20.org/europe/acta.htm>, free.
66. Treaty of Lisbon amending the Treaty of European Union and the Treaty establishing the European Community (2007). *Official Journal of the European Union*. Series C, 50, 306, 271.

РОЗДІЛ 4

НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЛІДАРНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОГО ДІАЛОГУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

4.1. Євроскептики та Brexit: причини виникнення та наслідки

Подальше функціонування, розвиток та політика політичних груп Європейського Парламенту насамперед пов'язані з перспективами поглиблення інтеграційних процесів, викликами на національному рівні, поширенням євроскептичних настроїв серед населення ЄС та іншими важливими чинниками. В даному випадку, можна говорити, що організаційний розвиток, ідеологічна однорідність, а також вищий рівень конкуренції залежить від рівня інтеграції і зростання впливу наднаціональних інституцій в ЄС.

В останні роки на міжнародній арені стало помітним поширення негативного ставлення до європейської інтеграції — євроскептицизму. Крім загального несприйняття інтеграції в Європейський Союз, євроскептики виступають проти окремих сфер діяльності Спільноти, зокрема, проти введення єдиної валюти євро, побудови наддержавних утворень та федералізації. Найчастіше противники євроінтеграції виступають з позицій підтримання національних держав, їх суверенітету та висловлюють побоювання, що подальша інтеграція знівелює національний суверенітет держав-націй. В цілому, на початку XXI століття євроскептицизм став одним з найзначніших явищ суспільно-політичного життя Європи [15].

Вперше термін «євроскептицизм» появився у 1992 р. в журналі «The Economist». У виданні описувалось погіршення ставлення німецької громадськості до європейської інтеграції, після того, як її змусили прийняти норми, що стосувалися торгівлі пива для відповідності внутрішнього ринку. Однак, з історичної точки зору, як зазначає Є. Артьомова, термін «євроскептицизм» виник у Великій Британії, тоді це слово

використовувалось однозначно з терміном «анти-маркетинг», який означав скептичне ставлення громадян до участі Британії в ЄЕС в 1960 році [2, с. 48-50].

Появу критиків європейської інтеграції ми можемо пов'язувати із утворенням Європейського Союзу. Логічним і зрозумілим є те, що паралельно з прибічниками об'єднання країн у єдиний союз, виникають і його противники. У даному випадку перед європейськими державами на початку 1950-х рр. постав виклик створення нового типу міжнародної організації, яка передбачала тісні стосунки між її членами. При цьому суспільства різних країн побоювалося інколи протилежних наслідків інтеграційних процесів. З одного боку, перед ними з'явилася проблема збереження національного суверенітету, з іншого боку існувала боязнь моноцентричного керівництва ключових держав-засновниць нового утворення – Франції та Німеччини [37, с. 339]. Уже згадувана українська дослідниця Є. Артьомова вважає, що однією з причин виникнення євроскептицизму є панічний страх перед глобалізацією. На її думку, він виступає в контексті реакції на глобалізацію з боку політичних партій, що сповідують ліву ідеологію. В такому контексті євроскептицизм постає як форма захисту національної ідентичності. Таке припущення заслуговує на увагу хоча б через те, що питання національної безпеки та ідентичності було важливим не тільки у повоєнний час, але й нині залишається пріоритетним для більшості держав [3, с. 12]. На всіх етапах євроінтеграції мали вагоме місце дискусії щодо її мети та завдань, обговорювалися та критикувалися всі явища, що пов'язані з цим процесом. Однак, більшої критики інтеграція починає набирати з 1990-х років. Р. Хармсен і М. Спірінг стверджують, що з 1992 року, з прийняттям Маастрихтського договору, тема євроінтеграції стає щоденною справою для країн-членів тодішнього ЄС. Паралельно, таке ж ставлення було до проблеми євроскептицизму. Одночасно, громадський контроль над процесами євроінтеграції. Чим більше розширювався ЄС, тим більше зростав рівень критичного дискурсу євроінтеграції. На думку

дослідників, це зумовлено питанням національної безпеки держав-членів [52, с. 168-182].

Офіційно першу групу євроскептиків у Європейському парламенті було сформовано ще в 1994 році. Фракція отримала назву «Європа націй» та зайняла 19 парламентських місць з 576. Вона складалася з представників трьох країн: Данії, Франції та Нідерландів. Данію у Європарламенті представляли дві партії – «Червневий рух» та «Народних рух проти ЄС». Перша не була категоричною щодо існування ЄС, а виступала за вдосконалення та реформування організації. «Народних рух проти ЄС», на відміну, виступала за вихід країни з ЄС та реорганізацію в Європейську вільну торгову асоціацію. Так само дві партії представляли Нідерланди – «Політична реформаторська партія» та «Реформістська політична ліга». В силу своєї релігійних міркувань вони виступали проти євроінтеграції загалом. Партія від Франції «Рух Франції» виступала проти ісламізації ЄС та його розширення. Загалом, у програмі фракції «Європа націй» зазначено, що вона прагне створити Об'єднані штати Європи, основою яких стала б співпраця між націями, народами та регіонами. Згодом фракція поповнилась представниками від англійської партії «Олстерські уніоністи», які виступали проти розширення ЄС та вступу до єврозони. Саме ця фракція стала початком формування об'єднань євроскептиків в Європейському Парламенті [32], [55].

На початку нового тисячоліття очевидним було те, що Європа змінюється загрозливо зростаючими темпами, питання загальної політики, які віддавались раніше на вирішення елітам, тепер хвилюють широкі маси населення, а національні інтереси знову стали виходити на передній план у порівнянні з наднаціональними. Ці зміни почали поступово сковувати т.зв. «вирішуючий консенсус» і принесли нові тенденції в політичне життя Європейського Союзу [46, с. 239-249].

Об'єднана Європа не знайшла згоди з приводу прийняття в 2004 р. Європейської конституції, яка передбачала введення посади Президента ЄС.

Конституція повинна була розширити повноваження Європарламенту в сфері прийняття бюджету, роботи правоохоронних та судових органів, громадянських свобод, імміграції та прикордонного контролю [22, с. 155-164]. Саме партії євроскептиків сприяли гальмуванню у процесі прийняття єдиної Європейської конституції. Тому процес ратифікації документа не відбувся за планом Європейського Союзу. Франція та Нідерланди оголосили референдуми з питання єдиної конституції, на яких населення цих країн не підтримало проект Європейської конституції. Однією з євроскептичних фракцій на той час, що сприяли саме такій ситуації була «Незалежність і Демократія». До неї входили депутати із Великобританії, Чехії, Польщі, Данії, Нідерландів, Швеції, Греції та Італії. У програмі фракції зазначалось: «Ми вважаємо, що державний суверенітет є основою розвитку кожної держави. Ми виступаємо проти обмеження національної незалежності наднаціональними структурами. Підтримуємо співпрацю між вільними суверенними державами, з позицій поваги до їх прав та свобод» [57, с. 227], [58].

Як наслідок, тільки в 2007 році дійшли компромісу щодо конституційного договору ЄС, який отримав назву «Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз та Договору про заснування Європейського співтовариства» або скорочено «Лісабонський договір». Остаточного ратифікований він був уже в 2009 році. Згідно з договором Європейський Парламент отримав більшу повноту влади, його роль прирівнялась до ролі Європейської Ради [22, с. 158-160].

Першою неприємністю, яка завдала значного удару європейській єдності була світова фінансова криза 2008 року, яка звісно зачепила країни єврозони. Її наслідком стало поширення т.зв. «повзучої федералізації», тобто посилення наднаціонального контролю над фінансовими системами країн-членів єврозони, а також «економізація політики» [8, с. 73]. Саме ця ситуація закріпила за найсильнішими економічними системами статус «тих, що диктують правила», а іншими – «тих, що виконують правила». Як наслідок –

вражене почуття національної гідності в країн, які найбільше постраждали від кризи, зіткнувшись з високим рівнем безробіття та зменшенням соціальних витрат в обмін на допомогу ЄС. Проблеми не оминули і країни т.зв. «ядра євроінтеграції», громадяни яких не бажали всупереч власним інтересам приходити на допомогу слабшим партнерам. Внаслідок таких обставин, саме поняття «європейської ідентичності» було поставлено під сумнів, виклики економіки підштовхнули громадян ЄС не до посилення почуття «європейського патріотизму» на основі їхніх спільних політичних цінностей, а, швидше, до збереження національної етнічної приналежності та мови [6, с. 148].

Отож, логічно, що за останні роки зростання євроскептицизму сприяло виникненню і розвитку багатьох політичних партій як на теренах Великобританії, так і по цілій Європі, які керуються схожими антиєвропейськими положеннями у своїх програмах [54].

Вибори до Європейського Парламенту, які відбулись у 2014 році, підтвердили цей факт. Вони засвідчили значне посилення позицій євроскептиків у їхніх країнах, і, як наслідок, в Європейському Парламенті.

До політичних груп, які протистоять політиці проєвропейських сил, відстоюють позиції євроскептицизму та антифедералізму належать: Європейські консерватори і реформатори, Європа свободи і прямої демократії, Європа націй і свобод. Розглянемо детальніше групи, які представляють євроскептичні погляди населення Європи в Європейському Парламенті [9, с. 44-48].

Європейські консерватори і реформатори. Програма Європейських консерваторів і реформаторів базується на Празькій декларації, яка проголошує такі цінності, як свобода людини, підтримка вільного ринку, тісна співпраця між країнами-членами Європейського Союзу. Якщо детальніше розглядати програму даної політичної групи, то можна виокремити наступні основні пріоритети:

- суверенна цілісність держави-нації, забезпечення федералізації Європейського Союзу;
- свобода особистості, демократична підзвітність;
- свобода підприємництва, вільної і чесної торгівлі та конкуренції, зниження оподаткування, мінімальне державне регулювання;
- забезпечення енергетичної безпеки;
- першочергове значення сім'ї як основи суспільства, суспільних відносин, протидія одностатевим шлюбам;
- контроль за імміграцією і припинення зловживанням процедурами надання притулку;
- забезпечення більшої прозорості та чесності інститутів ЄС;
- рівноправне ставлення до всіх країн Європейського Союзу, до нових, старих, різних за розмірами [17, с. 178-179].

Європа свободи і прямої демократії. Політична платформа фракції «Європа свободи і прямої демократії» складається з наступних принципів:

- свобода і співробітництво народів різних держав. Співробітництво між державами може позитивно позначитися на розвитку міжнародних відносин, якщо це не зачіпає суверенітету національних держав;
- повага до волі народу. Принцип демократії та суверенітету народу розуміється тільки як демократія в рамках національної держави, що не має піддаватись впливу Європейського Союзу;
- пріоритетами є повага до європейської історії, традицій і культурних цінностей. Народи і нації мають право захищати свої кордони і зміцнювати свої історичні, релігійні, традиційні та культурні цінності.
- повага до національної індивідуальності кожного, до національних інтересів, поглядів громадян держав-членів Європейського Союзу.

Депутати названої політичної групи висловлюють своє невдоволення та відмову від створення єдиної європейської супердержави. Однак, виступають за демократичну, прозору, відкриту співпрацю серед суверенних європейських держав [47].

Отже, політична група «Європа свободи і прямої демократії», загалом, у своїй програмі підтримує демократію, свободу і співробітництво народів. Виступає проти європейської бюрократії та централізованої європейської федеративної держави, проти європейської інтеграції, проти расової та іншої дискримінації. Фракція відстоює дбайливе ставлення до місцевих традицій, історії, релігії і культури [22, с. 13].

Європа націй і свобод. Депутати фракції виступають проти існуючої міграційної політики ЄС і єдиної європейської валюти – євро. В перспективі, фракція також має на меті боротися з ісламізацією Європи. Депутати політичної групи відомі не лише тим, що виступають проти євроінтеграції та міграції, але й тим, що підтримують агресивну політику Росії щодо України. В результаті об'єднання вкрай праві сили отримали можливість впливати на прийняття і блокування резолюцій асамблеї ЄС. Крім того, новий статус дав їм право на фінансування за рахунок платників податків [57].

Той факт, що євроскептики отримали більше 100 місць з 751 у Європейському Парламенті, в той час як в 2009 році було у два рази менше і з кожним роком ця кількість зростає, засвідчує, що в Європейському Союзі є значна кількість проблем, які не сприймаються населенням, в тому числі і недовіра до політики, яку проводить Спільнота. Хоча і кількість євроскептиків у Європарламенті майже у 5 разів менша від проєвропейських партій, однак вони все таки впливають на політику ЄС [9, с. 44-48].

У зв'язку з цим, найбільші та найвпливовіші фракції Європейського парламенту - Європейська народна партія, Прогресивний альянс соціалістів і демократів спільно з Альянсом лібералів і демократів за Європу створили парламентську коаліцію, у якій тепер 472 з 751 депутатських мандатів, для протидії політичним групам, які відстоюють позиції євроскептицизму і анти федералізму [13].

Аналізуючи діяльність євроскептиків у Європарламенті протягом останніх років, дослідники виокремлюють чотири групи таких парламентаріїв:

- Представники анти-ЄС, які заперечують проект Європейської інтеграції.
- Мінімалісти, які критикують певні аспекти діяльності ЄС.
- Реформісти, які після критичної оцінки ситуації в ЄС мають на меті провести реформи для покращення ситуації.
- Неактивні представники, які заперечують проект інтеграції, але співпрацюють з ним через брак альтернатив [53, с. 41].

В залежності від ступеня та причин заперечення інтеграції, дослідники П. Таггарт та А. Щерб'як поділяють євроскептицизм на два типи: «твердий» «hard» та «м'який» (soft). Перший має на увазі повне заперечення Європейського Союзу як явища, тобто принципова опозиція проекту європейської інтеграції, заснованої на поступку та передачі повноважень наднаціональним органам. Такі євроскептики, як правило, виступають за вихід країни з ЄС або відмова від вступу в нього.

Представники «м'якого» євроскептицизму займають непринципову опозицію до передачі повноважень наднаціональним органам, таким як ЄС, але в той же час опозицію поточної або майбутньої інтеграції, заснованої на подальше розширення повноважень. Для більшості партій євроскептицизм — лише частина програми. Конкретні вимоги залежать від політичної орієнтації партій [58].

Яскравим прикладом сучасного «жорсткого» євроскептицизму є останні події, які відбулись у Великій Британії. Мова іде про референдум щодо членства країни в ЄС, який відбувся 23 червня 2016 року.

Передісторія референдуму розпочалася ще у 1951 році, коли Великобританія відмовилася приєднатися до Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС). Міністр закордонних справ Ернст Бевін на той час висловився так стосовно створення ЄОВС: «Якщо ви не знаєте, що знаходиться в скриньці Пандори, яку відкриваєте, то ви і не зможете передбачити, який Троянський кінь вискочить звідти» [45].

Початок офіційних взаємовідносин між Європейським Союзом та Великою Британією щодо інтеграції датується 1961 роком, коли останньою

було подано заявку на вступ до Європейського Економічного Союзу (ЄЕС). У цьому ж році, а також у 1967 році за ініціативи президента Франції де Голля було блоковано вступ Великобританії в союз. Після відставки де Голля Великобританія зробила у 1969 році ще одну спробу, яка мала позитивне вирішення у 1972 році – і з початку 1973 року країна увійшла до ЄЕС. Через декілька років у 1975 році був проведений референдум – більше 67% громадян підтримали збереження членства у новому співтоваристві. Переконати британське керівництво приєднатися до цієї організації, яка була передвісником ЄС, змогли головним чином її економічні успіхи [16, с. 135].

Однак, членство в ЄС було спірним питанням як в той час, одразу після вступу, так і до сьогодні. Великобританія завжди намагалася зберегти незалежність в економічних і політичних питаннях. Варто відзначити, що держава не приєдналася до таких найважливіших інтеграційних процесів Євросоюзу, як зона євро та Шенгенські угоди (вони передбачають скасування візового режиму на спільних кордонах). Також Сполучене Королівство не підписало в 2013 році Бюджетний пакт, який був спрямований на узгодження загальної податкової та бюджетної політики [35].

Таким чином, Великобританія отримала в ЄС особливий статус, який передбачає положення:

1. Захист соціальної системи держави, тобто обмеження доступу до соціальних благ для мігрантів з ЄС.
2. Захист фінансової системи, тобто від євро держава свідомо відмовився, використовує національну валюту. Крім того, економічною політикою у Великобританії займається власний Банк Англії.
3. Захист національного суверенітету. Політики Британії впевнені, що національні парламенти країн ЄС не повинні втрачати своїх повноважень і розглядати законопроекти Євросоюзу в окремому порядку [7].

Незважаючи на те, що у Великобританії був особливий статус, євроскептичні настрої з часу вступу в країні не вщухали. Така ситуація була

приводом для численних наукових досліджень. Д. Сирайт, Д. Бейкер, Е. Гембл, Н. Рандалл у своїй роботі «Євроскептицизм у партійній системі Великої Британії: джерело привабливості, розгубленості та, іноді, розчарування» виділяють 4 етапи розвитку британського євроскептицизму [44, с. 94].

Перший етап євроскептицизму припадає на період між закінченням Другої світової війни та парламентською ратифікацією вступу Великобританії в ЄЕС у 1972 році. Прояви євроскептицизму того періоду розглядали як вияв мудрості серед політичної еліти.

Другий етап тривав недовго – до референдуму 1975 року. Він характеризувався процесом вступу до Великобританії до ЄЕС. В цей час політичними елітами обґрунтовувалась доцільність економічного членства, однак і ці події не змогли підірвати ідеї євроскептицизму.

Третій етап тривав до 1988 року. Характеризувався референдумом і зміною правлячих партій. Однак, незважаючи на ці події, євроскептицизм не здавав свої позиції та залишався стійким явищем політичного життя Великобританії.

Четвертий етап розвитку євроскептицизму розпочався ще в кінці 1980-х рр. і триває до тепер. На думку дослідників, в цей період явище євроскептицизму стало основою для конфігурації сучасної політики. Політична інтеграція, національний суверенітет та ідентичність стали основними турботами євроскептиків [50].

Звісно, що таке особливе ставлення британців до Євросоюзу має своє підґрунтя. По-перше, це географічне розташування Великобританії. На розвиток країни впливав той факт, що вона відділена від континентальної Європи вузьким проливом, а оточує її океан, який давав можливість для територіального розширення через колоніальну експансію. Сильний морський флот та певна відгородженість від материка зробили у XIX столітті Британію могутньою імперією, яка володіла колоніями на п'яти континентах [1, с. 40].

Ще в 1953 році у своїй промові Вінстон Черчилль дав зрозуміти, що Британія не буде частиною федерації, якою, на його думку, мала стати Європа. Наступного разу ним було наголошено: «Ми з Європою, але ми не Європа... Якщо перед Британією стоятиме вибір між Європою та морським простором, ми завжди вибиратимемо морський простір». З самого початку зародження проекту об'єднаної Європи багато представників політичної еліти приєдналися до думки Черчилля про те, що Великобританія – нація, яка існує сама по собі [17, с. 136].

На відміну від багатьох інших європейських країн, які утворювали між собою тривалі союзи, засновані на спільній вірі чи історії, Британія ніколи не піклувалась про «братські народи» або «священний обов'язок», а змінювала союзників і супротивників в залежності від конкретної ситуації.

Провідний історик, професор Вернон Богданор в одній з публічних лекцій, яка була організована Музеєм Лондона напередодні референдуму про членство Британії в ЄС, зазначив, що на особливе ставлення британців до Європи вплинули події Другої світової війни: «Відомою є думка про те, що свій «найтемніший період» (між капітуляцією Франції в 1940 році і нападом нацистів на Радянський Союз в 1941, коли Британія виявилася єдиною силою, яка протистоїть фашистам в Європі) Британія зустріла одна. Це думка донині живить переконання значної частини громадян країни, що найкращим і найнадійнішим другом Сполученого Королівства є воно саме».

Крім того, професор Богданор вважає, що в причину такої ситуації була не тільки острівна ментальність її громадян, але й тривалий період, під час якого Британія була однією з найбільших імперій світу: «Британія звикла віддавати накази, а не підкорятися їм» [27].

Саме ці фактори формування і трансформації британського менталітету стали основоположними для розвитку євроскептичних настроїв у Великій Британії. Мабуть, не випадково те, що саме у Великобританії, як батьківщині євроскептицизму, відбувся, 23 червня 2016 року, референдум щодо членства країни в ЄС, а Партія незалежності Сполученого Королівства стала

очільником кампанії виходу з Європейського Союзу. І як результат – 51,9 % населення Великобританії проголосували на референдумі за вихід з ЄС.

Таблиця 4.1.1

Результати референдуму за вихід з ЄС у Великій Британії

Країна	Так, %	Ні, %
Великобританія	51, 9	48,1
у т.ч. Англія	53,4	46,6
Шотландія	38	62
Уельс	52,5	47,5
Північна Ірландія	44,2	55,8

Партія незалежності Сполученого Королівства є найбільшою та найпотужнішою партією євроскептичного спрямування. Вона була заснована 3 вересня 1993 року в Лондонській школі економіки кількома членами. Від заснування партія значно прогресувала та зміцнювала свої позиції. Спочатку представлена невеликою кількістю членів, а на сьогодні вже затвердилася національному рівні як одна з найбільших у країні [49]. З кожними наступними виборами до Європарламенту партія збільшувала кількість місць (Табл. 4.1.2).

Таблиця 4.1.2

Представництво Партії незалежності Сполученого Королівства на виборах до національного парламенту та ЄП

Вибори до національно-го парламенту	К-сть голосів	К-сть місць	Вибори до Європейсько-го Парламенту	К-сть голосів	К-сть місць
1997	105 722 (0,3 %)	0	1994	150 251 (0,98 %)	0
2001	390 563 (1,5 %)	0	1999	696 057 (6,96 %)	3
2005	603 298 (2,2 %)	0	2004	2 650 768 (16,1 %)	12
2010	917 832	0	2009	2 498 226	13

	(3,1 %)			(16,5 %)	
2015	3,881,099 (12,6 %)	1	2014	4 376 635 (27,49 %)	24

Лідер Партії незалежності Сполученого Королівства, 4 липня 2016 року, Найджел Фараж оголосив про відставку з посади лідера партії через позитивний для нього результат референдуму про вихід Великобританії з Європейського Союзу, що відбувся 23 червня 2016 року, і досягнення, таким чином, його основної мети, заради якої він і прийшов у політику. Новим лідером Партії незалежності Сполученого Королівства, 16 вересня цього ж року, обрали Даян Джеймс, яка до цього займала посаду заступника голови партії.

Головною метою Партії незалежності Сполученого Королівства є вихід країни з Європейського Союзу. Партія бачить майбутнє Великої Британії як незалежної і конкурентоспроможної нації. В програмі партії зазначено, що вона не намагається зруйнувати Європейський Союз, однак вважає необхідним вихід Великої Британії зі Спільноти. На переконання членів партії, ЄС є централізованою структурою, яка прагне відібрати незалежність країн та проводити в них свою політику. Вони стверджують, що не тільки їхня валюта знаходиться в небезпеці, а й національність, право, торгівля, вільне проведення внутрішньої і зовнішньої політики [10, с. 109-115].

Так, розглядаючи процес брексіту, його причини та особливості, варто розглянути те, як він вплине на розстановку сил в Європейському Парламенті. Невизначеність щодо виходу з ЄС Великої Британії, який заплановано на 2019 рік, ускладнює функціонування нинішньої моделі формування ЄП. Як держава – член ЄС Велика Британія має 73 місця в ЄП. Згідно з рішенням ЄП, прийнятим у лютому 2018 р. після вивчення доповіді Комітету з конституційних справ, 27 із них буде перерозподілено між іншими державами-членами, враховуючи всі інші зміни у перерозподілі місць, а 46 залишатимуться вільними з огляду на можливі майбутні зміни у складі ЄС у цілому. Парламент також погодився із пропозицією Комітету з

конституційних справ щодо зменшення загальної кількості європарламентаріїв з 751 до 705. Саме ці пропозиції ЄП і підтримала та врахувала Європейська Рада на своєму засіданні 28-29 червня цього року і закріпила у Рішенні від 28 червня. Зокрема, з 27 місць, що звільняться після брекзиту, Франція та Іспанія отримають по 5 додаткових місць, Італія та Нідерланди – по 3, Ірландія – 2, Швеція, Данія, Австрія, Фінляндія, Словаччина, Хорватія, Естонія, Польща та Румунія – по 1.

Таким чином, після парламентських виборів у ЄС 2019 р., 705 місць у ЄП мають розподілитися таким чином: Німеччина – 96 представників; Франція – 79; Італія – 76; Іспанія – 59; Польща – 52; Румунія – 33; Нідерланди – 29; Греція, Бельгія, Чехія, Португалія, Угорщина, Швеція – по 21; Австрія – 19; Болгарія – 17; Данія, Словаччина, Фінляндія – по 14; Ірландія – 13; Хорватія – 12; Литва – 11; Латвія, Словенія – по 8; Естонія – 7; Кіпр, Мальта та Люксембург – по 6 представників. Це Рішення дозволить державам-членам ухвалити на національному рівні заходи, необхідні для організації виборів нового складу ЄП на наступні п'ять років.

Довгий час тривала робота над виробленням оптимальної моделі формування ЄП. Загалом за весь період роботи у цьому напрямі було розроблено велику кількість різноманітних формул, найбільш прийнятною з яких є, зокрема така: фіксована кількість місць для кожної держави-члена (10 %); кількість місць, що визначаються пропорційно до кількості населення кожної держави-члена (50 %); а також кількість місць, що визначаються шляхом обчислення квадратного кореню від кількості населення кожної держави-члена (40 %). Згідно з даними доповіді 2017/2054(ILN), підготовленої з цією метою головою Конституційної комісії ЄП Данутою Хюбнер (Danuta Hübner) та секретарем комісії Педро Перейра (Pedro Pereira), така формула «дозволяє отримати цікаві результати, що мають бути глибоко проаналізовані і враховані під час майбутніх виборів до ЄП у 2024 р.» [59].

Відтак, вироблення оптимальної моделі формування складу ЄП (з урахуванням усіх факторів, що на нього впливають) забезпечить належне

представництво всіх держав – членів ЄС, що, у свою чергу, дасть змогу приймати найефективніші парламентські рішення для всіх.

4.2. Дезінтеграційні процеси в Європейському Союзі: міграційна криза

Європейський Союз на сьогодні, напевне, переживає найскладніший період у своїй історії. Це пов'язано із кризами, які охопили Спільноту: фінансова та економічна, міграційна та криза демократичної легітимності. Вони, у свою чергу, породили ряд проблем: нелегальну міграцію, зростання євроскептицизму, популізму, націоналізму, сепаратизму, екстремізму, Brexit та ін.

Аналізуючи всі події події, які відбувались за останні роки на теренах Європейського Союзу, можна стверджувати, що Спільнота має ряд слабких точок, які в майбутньому можуть спровокувати процес дезінтеграції.

У цьому контексті, варто згадати українського політолога О. Картунова, який визначає, що важливою закономірністю етнополітичного розвитку людства є постійна зміна процесів інтеграції та дезінтеграції [23, с. 6-10].

Дослідник К. Вітман, у свою чергу стверджує, що дезінтеграція є неминучим наслідком, продовженням інтеграції. Його інтенсивність, а також віддаленість у часі залежить від того, якими методами здійснювалася інтеграція – добровільними чи примусовими. Чим масштабнішою і глибшою була інтеграція, тим більш дестабілізаційною буде дезінтеграція цих державних або наддержавних утворень [14, с. 21-22].

Беззаперечно, що у будь-якому міжнародному, наднаціональному об'єднанні з усім його різноманіттям матимуть місце дезінтеграційні процеси. Видатний німецький філософ Ю. Хабермас стверджує, що реальної альтернативи створенню єдиної наднаціональної Європейської держави для країн, які вступили на шлях інтеграції немає. За його словами підкріплена в соціальному відношенні політична згуртованість необхідна для того, щоб захистити національне різноманіття та безпрецедентне культурне багатство

«старої Європи» від подібного нівелювання на тлі глобалізації, яка розвивається стрімкими темпами [51, с. 42].

На сьогодні однією з найважливіших дезінтеграційних тенденцій, які турбують Європейський Союз є міграційна криза. В. Чусько визначає міграційну кризу, яка досягла свого піку у 2015 році, як негативне явище, що охопило Європейський Союз та зумовлене напливом осіб, що знаходяться поза державою свого походження (державою громадянства або постійного проживання), не можуть або не бажають користуватись захистом цієї держави, а також не можуть та не бажають повертатися в цю державу, обгрунтовано побоюються стати жертвою переслідування в державі свого походження, які ґрунтуються на ознаках раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або на політичних переконаннях, що призвело до відхилення від рівноважного стану функціонування та діяльності Європейського Союзу та досягло крайньої точки, в результаті чого виникла загроза цілісності та стабільності кожної із держав-членів та ЄС в цілому [41, с. 212-216].

Варто відзначити, що Європа уже не вперше зустрічається з такою проблемою. Так, С. Якубовський у своїх дослідженнях виділяє чотири етапи міграції до Європи. Перший етап масової міграції до країн Західної Європи був пов'язаний із закінченням Другої світової війни, а основні мігранти – це біженці та вимушені переселенці. На цьому етапі переміщення населення відбувалося між країнами Європи. Основним фактором другої хвилі масової міграції (1960–1973 рр.) став попит на робочу силу під час економічного зростання в європейських країнах – Німеччині, Великій Британії, Франції, Швейцарії, Бельгії, Данії, Нідерландах, Люксембурзі. Протягом другого періоду міграції переміщення населення відбувалось з Півдня на Північ. Третій етап масової міграції (середина 1970-х – кінець 1980-х років – до падіння «залізної завіси» в країнах ЦСЄ) у країнах Західної Європи. Цей етап, в першу чергу, був пов'язаний з технологічною революцією, яка була стимульована енергетичною кризою. Технологічна революція сприяла

інтенсифікації економічного розвитку та призвела до зниження попиту на низькокваліфіковану робочу силу. За час третього етапу, потоки чистої міграції складали приблизно 240 тис. осіб щорічно. При цьому разом з економічним зростанням країни Південної Європи також отримали статус країн-імпортерів робочої сили. Четвертий етап міграції розпочався наприкінці 1990-х років. Основні причини – кардинальні політичні й економічні зміни в країнах Центральної і Східної Європи та військові й етнічні конфліктами всередині колишніх Югославії та Радянського Союзу, що призвели до посилення інтеграційних процесів [42, с. 12-17].

Витоки сучасної міграційної кризи в Європі відносяться до періоду «арабської весни», але набувають особливого масштабу на початку 2015 року у зв'язку із значним збільшенням потоку біженців та нелегальних мігрантів у Європейський Союз із країн Північної Африки, Близького Сходу та Південної Азії, а також неготовністю ЄС до їх прийому та розподілу. Саме цю міграційну кризу в Європі вважають найбільшою з часів Другої світової війни. Єврокомісар з питань розширення та добросусідства Йоганнес Ган стверджує, що на середину вересня 2015 р. число мігрантів є найбільшим в історії людства [21].

Міграційна криза, яка досягла свого піку у 2015 році, відрізняється від попередніх як масштабами, так причинами. В основному прибували люди, що рятувалися від громадянської війни на Близькому Сході і в Афганістані. Основним фактором, який стимулює переміщення більшої кількості шукачів притулку, є війна в Сирії. Якщо виключити цю країну з обрахунків, то з 2011 року зростання відбулося лише на рівні 5% (+ 500 тис. осіб). А з 2012 року кількість сирійських біженців зросла більш ніж у 30 разів: 23,4 тис. на кінець 2012 та 799,9 тис. на кінець 2015 року [30].

За даними Агентства Integrated Regional Information Networks, у світі налічується близько 40 діючих локальних збройних конфліктів, які спричиняють збільшення міграційних потоків [36].

Це справді вражаюча цифра, адже воєнні конфлікти є одними із каталізаторів значного зростання міграції із країн третього світу у високорозвинені держави. Однак, не тільки воєнні конфлікти та нестабільна ситуація у світі є причинами міграційних рухів, сюди ж можна віднести і економічну нестабільність, зубожіння, голод, соціальну несправедливість, проблеми осіб, що шукають притулок наблизитись до європейських стандартів та покращити умови життя.

Чисельність поданих в ЄС в 2015 року клопотань про притулок сягнула 1,1 млн, що майже вдвічі більше, ніж 2014 р. і втричі, ніж 2013 р. Заявники переважно є громадянами Сирії, а також Афганістану та Іраку. До списку належать також Албанія, Косово та Сербія. Замикає десятку Україна. Основними країнами-реципієнтами біженців в ЄС стали Німеччина, Швеція, Італія, Франція та Угорщина, в яких було зареєстровано 91% від усіх заявок [30].

Таблиця 4.2.1

Кількість затриманих при спробі нелегального перетину кордону

Кількість затримань при спробі нелегального перетину кордону та поданих клопотань про притулок у 28 країнах-членах ЄС, тис. осіб					
	2011	2012	2013	2014	2015
Чисельність клопотань про надання статусу біженця	309,0	335,3	431,1	627,0	1117,3
Чисельність затриманих при спробі незаконного перетину кордону	141,1	72, 4	107, 4	283,0	1822,3

У зв'язку з таким напливом біженців, Європа зіткнулася із проблемами у міграційній сфері. Значні обсяги міграційних потоків за останні роки стають дедалі менш контрольованими з боку європейських країн, адже не кожна з них може ефективно зарадити цим труднощам. Основні проблемні питання у міграційній сфері полягають не тільки в перерозподілі та

забезпеченні належного життя біженців, але і в тому, що їх масовий потік породжує соціальну напругу серед корінних європейців і, як наслідок, у Європі зростає євроскептицизм, антисемітизм та антимусульманські настрої. Тому, по-перше, важливо, щоб європейськими лідерами були поставлені правильні пріоритети для ефективної реалізації міграційної політики. По-друге, важливо узгодити діяльність політичних інститутів ЄС щодо вирішення наявної проблеми.

Міграційну політику Європейського Союзу здійснюють наступні політичні наднаціональні інститути: Європейська Рада, Європейська Комісія, яка розробляє законодавчі пропозиції, Рада Міністрів, Європейський Парламент, який з 2005 р. наділений повноваженнями приймати рішення щодо політики у справах біженців. Важливу роль у регулюванні міграційної кризи відіграють також неурядові організації [11, с. 123-125].

У 2015 році Рада ЄС зробила крок над врегулюванням міграційної проблеми – прийняла рішення про розселення 120 тис. мігрантів до інших країн Європейського Союзу. Однак прийняте рішення не знайшло консенсусу серед держав-членів ЄС і залишилось невиконаним. Окрім того, в червні 2017 року Європейська Комісія розпочала «процедуру порушення» проти Польщі, Угорщини та Чеської Республіки. Основна причина такого рішення – відмова цих країн приймати мігрантів з Італії та Греції. Однак, політика розселення виявилась неефективною, ця ситуація продемонструвала брак солідарності серед країн ЄС, різні бачення шляхів вирішення кризи [4].

Варто відзначити, що 19 жовтня 2017 року комітет з питань внутрішніх справ Європейського Парламенту проголосував за автоматичну систему розподілу біженців, яка заснована на сукупності фіксованих критеріїв. Згідно з цією системою, кількість мігрантів, яких повинна прийняти країна, буде залежати від кількості населення та економічних показників держави. Таким чином, Європейський Парламент виступив за відмову від чинної Дублінської угоди, згідно з якою, питання про надання притулку повинне розглядатися

імміграційними службами тієї держави, де мігрант вперше подав заяву про притулок або вперше ступив на землю ЄС.

Пропозиції, вироблені комітетом внутрішніх справ, повинні бути підтримані сесією Європейського Парламенту, після чого вони будуть передані на розгляд Ради міністрів ЄС. При цьому через позицію таких країн, як Угорщина та Чехія, які виступають проти автоматичного розподілу біженців, в керівних органах Європейського Союзу досі не можуть виробити спільну позицію з вирішення міграційного кризи [19].

Однак, прийнятих даних заходів щодо вирішення міграційної кризи все ще не достатньо. Через протилежність поглядів деяких держав-членів на реалізацію міграційної політики залишається велика загроза розвитку дезінтеграційних процесів у Європейському Союзі. Потрібно розуміти, що обмежувальні міграційні заходи політичних інститутів ЄС можуть дати результат лише на короткий термін, а для довготривалого результату потрібна консолідація, комплексність та згуртованість політики в державах-членах ЄС. Зрозумілим є те, що питання міграції буде ще тривалий час стояти на порядку денному і, таким чином, вимагатиме подальшого дослідження та вироблення нових підходів щодо оцінки та вирішення нагальної проблеми.

4.3. Поглиблення політичного діалогу Європейського Парламенту та Верховної Ради України

Сьогодні співробітництво з Європейським Союзом займає одне із основних та незамінних місць у системі зовнішньополітичних пріоритетів України. Європейська інтеграція та членство в Європейському Союзі є стратегічним курсом державної політики нашої держави. Європейський вибір України, який задекларований в ряді нормативно-правових актів, відкриває нові можливості співробітництва з розвиненими країнами Союзу, сприяє реалізації національних інтересів, побудові економічно розвинутої і

демократичної країни, посилює міжпарламентський діалог та співробітництво парламентських інституцій.

Розвиток політичного діалогу між Європейським Парламентом та Верховною Радою України на сьогодні займає ключове місце серед актуальних проблем дослідження. Законодавчі органи України та Європейського Союзу за весь період співпраці збудували міцні та плідні стосунки, які позитивно позначаються на ситуації у країні та на реалізації зовнішньополітичного курсу. В ідеалі, подальша парламентська співпраця сприятиме підвищенню інституційної спроможності Верховної Ради України, і, як наслідок, підвищенню якості законодавчого процесу у країні [26, с. 46-528].

Першою правовою основою відносин між Україною та Європейським Союзом була Угода про партнерство і співробітництво, яка започаткувала співпрацю з широкого кола політичних, економічних та гуманітарних питань. Вона була підписана 16 червня 1994 р. у Люксембурзі. Угода набрала чинності 1 березня 1998 р. після ратифікації всіма членами ЄС. Вона відкривала нові можливості для наближення України до Європейського Союзу [38].

Зараз базовою угодою співробітництва між Україною та Європейським Союзом, яка визначає стратегічні цілі та формат двосторонніх відносин, є Угода про асоціацію. Цей нормативно-правовий акт розроблений на заміну Угоди про партнерство та співробітництво, тому він продовжує залишатися правовою основою відносин. Угода про асоціацію має велике значення, оскільки дає змогу перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції [28].

Переговори щодо нового базового договору між Україною та Європейським Союзом були започатковані у березні 2007 року.

Підписання Угоди про асоціацію відбувалося у два етапи.

Під час позачергового Саміту Україна – ЄС, 21 березня 2014 року, було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт Саміту, які від

імені України підписав экс-прем'єр-міністр Арсеній Яценюк. Згодом у Брюсселі відбулось підписання економічної частини Угоди про асоціацію – 27 червня 2014 року. З української сторони документ підписав президент Петро Порошенко, а з боку ЄС – экс-президент Ради Євросоюзу Херманван Ромпей, экс-президент Європейської комісії ЖозеМануель Баррозу та глави держав та урядів країн-членів ЄС [26, с. 46-52].

Врешті, довгий час плідної та старанної роботи дав свій результат. 16 вересня 2014 року відбулася чи не найважливіша подія в історії відносин між Україною та Європейським Союзом. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Цю подію у суспільстві називають символом солідарності та важливості України для Європейського Союзу.

Варто відзначити, що Угода про асоціацію за своїм обсягом та тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом [38].

Велику увагу в Угоді приділено міжпарламентському діалогу законодавчих Європейського Союзу та України – Європейському Парламенту та Верховній Раді. Європейський Парламент на сьогодні є одним із найвагоміших органів Європейського Союзу, від якого безпосередньо залежить прийняття рішень, оскільки він спільно з Радою Європейського Союзу і Європейською Комісією виконує законодавчі функції Спільноти. Саме Європарламент від початку підготовчого процесу укладання Угоди відкрито заявляв про свою підтримку євроінтеграційних прагнень України. Синхронна ратифікація Угоди законодавчими органами ЄС та України є тією ключовою подією міжпарламентського діалогу після Революції Гідності [5]. Для пліднішої співпраці та посиленого діалогу в Угоді про асоціацію передбачено створення Парламентського комітету асоціації. Останній створений відповідно до ст. 467 Угоди про асоціацію, в якій зазначено, що він є форумом для обміну думками між членами

Верховної Ради України та Європейського парламенту. Парламентський комітет асоціації створений на заміну Комітету парламентського співробітництва, що діяв у рамках Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС.

До основних функцій Парламентського комітету асоціації належить:

- звернення із запитом до Ради асоціації щодо відповідної інформації про виконання Угоди про асоціацію;
- надання рекомендацій Раді асоціації;
- створення відповідних підкомітетів;
- поінформованість про рішення та рекомендації Ради асоціації [31].

Розглянемо детальніше основні принципи функціонування Парламентського комітету асоціації. Головування у Парламентському комітеті асоціації здійснюється по черзі відповідно представником Верховної Ради України і представником Європейського Парламенту [24]. Співголовою Комітету від Верховної Ради України до квітня 2016 року був народний депутат України Остап Семерак. Того ж року головою української делегації у Парламентському комітеті асоціації Україна-ЄС обрано народного депутата від «Народного фронту» Миколу Княжицького. Від Європейського Парламенту Комітет очолював до 2016 року депутат від фракції Європейської народної партії – Андрей Пленкович, який вважав, заснування Комітету дає додатковий імпульс відносинам між Європейським Парламентом та Верховною Радою України. Обидві сторони повинні використовувати можливості, які надаються Угодою про асоціацію, щоб поглибити парламентський вимір відносин між Україною та Європейським Союзом та складати чітку й амбітну робочу програму для реалізації цілей [39]. Зараз головою делегації у Комітеті асоціації від ЄП є Даріуш Росаті.

Головна мета Парламентського комітету асоціації полягає в тому, щоб активно сприяти Україні в досягненні значнішого розвитку та прогресу в проведенні реформування потрібних сфер, що веде до інтеграції у

Європейський Союз. Одним із основних завдань Комітету є стежити за виконанням Угоди, надавати своєчасні, конкретні та практичні рекомендації Раді асоціації.

Ще одним фактом, який засвідчує небайдужість та зацікавленість Європейського парламенту до покращення ситуації в Україні та її інтеграції в ЄС є створення неформальної групи – «Друзі європейської України». Основною метою створення групи є доповнення роботи Парламентського комітету асоціації та посилення єдності політичних сил Європейського Парламенту у підтримці України.

За багатосторонній компонент відносин Європейського парламенту з Україною, а також іншими Східноєвропейськими партнерами відповідає Парламентська асамблея ЄВРОНЕСТ.

Ратифікація Угоди про асоціацію, створення Парламентського комітету в рамках договору, резолюції, прийняті Європейським Парламентом, свідчать про те, що Європейському Союзу не байдужа доля України.

Аналізуючи останні роки міжпарламентського діалогу, після Революції Гідності, можна стверджувати про зміцнення відносин між законодавчими інституціями [40]. Це підтверджує той факт, що за останній короткий період Європейський Парламент прийняв більше 10 резолюцій, в яких чітко висловлюється солідарність і підтримка зусиль українського народу заради вільної, демократичної, незалежної України та її європейської перспективи.

Таблиця 4.3.1

Резолюції Європейського Парламенту 2014-2016 рр.

2014	2015	2016 (станом на 15.03.)
06.02. - Резолюція щодо ситуації в Україні, в якій засуджується ескалація насильства та застосування сили, закликається врегулювати конфлікт	15.01. - Резолюція щодо України із закликом посилити санкції проти Росії	21.01. - Резолюція про асоціацію та угоди щодо поглибленої і всеосяжної вільної торгівлі з Грузією, Молдовою і

		Україною
27.02. – Резолюція щодо ситуації в Україні на підтримку національної єдності та територіальної цілісності	12.03. – Резолюція на підтримку української льотчиці, народного депутата України – Надії Савченко	04.02. – Резолюція щодо Криму, в якій зазначено, що Крим — це частина України, а злочини, вчинені під час анексії, має розслідувати Гаазький трибунал
13.03. – Резолюція на підтримку нової української влади та засудження неправомірних дій Російської Федерації щодо Криму	30.04. – Резолюція, в якій закликається негайно звільнити Надію Савченко та інших незаконно утримуваних в Росії громадян України	
17.04. – Резолюція на підтримку керівництва України в реалізації його права на відновлення влади та самооборону; застереження Росії від вторгнення під приводом ескалації ситуації	10.06. – Резолюція, в якій визнається, що Росія в результаті своїх дій у Криму, на сході України більше не може вважатися стратегічним партнером Європейського Союзу	
17.07. – Резолюція на підтримку мирного плану вирішення конфлікту на території України	10.09. - Резолюція на підтримку України та вимогу Росії звільнити українських бранців	
18.09. – Резолюція Європарламенту із закликом ЄС дати відсіч Росії		

Як бачимо із перелічених резолюцій, позиція Європейського Парламенту щодо України однозначна, це: підтримка територіальної цілісності України та суверенного європейського вибору, засудження російської агресії, незаконної анексії Криму, звільнення українських політичних в'язнів, які незаконно утримуються в РФ. Європейський Парламент у своїх резолюціях також неодноразово висловлював підтримку європейської перспективи України, а також запровадження для громадян України безвізового режиму з боку ЄС [33]. Перелічені резолюції, прийняті Європейським Парламентом у важкий та нестабільний для України час, вкотре засвідчують, українські питання та проблеми перебувають серед ключових пріоритетів порядку денного діяльності Європейського Парламенту.

Варто відзначити те, що активніше почав здійснюватися міжпарламентський діалог на найвищому рівні. Президент Європейського парламенту Мартін Шульц, 11-12 вересня 2014 року, здійснив свій перший офіційний візит в Україну. У відповідь, 24 лютого 2015 року, екс-голова Верховної Ради України Володимир Гройсман також здійснив візит до євроінституції, ініціюючи започаткування спільної програми щодо підвищення інституційної спроможності Верховної Ради, її реформування та покращення ефективності роботи. Ця подія стала важливим політичним сигналом щодо відданості керівництва держави євроінтеграційному курсу України.

У контексті подальшого поглиблення міжпарламентського діалогу 2-3 липня 2015 року відбувся черговий візиту Президента Європейського парламенту Мартіна Шульца в Україну. В рамках візиту було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституціональної спроможності. Зазначений Меморандум є унікальним, історично важливим та стратегічним документом про співпрацю

між двома парламентами. В ньому чітко визначена реформа українського парламенту та ефективна імплементація Угоди про асоціацію [12].

Мета Меморандуму – зробити Верховну Раду України сильним, ефективним і незалежним парламентом, який здатний до впровадження та реалізації необхідних реформ, а також поширення нової політичної культури, яка є такою важливою для розвитку громадянського суспільства в Україні.

Основними цілями Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом є:

- Забезпечення ефективного виконання конституційних функцій Верховної Ради України - законодавчої, контролюючої та представницької;
- Підвищення якості українського парламентаризму;
- Підвищення прозорості, передбачуваності, ефективності та відкритості процесу роботи Верховної Ради України;
- Реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Зважаючи на поставлені цілі, до основних завдань документу належить: підвищення якості законодавства та законодавчого процесу в Україні; зміцнення інституційної спроможності парламентських комітетів, в тому числі шляхом використання кращого європейського досвіду планування та організації їх роботи, а також підтримка політичного аналізу з метою гармонізації законодавства України з законодавством ЄС; перегляд Регламенту та інших документів, що визначають внутрішню організацію Верховної Ради України, а також допомога у розробці кодексу поведінки парламентаріїв; підвищення ефективності взаємодії між більшістю та опозицією, між політичними фракціями, а також між комітетами Верховної Ради України; посилення кадрового потенціалу та реформуванні Апарату Верховної Ради України на сучасну службу, орієнтовану на надання послуг; розширення комунікації і полегшення взаємодії Верховної Ради України з громадськістю, громадянським суспільством, засобами масової інформації та іншими зацікавленими сторонами [29].

Можна стверджувати, що Меморандум про взаєморозуміння є наступним важливим історичним кроком, після синхронної ратифікації Угоди про асоціацію, на спільному шляху до європейської єдності. Підписання цього договору свідчить про прагнення Європейського Парламенту підтримувати Україну в усіх її реформах та діях.

Іншим важливим поступом у зміцненні міжпарламентських відносин було проведення вперше «Українського тижня» в Європейському Парламенті, який проводили з 29 лютого по 2 березня 2016 року. Це виняткова подія не тільки для України, але й для Європейського Союзу, який сміливо відкрив свій законодавчий орган для представників третьої країни, яка потребує підтримки у складні часи, які зараз переживає. Цей факт вкотре підтвердив, що Європейський Парламент, незважаючи на різноманітний спектр політичних сил у його складі та неоднозначне ставлення до України, є проукраїнською євро інституцією [43]. Адже в рамках «Українського тижня» євродепутати, депутати національних парламентів країн-членів ЄС, більше 60 народних депутатів України, представники організацій громадянського суспільства зібрались для того, щоб обговорити головні сфери парламентської роботи та способи модернізації і гармонізації українського парламенту відповідно до європейських стандартів [34].

За час «Українського тижня» європейськими та українськими експертами, депутатами було проведено ряд дискусій, конференцій, спеціалізованих сесій. Всі ці заходи мали на меті визначити основні проблеми у функціонуванні Верховної Ради України та реформи для того, щоб покращити становище держави, налагодити співпрацю та взаємодію парламенту з громадянами та урядом. Важливим аргументом налагодження тіснішої співпраці між законодавчими інституціями є те, що до цієї події приурочили публікацію «Доповіді та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України», а також підписання «Угоди про адміністративне співробітництво» між секретаріатами двох парламентів. Можна сміливо стверджувати, що

підписаний документ не має історичних аналогів та є повністю новою формою співпраці між Європейським парламентом та Верховною Радою України. Угода стала результатом роботи «Місії з оцінки потреб» в рамках Меморандуму про взаєморозуміння між Європарламентом та Верховною Радою. Завдання місії, очолюваної колишнім президентом Європейського парламенту Петом Коксом, полягає в розробці рекомендацій щодо програми парламентської підтримки та підвищенні інституціональної спроможності українського парламенту [20].

Рекомендації Європарламенту, які прописані в Дорожній карті реформ законодавчого органу України, стосуються, в першу чергу, законодавчого процесу, структури парламенту, дисциплінарної відповідальності, відкритості, комунікації з громадянами та інше [18].

Ще одним варіантом співпраці політичних інституцій України з політичними групами Європарламенту є участь українських політичних партій у їх роботі. Так, у 2008 р. статус спостерігача у складі Європейської народної партії отримала ВО «Батьківщина», а у 2013 р. політична партія В. Кличка «УДАР». Також у 2014 р. йшла мова про те, що такий статус має отримати і «Блок Петра Порошенка», однак подальших дій з того часу не було. Щодо Альянсу лібералів і демократів за Європу, то в 2017 р. у з'їзді групи брали участь три українські делегації: від партії «Громадянська позиція» А. Гриценка, Європейської партії України та від партії «Сила людей», що також свідчить про посилення співпраці з фракцією. Що стосується Партії зелених України, то у 2004 р. вона стала однією із засновників та повноправних членів Партії Зелених Європи. У 2014 р. делегація від «Європейських зелених» домовилася про співпрацю з українською партією «Самопоміч», але з того часу ця домовленість не тягнула собою реальних дій [48].

Взагалі можна вважати, що на сьогодні існує багато варіантів взаємодії між політичними інституціями України та європартіями, від позиції яких залежить швидкість євроінтеграційного процесу України.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що європейський досвід парламентаризму, розвиток співпраці між законодавчими інституціями Європейського Парламенту та Верховної Ради України, є, безумовно, цінним орієнтиром для нашої держави, оскільки її подальший розвиток неможливий, в першу чергу, без ефективних та надійних інституцій, систем, технічних та людських ресурсів. Завдяки європейському досвіду, міжпарламентському діалогу та реформуванню, Верховна Рада України повинна стати основою демократії та органом, з якого розпочнеться оновлення інституційної системи нашої держави.

Останні роки насичені непересічними подіями, які засвідчують небайдужість Європейського Союзу до долі України.

Ухвалені резолюції Європейського Парламенту, підписані документи, численні візити підкреслюють підтримку територіальної цілісності та незалежності України з боку європейської сторони, наголошують на важливості консолідації політичних сил та національної єдності. Це також підтверджує те, що Європейський Союз не тримається осторонь вирішення проблем в Україні, а стає учасником процесу врегулювання конфлікту через російську агресію.

Можна відзначити, що за останній період між Європейським Парламентом та Верховною Радою почали будуватись міцні та ефективні взаємовідносини, які не спостерігались до сучасного етапу розвитку співробітництва.

Висновки до Розділу 4

У четвертому розділі проаналізовано основні виклики, що постали перед Європейським Союзом, а також визначено, що на сьогодні це найскладніший етап в історії Спільноти. В першу чергу це пов'язано із кризами, які охопили ЄС: фінансова, економічна, міграційна та криза демократичної легітимності. Вони породили ряд проблем, серед яких варто

виокремити нелегальну міграцію, зростання євроскептицизму, популізму, націоналізму, сепаратизму, екстремізму, Brexit та ін.

У цьому розділі зосереджено увагу на розгляді проблем зростання євроскептицизму та міграційної кризи. Так, щодо вирішення проблем міграції, ми визначили, що обмежувальні міграційні заходи політичних інститутів Європейського Союзу можуть дати результат лише на короткий термін, а для тривалого та дієвого результату потрібна консолідація, комплексність та згуртованість політики в державах-членах ЄС.

У процесі дослідження також визначено, що сучасний розвиток партійної системи Європейського Союзу характеризується значним посиленням євроскептиків, які сформували свої групи у Європейському Парламенті. Наслідком посилення євроскептичних настроїв серед громадян держав-членів ЄС можна вважати результати референдуму на користь виходу з ЄС, який пройшов у Великій Британії. Відзначимо, що вихід останньої з Союзу тягне за собою і зміну у партійній розстановці сил в Європейському Парламенті. Окрім того, вихід Великобританії з ЄС та, як наслідок, подальша консолідація інших членів Спільноти може призвести до припинення прийому нових небагатих членів, що може стати поганою звісткою для України. Також варто врахувати те, що посилення внутрішніх протиріч всередині ЄС відволікатиме увагу європейців від українських проблем.

Аналізуючи міжпарламентський діалог між Європейським Парламентом та Верховною Радою України, прослідковано його поглиблення, що проявляється у підписанні Меморандуму про взаєморозуміння між ВРУ та ЄП про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституціональної спроможності, проведення «Українського тижня» у Європейському Парламенті, результатом якого стали прописані в Дорожній карті реформ законодавчого органу України рекомендації, підписання численних резолюцій на підтримку України.

Список використаних джерел

1. Артьомова Є. (2013) Політико-ідеологічні засади британського євроскептицизму. Вісник Львівського університету: збірник наукових праць. Серія міжнародні відносини. Львів: Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 33, 39-46.
2. Артьомова Є. (2012) Євроскептицизм: сутність, передумови і тенденції поширення. Вісник СевНТУ: збірник наукових праць. Серія: Політологія. Севастополь, 136, 48-50.
3. Артьомова Є. (2014) Євроскептицизм у сучасному геополітичному дискурсі Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.03.03; Дніпропетровськ, 20..
4. Багатошвидкісна Європа: які зміни чекають на ЄС та як це вплине на Україну. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/08/15/7069412/>
5. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. Центр досліджень соціальних комунікацій. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasniy-stand-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350
6. Берендеев М. (2012) Дискурс европейской идентичности в условиях кризиса в ЕС. Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта, 12, 146-154.
7. Британський землетрус. Чи призведе Brexit до розвалу Євросоюзу і як це вплине на Україну (2016). URL: <https://tsn.ua/politika/britanskiy-zemletruschi-prizvede-brexit-do-rozvalu-yevrosoyuzu-i-yak-ce-vpline-na-ukrayinu-678585.html>
8. Буторина О. (2013) Европейский союз после кризиса: упадок или возрождение? Вестник МГИМО, 4 (31), 71-81.
9. Вахняк Г. В. (2016) Політичні групи євроскептиків у партійній структурі Європейського Парламенту. Політикус: науковий журнал, 3, Одеса, 44-48.

10. Вахняк Г. В. (2016) Інституційний вимір британського євроскептицизму: сучасний стан та особливості розвитку. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3 (35), Івано-Франківськ, 106-115.
11. Вахняк Г. В. (2017) Міграційна криза як основна причина дезінтеграційних процесів у Європейському Союзі. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3-5 (41-42), Івано-Франківськ, 118-126.
12. Верховна Рада і Європарламент підписали меморандум про взаєморозуміння (2015). URL: http://ipress.ua/news/rada_i_yevroparlament_pidpysaly_memorandum_pro_vzaie_morozuminnya_130305.html
13. Вибори до Європарламенту: консерватори й соціалісти лишаються в більшості (2014). URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0/s-9874>.
14. Вітман К. (2015) Тенденції етнополітичної дезінтеграції в європейському просторі. Актуальні проблеми політики, 54, 21-22.
15. Гатамов Р. (2015) Евроскептицизм и «правый поворот» в странах ЕС. URL: <http://newtimes.az/ru/geopolitics/3676/>
16. Гидденс Э. (2015) Неспокойный и могущественный континент: что ждет Европу в будущем?: пер. с англ. Москва: Дело, 238.
17. Гісса О. (2014) Діяльність євроскептиків в Європейському парламенті: ретроспективний і сучасний виміри. Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент : збірник наукових праць. Чернівці, 2, 178-179.
18. Доповідь та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України. URL: <http://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20160301RES16508/20160301RES16508.pdf>.
19. Європарламент виступив за нову систему розподілу біженців. URL: <https://www.unian.ua/world/2197494-evroparlament-vistupiv-za-novu-sistemu-rozpodilu-bijentsiv.html>

20. Європейська модернізація Верховної Ради. URL: http://blogs.lb.ua/ruslan_solvar/330183_ievropeyska_modernizatsiya_verhovnoi.html
21. Йоганнес Х. (2015) Беженцы побили рекорд Второй мировой. URL: <http://podrobnosti.ua/2058390-jogannes-han-v-mire-bolshe-bezhentsev-chem-posle-vtoroj-mirovoj-vojny.html>
22. Каплунова Д. (2016) Подъем евроскептицизма как индикатор необходимости реформирования ЕС. Politbook, 2, 155-164
23. Картунов О. (1999) Вступ до етнополітології : підручник. Київ: Ін-т економіки, управління та господарського права, 216.
24. Комітет асоціації. URL: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/dialogue/committee>
25. Лабом Х. Перекресток цивилизации. Этот растущий евроскептицизм, 24, URL: http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/5773/1/136_09.pdf.
26. Лаврова Я. Становлення відносин між Україною та Європейським Союзом: від історичних умов до сьогодення. Емінак: науковий щоквартальник. 2014. № 1-2(8). С. 46-52.
27. Литвинова Я. (2015) Британия и ЕС: долгая дорога в Европу. URL: http://www.bbc.com/russian/uk/2015/06/150626_britain_eu_history_immigration
28. Малик Я. (2013) Развитие двосторонних отношений Украины с Европейским Союзом, 36, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2013_36_4
29. Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0002001-15>
30. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики (2016) URL: <https://cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>

31. Міжпарламентський діалог Україна-ЄС. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/inter-parliamentary-dialogue>
32. Нечаюк І. (2013) «Євроскептицизм» у процесі європейської інтеграції (друга половина XX – початок XXI ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02; Київ, 20.
33. Парламентський діалог. URL: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/parliamentary>
34. Пленкович А. (2016) «Український тиждень» в Європарламенті – чи стався прорив у відносинах. Українська правда. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/03/4/7045796/>
35. Референдум в Великобританії: все, что надо знать о важном голосовании НТВ объясняет. URL: <http://www.ntv.ru/cards/1101/>
36. Сорок збройних конфліктів, які відбуваються просто зараз — інтерактивна карта. URL: <https://slavpeople.com/ua/1243-40-vooruzhennyh-konfliktov-kotorye-proishodyat-priamo-sejchas-interaktivnaya-karta>
37. Тарнавський О. (2016) Формування поняття та типологій євроскептицизму. Гілея: науковий вісник, 109, 338-343.
38. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Україна, ЄС, Бельгія; Угода, Протокол, Міжнародний документ від 14.06.1994. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_012
39. Українська частина Парламентського комітету асоціації. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/organizations.perm_delegation?delegation=76
40. Хронологія двосторонніх відносин. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/chronology/index_uk.htm
41. Чуєнко В. (2016) «Європейська криза біженців» як найактуальніша проблема Європейського Союзу. Jurnalul juridic national: teorie și practică, 4(20), 212-216.

42. Якубовський С. (2015) Міграційна політика ЄС: еволюція та соціально-економічні наслідки. Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи: наук.-практич. симпозіум, присвяч. 15-річчю міжнар. дня мігранта та 25-річчю міжнар. конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (Одеса, 18 грудня), Одеса: Фенікс, 12–17.
43. Ярошевич М. (2016) Український тиждень в Європарламенті: інтеграційний поступ чи широкий жест європейців. URL: http://www.business.ua/opinions/ukra_nskiy_tizhden_v_vroparlament_ntegrats_yniy_postup_chi_shirokiy_zhest_vropeyts_v-282048/
44. Baker D., Gamble, A., Randall, N. and Seawright D. (2008) Euroscepticism in the British Party System: A Source of Fascination, Perplexity, and Sometimes Frustration. *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism. Case Studies and Country Surveys*. Oxford: Oxford University Press, 1, 93-117.
45. Bogdanor V. British Euroscepticism. URL: <http://www.socialeurope.eu/2012/04/british-euroscepticism/>
46. Brack N., Startin N. (2015) Introduction: Euroscepticism, from the Margins to the Mainstream. *International Political Science Review*, 36, 3, 239-249.
47. EFDD Group Charter. Europe of Freedom and Democracy. URL: <http://www.efdgroup.eu/about-us/our-charter>
48. European Parliament. URL: <http://www.europarl.europa.eu/portal/en>
49. Flood C. (2002) Euroscepticism: a problematic concept. UACES, URL: <http://uaces.org/documents/papers/0201/flood.pdf>
50. Forster A. (2002) Euroscepticism in Contemporary British Politics: Opposition to Europe in the British Conservative and Labour Parties Since 1945. Psychology Press, 157.
51. Habermas J. Die Krise der Europäischen Union im Lichte einer Konstitutionalisierung des Völkerrechts. Ein Essay zur Verfassung Europas. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 2012, 72, 1-45.
52. Harmsen R., Spiering M. (2004) Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration. New York, 291.

53. Hartleb F. (2011) A thorn in the side of European elites: The new Euroscepticism. Brussels: Centre for European Studies, 41-65.
54. Hix S. Why the 2014 European elections matter: ten key votes in the 2009–2013 European Parliament. European Policy Analysis. URL: http://www.sieps.se/sites/default/files/2013_15epa.pdf.
55. Kopecky P., Mudde C. (2002) The Two Sides of Euroscepticism. European Union Politics. URL: <http://eup.sagepub.com/content/3/3/297.full.pdf>.
56. Political platform. Europe of Nations and Freedom. URL: <http://www.menleuropa.eu/political-platform/>
57. Szczerbiak A. (2008) Opposing Europe or problematizing Europe? Euroscepticism and 'Eurorealism' in the Polish party system / Szczerbiak A. and Taggart P. (eds.) Case Studies and Country Surveys. Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism. Oxford: Oxford University Press, 1, 221-242.
58. Szczerbiak A., Taggart P. (2003) Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality. Sussex European Institute, 12, URL: http://aei.pitt.edu/6562/1/001513_1.PDF
59. The composition of the European Parliament in 2019. URL: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXTO=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari42-2018-composition-european-parliament-2019

ВИСНОВКИ

Сьогодні Європейський Союз – унікальне міжнародне політико-правове утворення, політичний процес у якому здійснюється наднаціональними інституціями. Поступове розширення ЄС до 28 держав-членів стало причиною того, що функціонування інституційно-правової системи потребувало змін. Так, з поглибленням інтеграційного процесу, ЄС зазнав декілька стадій організаційних та інституційних реформ. Прийняття Маастрихтського, згодом Амстердамського, Ніццького та Лісабонського договорів сприяло демократизації політичного простору в ЄС, укріпленню наднаціональних інституцій, розвитку та юридичному закріпленню загальноєвропейських політичних партій.

1. Процес європейської інтеграції поступово призвів до трансформації політичних систем держав-членів ЄС. Посилення євроінтеграції зумовило також низку викликів перед політичними партіями. У зв'язку з посиленням загальноєвропейських інститутів і все більшим перерозподілом повноважень з національного на наднаціональний рівень відбувалась і трансформація політичних партій та створення загальноєвропейських партій. Цей процес сприяв організаційній адаптації партій до нового середовища політичної взаємодії. Так пройшла європеїзація політичних партій, яка передбачає зміну організаційних та програмно-ідеологічних засад їхнього функціонування, системи прийняття політичних рішень та адаптацію до загальноєвропейських норм і правил діяльності.

Зважаючи на велику кількість існуючих визначень політичних партій та підходів до їх дослідження, підтвердження чи заперечення того чи є європартії політичними партіями буде залежати від обраної дефініції. З огляду на це також відзначимо, що теоретичне осмислення європартій, зважаючи на унікальність такого утворення, на сьогодні не є ґрунтовним. Дослідження загальноєвропейських партій, в основному, опирається на теоретичні підходи, які використовують до вивчення класичних політичних

партій. Враховуючи те, що ні політична, ні правова науки не напрацювали загальноприйнятного визначення, то й вибір належить досліднику.

Загальноєвропейські політичні партії відіграють важливу роль в інституційній системі ЄС. Вони, як і національні політичні партії, виконують низку функцій: представлення інтересів громадян, вплив на органи управління ЄС, вироблення політичних рішень і головне – участь у законодавчому процесі шляхом формування фракцій в ЄП та ін. Загальноєвропейські партії також мають свій статут, політичну платформу, механізм прийняття рішень, структуру управління, секретаріат, бюджет, а з 2004 року фінансуються з бюджету ЄС. Однак, поряд із спільними ознаками європартій та політичних партій, ми виокремили їхні відмінності. Вони проявляються, в основному, в меншій можливості впливати на прийняття політичних рішень, з точки зору внутрішнього устрою, європартії характеризуються слабшою структурою, партійною дисципліною та координацією дій. Також важливою особливістю є членство в європартіях, яке базуються на національних партіях, роблячи їх т.зв. «партіями партій».

Враховуючи фактори схожості та відмінності, європартії можна розглядати як політичні партії, які відіграють важливі функції мобілізації виборців та представництва їх інтересів, інтеграції та координації, об'єднуючи партійні організаційні структури національного та європейського рівнів.

Організаційно-правовою формою представництва загальноєвропейських політичних партій в Європейському Парламенті є політичні групи, які вважаються основними суб'єктами політичного процесу. Об'єднання у фракції відбувається не за національною чи національно-територіальною ознакою, а за їх партійною приналежністю та спільними інтересами. Політична група може бути формальним поданням загальноєвропейської партії у Європейському Парламенті або ж вона може бути коаліцією з європартій, національних партій та незалежних депутатів.

Політичні групи ЄП є важливим компонентом інтеграції всередині ЄС. Завдяки їхньому функціонуванню забезпечується політична та ідеологічна стабільність, а відповідно і стабільність парламентської більшості.

2. У процесі дослідження визначено, що під партійно-політичним структуруванням Європейського Парламенту розуміється його партійний склад та спосіб організації, які реалізуються на підставі політичних груп, як основних суб'єктів політичного процесу в ЄП, загальноєвропейських політичних партій, які входять в політичні групи та можуть функціонувати не тільки в ньому, а й на позапарламентському рівні, та національні партії.

3. Для комплексного розуміння сутності європартій простежено процес їх становлення на загальноєвропейському рівні. З'ясовано, що міжпартійна співпраця в Європі розпочалась ще у ХІХ ст., однак не мала системного характеру. Цілеспрямованості та періодичності цей процес набув у післявоєнні роки. Його пов'язують із розвитком інтеграційних процесів у Європі. Саме тоді сформувались перші міжнародні партійні організації християнських демократів, соціалістів та лібералів. Ухвалення в 1976 р. Акту «Про обрання Європейської парламентської асамблеї загальними прямими виборами» стало безпосередньою причиною створення партійних федерацій на загальноєвропейському рівні – соціалістів, лібералів та християнських демократів, які відзначались більшою інтегрованістю. Вони вважають основою сучасних європартій. В процесі підготовки прямих виборів до ЄП також з'явилися перші європейські угруповання консерваторів, зелених і регіоналістів, які, однак, не мали рис транснаціональних партійних федерацій, їхньою метою було створення форуму для співпраці національних партій.

Під час дослідження історії розвитку загальноєвропейських політичних партій, проаналізовано правову основу їхньої діяльності – нормативно-правові акти, які стосуються порядку створення, принципів організації, механізму функціонування, визнання статусу та принципів фінансування. З прийняттям Маастрихтського договору в 1992 р., який ввів нову статтю

138А, відбулась конституціоналізація загальноєвропейських політичних партій, їхнє правове закріплення. Кожен наступний договір (Амстердамський, Ніццький) доповнював та вдосконалював партійну статтю. Однак, найважливішим імпульсом, який призвів до суттєвих структурних змін існуючих євropартій та появи нових було прийняття Рішення Ради ЄС та ЄП № 2004/2003 «Про статус і порядок фінансування політичних партій на європейському рівні». Саме цим нормативно-правовим актом уточнено визначення євropартії та виокремлено критерії, яким вона повинна відповідати, щоб претендувати на фінансування з бюджету ЄС. Згодом, прийнятий у 2009 р. Лісабонський договір закріпив за собою право євropартії, яка набрала найбільшу кількість голосів на виборах до ЄП, висувати кандидата на посаду Голови Європейської Комісії. У 2014 р. були внесені наступні зміни в нормативно-правове регулювання європейських партій, які передбачають посилення контролю за партіями і їхньою діяльністю. Відповідно, статус «європейська» буде надаватися партії спеціальним Органом по європейських політичних партіях та фундаціях, який діє в ЄП.

Правове регулювання загальноєвропейських політичних партій сприяє виробленню чіткішої внутрішньої структури, посиленню рівня партійної дисципліни та координації дій, а також є свідченням того, що євropартії мають вплив на політичний процес в рамках ЄС.

4. Поглиблення інтеграційних процесів у Європі веде за собою збільшення повноважень ЄП. Зміна порядку його формування, розширення законодавчих, контрольних, бюджетних та зовнішньополітичних повноважень дають привід для того, щоб розглядати Європарламент як інституцію, яка найбільше еволюціонувала в процесі інтеграції. На сьогодні, Парламент несе рівну з Радою ЄС відповідальність за якість законодавства, він має право здійснювати демократичний контроль над будь-якими інститутами Спільноти, а також Європейською Комісією – вищим виконавчим органом ЄС. Крім того, слід відзначити, що це єдиний

наднаціональний орган, в якому діяльність політичних партій має безпосередній характер, він представляє собою поле діяльності для політичних груп.

5. Важливим імпульсом для розвитку загальноєвропейських політичних партій є проведення з 1979 р. прямих виборів до ЄП. Однак, зважаючи на домінування низки національних проблем на виборах до Європарламенту, вважається, що вони носять «другорядний характер». Показником цього є рекордно низька явка громадян на виборах до ЄП, яку ми простежили на основі виборів 2004, 2009, 2014 рр. Окрім низької електоральної активності, простежується значне посилення євроскептицизму. Ці фактори зумовлені певними причинами. Одна із основних – певний песимізм громадян держав-членів ЄС щодо ролі ЄП у вирішенні національних питань та їхньому житті загалом. До інших важливих причин можна віднести фінансово-економічну кризу в деяких країнах, а також збільшення прихильників виходу тих чи інших держав зі складу Спільноти.

Незважаючи на ці причини, провідним політичним групам ЄП – Європейській народній партії та Прогресивному альянсу соціалістів і демократів, вдалося зберегти більшість. Саме ці дві сили разом з лібералами можна віднести до твердого ядра єврооптимістів, які тільки в деталях відрізняються своїм баченням майбутнього Європи.

6. Визначено, що після останніх виборів до Європейського Парламенту сформувалась вісім політичних груп: Європейська народна партія, Прогресивний альянс соціалістів і демократів, Європейські консерватори і реформатори, Альянс лібералів і демократів за Європу, Європейські об'єднані ліві / Ліві-зелені Півночі, Зелені / Вільний європейський альянс, Європа свободи та прямої демократії, Європа націй і свобод.

Відзначимо, що у дослідженні політичних груп ЄП має місце визначення їхнього впливу на прийняття рішень. Для цього обрано індекс Банцафа, згідно з яким розподіл впливу не завжди є тотожний розподілу мандатів між групами. Так, за допомогою вказаного індексу визначено, що

після останніх виборів до ЄП суттєво змінився розподіл впливу між політичними фракціями. Свої позиції послабила група Європейської народної партії, індекс якої знизився у порівнянні по попереднім скликанням. Поряд з цим, інша домінуюча група – Прогресивний альянс соціалістів і демократів, дещо посилила свій вплив. Так само як і останні, зміцнили свої позиції Європейські консерватори і реформатори. Згідно з результатами, відбулась зміна в розподілі сил в ЄП – домінування трьох найбільших політичних груп змінилось на домінуванням двох. Тим самим укріпились позиції впливу в цих фракціях.

7. Прослідковано, що в останні роки на міжнародній арені стало помітним поширення негативного ставлення до європейської інтеграції – євроскептицизму, який породжує дезінтеграційні процеси у ЄС. Дослідження цього феномену має важливе місце, оскільки подальший розвиток, укріплення та функціонування загальноєвропейських політичних партій пов'язані з перспективами поглиблення інтеграційних процесів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Наукові праці в наукових фахових виданнях України:**

1. Вархов Г. В. (2015) Особливості партійної структури Європейського Парламенту. Панорама політологічних студій: Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету, 13, 164-169.
2. Вархов Г. В. (2015) Структура, повноваження та особливості діяльності Європейського Парламенту. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3 (27), Івано-Франківськ, 82-93.
3. Вархов Г. В. (2015) Новий партійний склад Європейського Парламенту: майбутнє Європейського Союзу. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3 (31), Івано-Франківськ, 99-107.
4. Вархов Г. В. (2015) Вибори до Європейського Парламенту 2009-2014 років: загальне та особливе. Перспективи: політологія: соц.-політ. журн., 4 (66), Одеса, 30-36.
5. Вахняк Г. В. (2016) Політичні групи євроскептиків у партійній структурі Європейського Парламенту. Політикус: науковий журнал, 3, Одеса, 44-48.
6. Вахняк Г. В. (2016) Інституційний вимір британського євроскептицизму: сучасний стан та особливості розвитку. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3 (35), Івано-Франківськ, 106-115.
7. Вахняк Г. В. (2017) Міграційна криза як основна причина дезінтеграційних процесів у Європейському Союзі. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3-5 (41-42), Івано-Франківськ, 118-126.

Наукові праці в наукових періодичних виданнях інших держав:

8. Вархов Г. В. (2016) Політичні групи Європейського Парламенту: поняття та основні принципи функціонування. *Spheres of culture*, XII, Lublin, 620-627.

9. Вархов Г. В. (2017) Political dialogue the European Parliament – the Verkhovna Rada of Ukraine (institutional strengthening, inter-parliamentary communication, a new format of intercommunication). *Historia i Polityka*, 2(27), Torun, 79-88.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Вархов Г. В. (2015) Становлення та розвиток Європейського Парламенту в інституційному механізмі Європейського Союзу. V Міжнародна науково-практична конференція молодих політологів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи», Чернівці, 30-33.

2. Вархов Г. В. (2015) Еволюція поняття «політична група Європейського Парламенту». Міжнародна науково-практичній конференції «Суспільні науки: проблеми та досягнення сучасних наукових досліджень», Одеса, 2015, 116-118.

3. Вархов Г. В. (2016) Принципи функціонування політичних груп Європейського Парламенту. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку соціальних наук», Кельце, 118-121.

4. Вархов Г. В. (2016) Правові засади становлення виборчої системи до Європейського Парламенту. III Міжнародна науково-практична конференція «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності», Одеса, 35-39.

Публікації в інших наукових виданнях:

1. Вахняк Г. В. Розвиток співпраці та політичного діалогу Європейського Парламенту та Верховної Ради України. Над Віслою і Дніпром. Польща і Україна в європейській перспективі – минуле і сучасність, 1, Торунь-Київ, 214-218.